

Book No. 4.

625

SREE

GANASARAM.

OR

LECTURES ON HINDU MUSIC

BY

Betapudy Bhagavanta Row,

Author of Rikmanjitha, Manusambhavam, &c.

MASULIPATAM.

First Edition—1,000 Copies.

Madras:

PRINTED AT THE ANANDA STEAM PRESS.

And Published by the Author.

1909.

All Rights Reserved,

Price One Rupee.

శ్రీరస్తు.
సంగీతోపన్యాసములు
అను నామాంతరము గల

గానసారము.

శ్రీకృష్ణదేవరాయలరాజవంశానివృత్తి

విభాగము లలితకళా

ఇది

విభాగము లలితకళా

చమపరులయొక్కయు, సంగీతవిద్యార్థులయొక్కయు

ఉపయోగార్థము,

ప్రస్తుతమందు మచిలీపట్టణమున నివసించియుండు,

బేతవూడిభగవంతరావుచే

రచియుంపబడినది.

ఇందలి

సంగీతభాగము

శ్రీమాతమ్మారు చిరశింగరాచార్యులవారిచేతను

మ॥ రా॥ రా॥ గరకిపర్తి కొలయ్యదేవర గారిచేతను

సాహిత్యభాగము

బ్రహ్మశ్రీ చదలువాడ సుందరరామశాస్త్రిలవారిచేతను

పరిష్కరింపబడినది.

మొదటికూర్పు ౧౦౦౦ ప్రతి.

ఆనంద ముద్రాక్షరశాలయందు

ముద్రింపబడి

గ్రంథకర్త గారిచేతనే

ప్రకటింపబడినది.

1909

శ్రీరైట్స్ రిజర్వ్డు]

[వెల భక్త యాపాయ.

INTRODUCTION.

BY

Dr. D. S. Ramachandra Rao,

M.A, M B, Ch. B, (Edinburg).

Professor, Pachaiyappa's College, Madras

It is with very great pleasure that I respond to the kind invitation of my friend Mr *B. Bhagavanta Rao* to write a few lines of introduction to his little book called *Ganasaram*. At the outset I feel I cannot do justice to the work before me, as I know so little of the science of music, whether the music be oriental or occidental. The only excuse I have for venturing to recommend this little book to the Telugu speaking people, is the fact that I love the Indian Music and the Telugu Music in particular. I have been long looking forward to the day when the Indian Music would be modernised, and made acceptable to the world at large.

The science of music in India is as wide and as deep as the great ocean. There are very few who could afford the leisure to master the Hindu Music even should they have the talent for it. Even when it is learned to perfection, and displayed with exquisite skill, the man in the street does not possess the trained ear to appreciate it. Often the performance of the Hindu Music is over the heads of the audience. As "a man in the street", I object to this state of things. I have often derived very great pleasure by attending *concerts* and *operas* in England and France, though I knew nothing of the science of European Music. We, in India, need modernising our music to make it popular.

It is unfortunate the average musician is inclined to be conservative and autocratic and does not evince any desire to fall in with the rapidly changing tastes of the man in the street. But in music as well as in economics, *the supply follows the demand*. At present the educated men in this country know so little of the science of the Hindu Music. They are afraid of demanding a change

చెన్నపురవాస్తవ్యులును, స్వయంకృతలక్ష్య సహిత సంగీత గ్రంథ
కర్తలును, ప్రఖ్యాత సంగీత విద్వాంసులును అగు బ్రహ్మశ్రీ
తిరువత్తూరు త్యాగరాజాచార్యులవారు ఈ గ్రంథమును
చిత్తగించి యొసంగిన యభిప్రాయము. 8-1-'09.

మచిలీబందరుపుర వాస్తవ్యులగు మహారాజశ్రీ జేతపూడి భగవంత
రావు గారు రచించిన 'గానసారము' అను గ్రంథము సంతను బరిశీ
లించి చూచితి ఇందు శ్రుతిలక్షణము, రాగ ప్రస్తారము, తాళ ప్రకరణము,
పల్లవిపాట, పరీక్షలు మొదలగు ననేక విషయములు మృదుశైలి
నుపన్యాసరూపమున ధారాళముగ బోధింపబడినవి. ఇట్లేవలె గొండులు
బుద్ధిశాలులు సంగీతమందుఁ గొన్ని గ్రంథములఁ బ్రచురించుచు వచ్చిరి.
కాని వానిలో దేనియందును సంగీతశాస్త్రవిషయము లింత బాహుళ్యము
గను, సుబోధముగను వ్రాయబడ లేదని నా నమ్మకము. వీరు సంగీత
సాహిత్యములు రెంటియందును సమర్థులగుటచేతఁ జదువరులకు రుచిపుట్టు
నట్లును, సుబోధమగునట్లును దీనిని వ్రాసిరి. ఈ గ్రంథము సంగీతవిద్యా
ర్థులయొద్దను, విద్వాంసులయొద్దను, ఇతరవిద్యులలోఁ బండితులగువారి
యొద్దను, ప్రభువులయొద్దను, ఇంకను జదువ నెఱిగిన ప్రతివారియొద్ద
నుండఁదగియున్నది. అట్టివార లందఱును దీనిఁ జదివి మేలుపడేయుదురు
గాక యని కోరుచున్నాఁడను.

M. R. Ry. Rentala Venkata Subbarow Pan-
tulu Garu, B.A., B.L., High Court Vakil, Madras, and
renowned author writes as follows on 19-1-'09.

Many thanks for the copy of your "**Rukmangada Natakam**" which you have been kind enough to give me. I find it delightful reading and have no doubt it richly deserves the patronage it has received and is receiving. The language runs very smooth and ideas are bright and interesting.

I have perused the advance proofs of your work '**Ganasaram**'. It is quite a novel work bristling with original ideas, and in spite of differences of opinion which may exist on minor points

I think everyone will admit that your attempt to popularise Hindu Music is highly commendable. Your advice to professional musicians is sound in principle, and if followed in practice, it is bound to give real life to musical performances and in course of time revive the musical element in every Hindu home. I wish you God-speed in your great undertaking and hope you will soon meet with sufficient encouragement both from professional musicians and the public at large. I hope, too, that others who like yourself, possess a combination of the musical and poetic gifts, will follow your example and facilitate your work.

I have seen your little book **Kavi Mitram**—intended for ready reference on *Arthanuswara* and *Sakatarepha*. It is a real boon to all Telugu writers, if only for its handy size and the great trouble it saves of referring to large, unwieldy works—such as the *Subda Ratnakara*—printed on flimsy paper. Every student of Telugu ought to possess a copy of this neat little brochure.

Wishing you all success, I remain, Yours very Sincerely.

M. R. Ry. Sreeman P Sreenivasacharlu

Garu, B.A., B.L., High Court Vakil, University

Examiner in Telugu, writes as follows on 24—1—'09.

I went over the first six forms of Mr. *B. Bhagavanta Row's* pamphlet entitled *Gana-Saram* and I found it interesting reading. The author's ideas and suggestions are very original and are such as should commend themselves to the due consideration of musical experts. Evidently he wishes to see the songsters and songstresses strive more *to entertain their audience* than to exhibit their skill in permutations and combinations of the swarams. In other words he wishes to make music more popular than it is now by modernising it to suit the present day taste. The language in which the discourses are couched is lucid, and technical expressions are clearly explained by apt illustrations and catching phraseology. I would be happy to see the author's endeavours appreciated both by musicians and the musically inclined.

చెన్నపురవాస్తవ్యులగు శ్రీమాన్ ఆయుర్వేద మార్తాంధ్ర, భిషజ్జ్ఞి, పంశిత
డి. గోపాలాచార్యులుగారు, ప్రిన్సిపల్ ఓ. వి. యస్.,

యస్ కె. పి. డి ఆయుర్వేడిక్ కాలీజి, ఈ గ్రంథమును

జిత్తగించి దయచేసిన యభిప్రాయము. 26-1-09

మ హా శ యా !

తాము నాకుఁ జేమతో నిచ్చిన ' గాన సారము ' అను
గ్రంథమును జదివించూచితి. దీనిలోఁ గొన్ని విషయము లిదివఱకుఁ
బ్రచురింపఁబడిన యితరుల గ్రంథములలో నుండినను అవి యొండొంటిం
జేరక యున్నయవి. తాము ఉపాధ్యాయులను, నాటక వచన రచనా
చాతురీధురీణులును, సరస కవులును అగుటచేత సుబోధకంబుగను,
శ్రోతప్రియంబుగను, మనోరంజకంబుగను. ఉపన్యాససారబోధక సద్య
సహితంబుగను, ఈ గ్రంథరాజంబును రచియించిపట్టులు కాన్పించు
చున్నది

మఱియు " స్వరము సంగీతమున కొక యంగ మగునా ? పాఠ
కుని జ్ఞాన మెందుకు ? అనధానములు. సంగీతకవిత్వము. " మొదలగు
నిందలి విషయములను ఇంతవఱ కెవ్వరును స్వతంత్రముగ వ్రాసియుండ
లే దని తెలియవచ్చుచున్నది.

ఈ సంగీతశాస్త్రమున దమకుఁ గల స్వతంత్రశక్తిచేత నవీనసద్ధతు
లతో నిరూపింపఁబడిన యీ గ్రంథమందలి ప్రతివిషయమును సంగీత
మభ్యసింపఁదలచిన వారికి అతిసులభమార్గదాయకముగను, సుబోధక
ముగను, ఉపాధ్యాయుని సాహాయ్యముచే గలుగు జ్ఞానమునకంటె
నెక్కుడు జ్ఞానము నిచ్చుచదిగను ఉండినది. మఱియు సంగీతమర్శజ్ఞులకు
ఆనందజనకముగను, విద్యార్థులకు సుబోధకముగను ఉండుటచే నిది
సంజితపామరజన రంజక మై యాహ్వానున్నది. ఈ గ్రంథప్రకటనముచే
సంగీతసాహిత్యవిద్యాసంఘముల రెంటిని జేర్చి యత్నించుచున్న తమ
మహోద్యమంబునకుఁ దోడ్పడ వెనుదీయువార లుండరని నేను
దృఢంబుగ నమ్ముచున్నాఁడ.

పీఠిక.

విద్యాభిమానులారా!

సంగీతశాస్త్రాభిప్రాయములను నే నెఱిగినవఱకుఁ బ్రజల కుపన్యాస
రూపంబులఁ దెలియఁబఱపనెంచి యప్పడప్పు డచ్చటచ్చట నుపన్యసిం
చుచు వచ్చితి వానిలో నొకటిరెంటిని గతవత్సరంబునఁ గృష్ణాపత్రిక
యందుఁ బ్రచురించితి. ఇట్టి యుపన్యాసంబుల మఱికోన్నిటింగూడఁ గూర్చి
ప్రచురించినయెడ నివి సర్వజనోపయోగకరంబులుగ నుండు నని మ
న్నిత్రులు కొందఱు ప్రేరేపించుటచేత దీని సిఫుడు గ్రంథరూపముగఁ
బూర్తిచేసి ప్రచురించితి

ఇందుఁ బ్రకృతమందు వాడుకలోనుండిన సంగీతమును గూర్చి
నాకు దొరకినవఱకు శాస్త్రాధారము గల విషయములనే వ్రాసితి మఱియు
నచ్చటచ్చట నాచారమునుండియు, లక్ష్యములనుండియు లక్షణముల
గ్రహించినాఁడ. పలుచోట్ల మ దభిప్రాయముల స్పష్టముగఁ జెప్పఁచు,
మ దనుభవానుసారముగ నూతనమార్గములఁ గూడఁ జూపినాఁడ. ఇట్టి
వీనియం దెవ్వరైన భిన్నాభిప్రాయములు కావచ్చును అట్టివారిలు తమ
యభిప్రాయముల నాకుఁ దెలుపవేడెద కానిచోఁ బత్రికాముఖంబున
విమర్శింపఁ బ్రార్థించెద ఇందుచేత నా దోషములు వెలుపరింపఁబడినను
నా యనంతరము మఱియొక గ్రంథకర్తకైన నీ విమర్శనంబులు తోడు
పడుననియు, నందుచే విద్యార్థులకు సంశయనివృత్తి గావించు సమర్థతఁ
గల గ్రంథ మొందు వెలువడుననియు నుద్దేశించుటే యీ ప్రార్థనకుఁ
గారణము. కాని గోడచాటుననుండి రాయివిసరినట్టులు పేరులేని విమర్శ
నంబులఁ బ్రకటించుటగాని, ప్రధానవిషయమును దృఢించి దూషణ
వాక్యములతోడ మాత్రము విమర్శనపత్రముల నింపుట గాని యర్థము.

సక్రమమైన విమర్శన మెప్పుడుగాని విద్యాభివృద్ధికిని విషయతత్వ గ్రహణమునకును సాధనమై యుండును. వెక్కు వివాదాంశములతో నిండియుండిన మన ప్రకృతకాలపు సంగీతవిద్య యిట్టి విమర్శనంబులఁ బెక్కిటి నపేక్షించుచున్నది.

ఈ సంగీతము ప్రకృతస్థితికి నచ్చుటకుఁ బూర్వ మచ్చటప్పటికినొందిన మార్పులఁ గూర్చి యిందు ముచ్చటింప లేదు గ్రంథవిస్తరభీతియు, ననవసరమని తోచుటయునే యిందులకుఁ గారణములు.

మనుసంభవము, కి విమిత్రము, గానసారము అను మూడుగ్రంథములను ఏకకాలంబున ముద్రణమునకు సిద్ధపఱచుటచేతను, నానిలొ నీ గానసారమునే కట్టకడ కతిశీఘ్రకాలంబున రచియించుటచేతను, నిండ్లు ప్రమాదజనితదోషంబులు కొన్ని యుండనచ్చు నని సంశయము ప్రేడిము చున్నది తమరు సాదరులై యట్టివాని నా కెఱింగించినయెడ వానిని వందనములతోడ నందికొని ద్వితీయముద్రణంబున సవరించు కొనెద.

మచిలీపట్టణము, }
27-1-09.

ఇట్లు, }
విద్యజ్ఞుని విధేయుఁడు.
బేతవూడే భగవంతరావు.

విషయ సూచిక.

పుటసంఖ్య.

ఉపోద్ఘాతము	1
1. సంగీతవిద్యాలాభము.	4
2. సంగీతము ఎట్టులుండవలయు?	6
3. స్వరము సంగీతమున కొక యంగ మగునా?	10
4. రాగములు ఎన్ని? ముప్పది రెండేనా?	15
5. రాగమును బాడు పెట్లు?	19
6. మేళకర్తల నామవిమర్శనము	28
7. వాడుక రాగముల పట్టిక	31
8. తాళము ఎట్టులుండవలయును?	33
9. తాళములు ఎన్ని? వాని యుపయోగ మెట్లు?	41
„ నూటొక్కతాళములు.	43
10. అవధానములు.	49
11. సంగీతాష్టావధానము.	49
12. వివిధావధానములు	53
13. అవధాన విమర్శనము	55
14. పల్లవిపాట యన నేమి?	56
15. పల్లవిపాట యెందుకు?	61
16. షారకుని జ్ఞాన మెందుకు?	65
17. అనవసరప్రసంగములు.	68
18. బెదరించు ప్రశ్నలు, ఉత్తరములు.	78
19. వ్యుత్పత్త్యర్థములు.	82
20. సంగీత కవిత్వము.	84

ఈ గ్రంథము 1867 సం XXV రు రిజిస్ట్రేషను అక్టోబరు 20 వ నెక్సును 6 వ చట్టము ప్రకారము రిజిస్టరు చేయబడినది కావున దీని నితరులు ముద్రింపఁ గూడదు.

శ్రీరస్తు.

గాన సారము.

ఉపోద్ఘాతము.

శ్రీమ దఖిలభువన నిర్మాణ రక్షణ నిర్బర్హణ చణుండగు పరమేశ్వరుని సంకల్పవశంబున దహరాకాశవిహారమాణ మగు పరబ్రహ్మంబునందుఁ దొలుదొల్త నాద మొక్కటి యుద్భవంబయ్యె. అది ధ్వన్యాత్మకమనియు వర్ణాత్మకమనియు రెండువిధము లయినది. ధ్వన్యాత్మకనాదము వీణ, వేణు ఫిడిలు మొదలగు జంత్రిములందు మిక్కిలిగఁ బ్రకాశించుచున్నది. వర్ణాత్మకనాదము వేదశాస్త్రపురాణాది గ్రంథములందు మిక్కిలిగఁ బ్రకాశించుచున్నది. ధ్వన్యాత్మకనాదమును శాసించునది సంగీతశాస్త్రము అనఁ బడుచున్నది. వర్ణాత్మకనాదమును శాసించునది సాహిత్యశాస్త్రము అనఁ బడుచున్నది. ఈ రెండుశాస్త్రములును విద్యలకెల్ల మూలస్థానములుగు పరస్వతీదేవికి అలంకారప్రాయములై యున్నవి. ఈ రెండుశాస్త్రములకు మించిన విషయం బొకటియు జగంబున లేదు. ఈ రెండుశాస్త్రములకును అన్యోన్యసంబంధము కలదు ఎట్లనఁగా సంగీతము అలంకారప్రాయమైనది. సాహిత్యము ప్రతిమవంటిది. అలంకారముల నడచెననిన ప్రతిమ గాని, ప్రతిమ నెడచెననిన యలంకారములుగాని శోభాకరంబులు కాని యొట్టులు సంగీతసాహిత్యంబులు నొండొంటి నెడచెనని ప్రకాశింపజాలవు. కావున నీ యుభయవిద్యాపరిచిని విద్యాభిమానుల కెల్లరకును ఆవశ్యకమగుచున్నది.

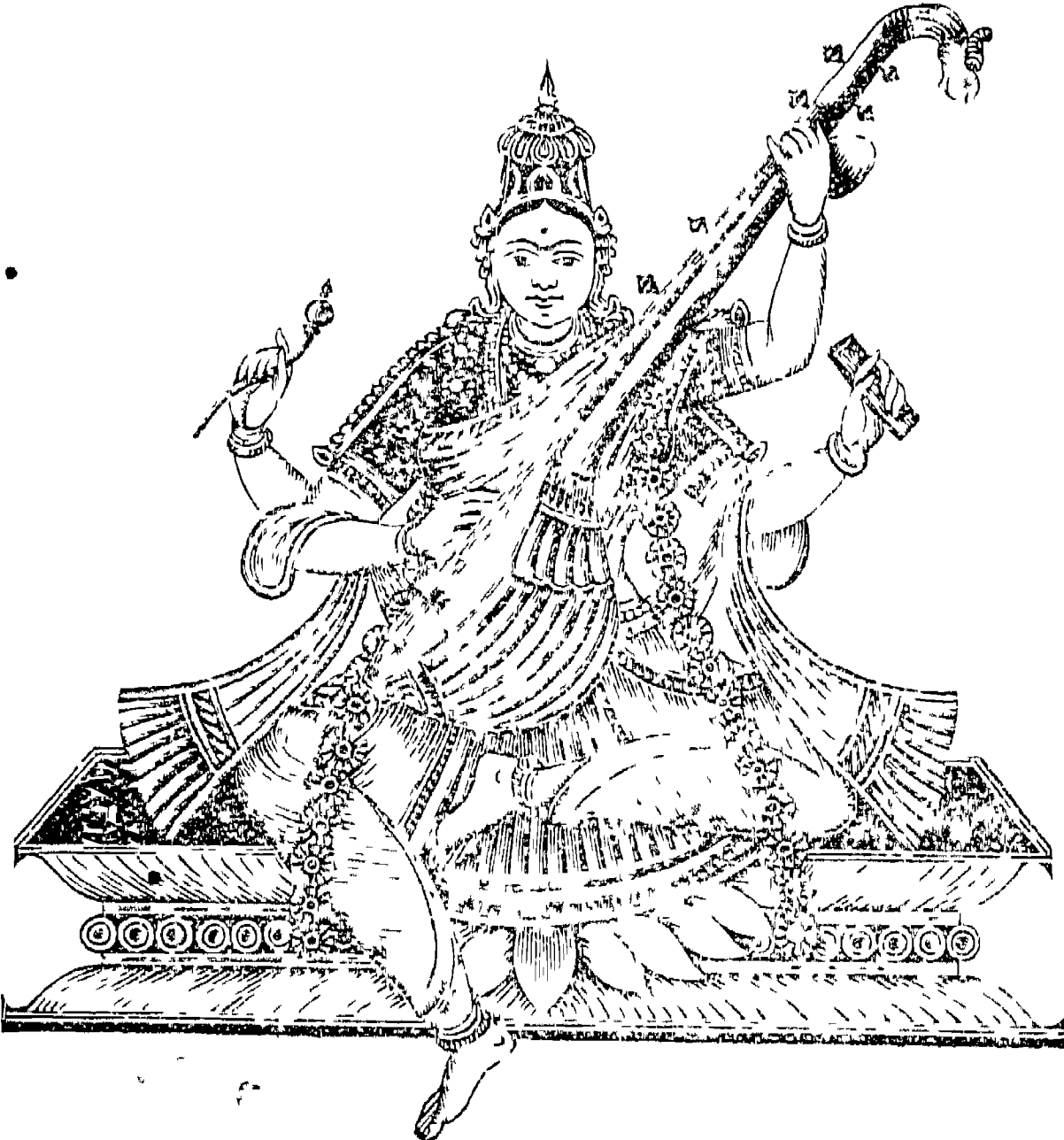
ఇట్లుండఁగాఁ బ్రస్తుతకాలంబున లౌకికవిద్యాధికులలో నూటికి ముప్పాతికమంది సంగీతవిద్యాజ్ఞానము లేకయున్నారు. వఱకు సంగీతమును వినుటకుఁ గూడ నిచ్చలేనివారను వారిలోఁ బెక్కిండు కలరు. దీనికిఁ గారణ మేమనఁగా సంగీతమును గూర్చి వారు చదువఁడగిన గ్రంథము లాంధ్రభాషయందు లేవు. అనఁగా స్వరజ్ఞానము వారికలేదు;

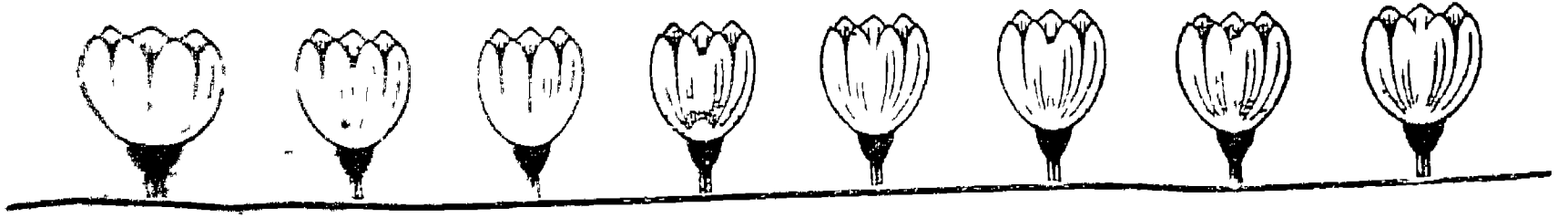
సాహిత్యమందు వేఱుగ దీనిఁగూర్చి వ్రాయఁబడిన గ్రంథములు లేవు. ప్రస్తుతకాలమందలి సంగీతగ్రంథములందు అచ్చటచ్చటఁ గొన్నివిషయములు శ్లోకశ్లోకార్థరూపంబుల వివరింపఁబడియున్నను ఆ గ్రంథములందు విశేషభాగము స్వరాక్షరభరితమై యుండుటచేత “ఈగ్రంథములు గాయకులకొఱకేర్పడినవి కాని మా కొఱకేర్పడినవి కావు” అని వానిని వారు ముట్టనే ముట్టరు. కావున వారి కీ విషయములు తెలియనే తెలియవు. ఏరికిఁగాని కొంచె మెఱిగినవెనుక మిగిలినదాని నెఱుంగఁగోరుట స్వభావసిద్ధము. కాని బొత్తిగఁదెలియని విషయములం దేరికిఁ గాని యపేక్ష యుండునా? అట్లు యుండుట స్వభావవిరుద్ధము. వారు దీనిని విననైన నిచ్చయింపకుండుట కిదియే కారణము.

మఱియు సంగీతవిద్యార్థులలోఁ బెక్కిఁడు చక్కఁగఁ బాడఁగలిగియు, సభాసదుల మిక్కిలిగ నానందపఱుపఁగలిగియు దీని శాస్త్రార్థముల బొత్తిగ నెఱుంగకయుండుట సంభవించుచున్నది. దీనికిఁ గారణమేమనఁగా ఆ సంగీతవిద్యార్థికి సాహిత్యపరిచితి తక్కువ చదువును సాగించుటకు ధననాహాయ్యము లేకపోవుటచేతనో, కంఠస్వరమందు మాధుర్య ముండుటచేతనో, ఏ గాయకుని ప్రతిభనో సభాముఖంబునఁ గొల్పి భ్రమించుటచేతనో, సంగీతవిద్యార్థి బాల్యమందే చదువును విడనాడి సంగీతమును బ్రారంభించుచున్నాఁడు. క్రమంబుగ నభ్యసించి దీనియందు విద్వాంసుఁడై సభాముఖంబున కరుదెంచునప్పటికి వీరిలోఁ గొందఱు నిశానీదారులుగఁ గూడ చుందురనుటకు సందియ మిసుమంతయులేదు. ఒకవేళ వారలు బాల్యమందుఁ జదివిన చదు వైక్కింత జ్ఞప్తియున్నను అంత సూత్రము చేతఁబ్రస్తుతకాలపు సంగీతగ్రంథములందు గల వివిధవిషయములఁజేర్చి యన్వయించుకొనుటకు వారికిసమర్థత చాలదు వారు సంగీతవిద్యార్థులయ్యు శాస్త్రార్థముల నెఱుంగకయుండుట కిదియే కారణము ఈ కారణముచేత వీరలు తా మెంతశ్రావ్యముగఁ బాడఁగలిగినను, ఎంత నిర్దుష్టముగఁ బాడఁగలిగినను, తమయందు నిక్కమగు దోషము లేకున్ననుకొని యదంభవిద్వాంసులచేత సభాముఖంబునఁ బరాభవింపఁ బడుచున్నారు.

కావుననే పై విద్యాధికులకొఱకు సంగీతపాఠములు లేకుండునట్లుచు
 పెక్కుస్థలములం దెక్కుడువిరళముగనూ, సంగీతవిద్యార్థులకొఱకు శ్లోక
 శ్లోకార్థములు మిక్కిలిగ లేకుండునట్లునూ, సులభమగు బోధనక్రమము
 ననుసరించి యుండునట్లును ఈ గ్రంథము రచియింపఁబడినది. కావున నట్టి
 విద్యాధికులుచు, సంగీతవిద్యార్థులును దీనిని సావకాశంబుగఁ బఠించి మేలు
 నడయుదురుగాక.

గీ. వినుడు సంగీత సాహిత్య ర విద్య లెపుడుఁ
 గ్రాలు నన్యోన్య శోభాక ర రంబు లగుచుఁ
 గానఁ జదువరులును మఱి ర గాన విదులు
 నుభయశాస్త్ర ప్రవీణత ర నొందఁ దగును.

శ్రీరస్తు.

గా న సా ర ము.

1. సంగీతవిద్యాలాభము.

అక్షయమునందుఁ గొండలు గాయకులు తమ సంగీతమున కితరు లానందింపకుండుటఁ గాంచి “మేము విద్వాంసులము, సంగీతములోని సంగతి మీ కేమితెలియును” అనుచుదురు అది సరికాదు. ఏలయన సంగీతమును విని మానందింపఁ దలచినవారు కూడ సంగీతమును నేర్చుకొని యుండవలయునా? రోగి వైద్యునియొద్ద కేగునపుడు తానుగూడ వైద్యము నేర్చుకొనియే బోవలయునా? అక్కటలేదు రోగమునకుఁ దగిన మందు నొంగి రోగికి సుఖమును గల్గించు విధి వైద్యునిది. ఈ వైద్యునివలనఁ దనకు సుఖమే కలిగినదో మఱితె శ్రమయే కలిగినదో రోగి సులభముగ గ్రహింపఁగలఁడు. సుఖదుఃఖానుభవజ్ఞానము సర్వజ్ఞు సామాన్యధర్మము అట్టులే తాకికవ్యాపారభారమున నలసినవారలు విశ్రాంతికొఱకు సంగీతము నపేక్షింతురు. అట్టివారు తాము సంగీతము నేర్చుకొని పాఠకునియొద్దకుఁ బోవలయునా? అది సరి కాదు. కావున, ఎనువా గండలును బాకకులైనయెడల దాను సంతోష పఱచెద ననుట విద్వద్ధర్మము కాదు. ఇట్లునుట హాస్యాస్పదంబుగఁ గూడ నుండును. మఱియు సుమారు రెండుగంటలు జరుగు సభలో నొకటి ముప్పాతిగ్గ గంటవఱకును పల్లవిపల్లవి యని సగ్గరి గగ్గరి మగ్గరి యనుచు గుండె లదరు నట్టులు గోలపెట్టి వినువారు చీదరిపుట్టి తేచిపోవునట్లునర్చి యాపై నొకటిరెండు ఏవ్రాసాటలను బాడినను బాకకునకు అర్థజ్ఞానమును ఉచ్చారణ సామర్థ్యమును లేకపోవుటచేత మిగిలినవారలకును వినుగు పుట్టించు

టచే విద్వాంసులగువారు కూడ రక్తిగఁ బాడలేదనెడి యపఖ్యాతికి తోనగుచున్నారు.

సంగీతము ఈ సగ్గరి గగ్గరి మగ్గరులతోడఁ గాలముఁ గడపుట కేర్పడినది కాదు. సంగీతమునలెనే సమర్థమైన రెండవవిద్య సాహిత్యము కలదు ఆ సాహిత్యమందు భక్తియో, జ్ఞానమో, నైరాగ్యమో, నీతియో, శృంగారమో, మఱి యెద్దియో కవిచేత నిముడ్పబడి యుండును. అట్టి భావమును సభాసదుల హృదయసీమలందుఁ జక్కఁగఁ బాదుకొనునట్లొనర్చుటకు అలంకారస్రాయమైన సాధనము ఈ సంగీతమైయున్నది. ఇందుకు దృష్టాంతము. — “రామ నీ సమాన మెవరు? రఘువంశోద్ధారకా” అని యిట్లు లూరక పలికిన మాత్రంబున నెవ్వరికిని ఆనందము కల్గుట లేదు. ఈకృతినే సంగీతవిద్యానిధియగు త్యాగరాజుగా కేర్పరిచిన సంగీతవిద్యానియమంబులతోడ నేపాటకునిచేతనయినను బాడించి వినుఁడు. ఆ త్యాగరాజుగారు హృదయంబున భక్తిరసం బెంతగఁ బొంగి పొరలునపుడు దీని రచించిరో గాని దీనిని జేక్కఁగఁ బాడునపుడు ఆ ప్రస్థాదుండు ప్రత్యక్షమై భక్తియోగం బుపదేశించుచుండెనో యనునట్లు ల్గుండును. ఆ మాటల కింతటి ప్రకాశమెట్లు కలిగినది? అలంకారస్రాయమైన సంగీతము వానితోఁ జేరుటచేతనే; సాహిత్యభావమునకుఁ దగిన భావముగల సంగీతసంగతులు వానితోఁ జేరుటచేతనే. ఇట్లే తాను సభావములచేత సభ్యుల నానందపఱుపఁ దలచెనో ఆయా భావములకెల్ల ననుగుణంబులగు సంగీత సంగతులు చేరినప్పుడే రంజకంబుగ నుండును. ఇదియే సంగీతవిద్యా లాభము ఇందుకొఱకే సంగీత మపేక్షింపఁబడదగియున్నది.

ఉ॥ గానము గానమన్న సరి ర గగ్గరి గగ్గరి యంచు నూరకే ।

ప్రాణము సోలుదాక బహు ర భంగుల నూకుట కాదుకాదు, తాఁ బూనినయట్టి భావము ను ర బోధకమాగతి సొంపు గుల్కఁగ

• వీనుల నాటఁజేయఁదగు ర విద్యయె నుమ్మిది మిత్రరత్నమా ।

• :

2. సంగీతము ఎట్టులుండవలయును

సంగీతమును బోధించు శాస్త్రమునకు భరతశాస్త్ర మని పేరు. ఈ భరతశబ్దము ఏమి సూచించుచున్న దనఁగా శ్లో॥ భకారో భావసంయుక్తో - రేఫో రాగేణ సంశ్రితః । తకార స్తాశిత్యాపః - భరతార్థ విచక్షణాః॥ అనఁగా భకారము భావమును, రేఫము రాగమును, తకారము తాళమును, సూచించుచున్నవి ఈ భావరాగతాళములను గూర్చి బోధించుటచేతనే దీనికిభరతశాస్త్ర మని పేరువచ్చినది ఇట్టి శాస్త్రమును బోధించుటకై లక్ష్యలక్షణ సమన్వితంబు లగు గ్రంథముల రచించిన దత్తిలకోహశాదులు ముప్పదియిద్దఱును భరతాచార్యులని పేర్వడసిరి

దీనింబట్టి చూడ వీనిలో మొదటిదియగు భావము ఈ శాస్త్రమునకు బ్రధానాంగమనియు, రాగము ఆ భావమునకు వన్నెఁదెచ్చుట కరుదెంచిన ద్వితీయాంగమనియు, తాళము ఈ భావరాగములకు ఆవర్తాదినియ మములచేతఁ గాలపరిమాణ మేర్పఱుచుట కిరుదెంచిన తృతీయాంగమనియు స్థిరపడుచున్నది వన్నెఁదెచ్చినను పరిమాణమేర్పఱచినను భావమునకే అయియున్నది. కావున భరతంబున కెల్ల భావము ప్రధానమై నిల్చుచున్నది ఇచట భావమనఁగా నేది యని శంకి పైడనువచ్చును. భక్తియో జ్ఞానమో వైరాగ్యమో నీతియో శృంగారమో గీతమందు కవిచే నిమిద్బబడి యుండును. కావున నట్టి గీతాభిప్రాయమే భావమనఁబడును. అట్టి భావమును బ్రధానముగఁ జేసికొని దాని రసపోషణమునకై వలయువలయు నిమిత్తమాత్రముగ రాగతాళముల నుపయోగించుకొనుచుఁ బాడిన పాటనే గాన మనఁదగును ఆ గానము పెద్దగద్యంబులఁ బాడునపుడు భావరాగసహితమగుచును, కృతులను వర్ణములను పాడునపుడు భావరాగతాళసహితమగుచును ఉండును. ఈ భావమును మిక్కిలిగఁ బ్రకటించుటకు అభినయసహితమగు మార్గ మింకొకటి కలదు. కాని యది సంగీతవిద్వాంసుని పని కాదు. కాని యతఁ డుపదేశక్కుడు కానచ్చును. అందుచేత నతఁడు నటఁ డనియుఁ బిలువఁబడును.

శ్లో॥ రాగ స్వరశ్చ తాళశ్చ త్రిభి స్సంగీత ముచ్యతే॥ అని కొందఱు చెప్పుచుందురు. రాగస్వరతాళములు మూడను జేరి సంగీతమయ్యె నట! అ దెట్లుగును రాగమును బాడి, స్వరమును బాడుచు, తాళమును వేయుచుఁ గూరుచుందురా? దీనిలో మాట లక్కఱయే లేదా? భాషము లేని యిట్టి సంగీత మెచ్చటనైన నుండునా? స్వరము సంగీతాభ్యాసమున కొక సాధన మగును గాని సంగీతమున కొక యంగమగునా? అని విది సరికాదు.

ఇట్టి సంగీతమును గొందఱు గాత్రమూలమునను మఱికోందఱు ఫిడిలు వీణ మొదలగు జంత్రవాద్యముల మూలమునను బాడి సభాసదుల నానందపఱుచుచుందురు. ఎవ రెట్లు పాడినను వీనిలో నెల్ల గాత్రపుపాట ప్రధానమైనదనియు, కొదున జంత్రమూలము లగుపాటలన్నియు గాత్రపు పాటకు సాయమొనరించుటకుమాత్ర మరు వెంచినవనియుఁ జెప్పఁదగి యున్నది. ఏలయన భావసహితమగు పాట గాత్రమూలముననే సాధ్యమగునుగాని జంత్రవాద్యమూలమున సాధ్యముకాదు. అట్లుగానచోఁ గొందఱు గాత్రమునఁబాడుట రాకయూరకుండియు మఱికోందఱు పాడఁగలిగినను గొంతచెముమాత్రము గాత్రమున గొణఁగియూరకుండియు పాటసంతమ జంత్రమూలముననే వినిపించుచుందురే ఇది కూడఁబా యని కొందఱు శంకింపవచ్చును కూడకయేమి? కూడును గానము చక్కెర పానకము వంటిది ఈ పానకమును గోదుమపిండి, సెనగపిండి, మిసపిండి, అనుపిండి, మొదలగువానితోఁ జేర్చి భక్ష్యరూపము గావించుకొని భుజించినయెడ దానిచే దేహమునకు రక్తపుష్టియు, ఉత్పాహమును, బలమును గలుగును. ఆ పిండికి రుచిగలిగించుటయే ఈ పానకము యొక్క యుపయోగము ఏ పిండియు నక్కఱలేకయే వట్టిపానకమునుమాత్రమే త్రాగెదమనినచోఁ జేదుగనుండునా? ఉండదు. తీయఁగనే యుండును. కాని శరీరమునకు దానివలన రక్తపుష్ట్యాద్యుపయోగములు కలుగనేరవు. ఈ యుపయోగములు లేనిచో ఆ పానకమువలన బ్రయోజనముమి? నోరు తీయనయగుట మాత్రమేనా? దిమ్మడిపెట్టి బెల్లముకొని నోటిలో

వేసికొనినయెడ కోరింతయు దీయఁబడును. అట్లు తెవ్వరయిన నాసింతురా? ఆ తియ్యఁదనము క్షణభంగురము గనుక సరసు తెన్నఁడును అట్లు లాసింపదు ఇదేవిధముగ గోదునుపిండి సెనగపిండి మినపపిండి వంటి భక్తిజ్ఞాన వైరాగ్యములకుఁ గాని ఇట్టి మఱియొకదానికిఁ గాని రుచిని గలిగించి వానిని శ్రోతల కనుభవయోగ్యము లగునట్లును ప్రీతికరములగునట్లును ఒకదృశ్యే యీ గానవిద్యయొక్క యుపయోగము అట్టి భావములను విడిచివేసి చట్టి గానమునుమాత్రమే జంత్రములమున వినఁగోరినయెడ నెట్లులుండును? వినుచున్నపుడు మాత్రము చెవుల కింపుగనే యుండును. కాని భక్తిజ్ఞాన వైరాగ్యములను హృదయములందు నెలకొల్పఁదగు భావ మిందు లేదు కనుక నోటిలోవేసికొనఁబడిన వట్టిబెల్లపుముక్క యెంతప్రయోజనకారియగునో ఇదియు నంతే ప్రయోజనకారి యగును. కావున 'రసు' తెప్పడును భావసహితగానమునే కోరుచుందురు అట్టి గానము శ్రాంతములముననే సాధ్యమగును. కాని అన్యవిధములచేతఁ గానేరదు. చట్టి గానమును కేవలము సిడిలుమీఁదనే వీణమీఁదనే వినెదమనినచో బెల్లపుముక్కచేత నోరు తీయఁబడునట్లు ఈ గానముచేతఁ జెవి తీయఁడును గానవిద్య యిట్టి ప్రయోజనమునకై యేర్పడిన విద్య క్లాదు లోకముందుఁ గొన్నిస్థలములలో లడ్డూలు పూరీలు అతిరసాలు మొదలగునవి దొరకనపుడు వట్టి బెల్లపుముక్కను మాత్రమే చవిగొని యీనందించు వారలు మాత్రము లేరా? కేవలజంత్రవాద్యముల నాసించువారలును అట్టివారలే యగుదురు.

మఱియు గాత్రపుపాటయందును భావరహితమైన కొంతభాగము ఆచారనశంబున ననాదిగఁ జేరియున్నది. అదెద్దియన, అలలలల, ఇఇఇఇ, ఉఉఉఉ, అనంతానంతానంతా, ననననయనుచు వట్టిరాగమును బాడుట, పగ్గరిగగ్గరిచుగ్గరియనుచు స్వరకల్పనఁజేయుట, తక్కిటదిక్కిటఁ యెంతకమును జతులనుగొల్పుట అయియున్నది. ఈ రాగమునకుఁగాని స్వరమునకుఁగాని జతులకుఁగాని అర్థ మెంతమాత్రమును లేదు. కావున భావమును లేదు. భావరహితమైన గానమునకుఁ గొంచెము రుచిభేదమును గలిగించు

టకు ఈ మూఁడును గానమునకుఁ జేర్పఁబడినవి కాని భావసహితమైన గానమునకు ముఖ్యముగ వలయు కంఠమాధుర్యము, అర్థజ్ఞానము, భావప్రకటనసామర్థ్యము, విద్యలన్నియు లోకోపయోగార్థమే కాని స్వప్రయోజకత్వప్రకటనార్థము కావనెడి యనుభవమును, లేని కొండలు పాటకులు, అట్టి గానముచేత సభ్యుల నానందపఱుపఁజాలక, యీ యెడ తెగని రాగాలాపముచేతను, స్వరకల్పనచేతను, జతులుకొల్పుటచేతను సభల యందు పదియేనువీసముల కాలమును గడపి తాము విద్వాంసుల మని పించుకొనఁ జూచుచుందురు ఈ రాగస్వరజతులు మూఁడును నర్థవిహీనములగుటచేత వీనియందుఁ బాఠకులు కనఁబఱచెడి పాండిత్యము పెక్కుండ్రకు సహజమైన సంతోషమును గలిగింపదు ఈ విద్వాంసు లా సంతోషింపనివారిని గాంచి “ఇది శాస్త్రీయమైన గానము, దీని మీరు గ్రహింపఁజాలరు” అని వారల నిరసించుచుందురు సాపము ! వారది నిజముగాఁ దమ యసమర్థత యనుకొని సంగీతసభలకుఁ దఱచుగాఁ బోవుట మాని ప్రస్తానము కలిగినప్పుడు “మాకు సంగీతము తెలియదు, మేము ఆ సభలకు వచ్చి ప్రయోజనమేమి” అని యనుచుందురు ఇది పండితమ్మనామగు నట్టి కొందఱు విద్వాంసులు దేశమునకొనర్చిన యపకారము కాని వినవారల యసమర్థత కాదు లేనియెడల ఆపాతచుధురమగుచు సర్వజనానందకరమగు సంగీతమున కానందింపలేము అనువార లుందురా? కూగలును పచ్చడులును అన్నమునకు రుచికలిగించునట్టులు మితముగాఁ బ్రయోగింపఁబడినయెడ రాగాలాపమును స్వరములును జతులును, భావరహితములయినను, నిజమయిన గానమునకు రుచులు కల్పించుననుటకు సందియము లేదు. కాని యన్నమును తగ్గించి కూరలను పచ్చడులను మాత్రము తినఁజూచినయెడ ధాత్మనామసంవత్సరపు కఱపులో తాటికాయలను గుత్తిడికాయలను దిని కడుపునింపుకొనిన ట్లుండును. ఇట్టిదానినే ‘అసల్ పిసల్ గయా, హల్కా చడ్డయా’ అని యందురు.

కావున గాన మెప్పుడును భావప్రధానమై, ప్రత్యేక రాగాలాపములను స్వరములను జతులను రుచిల్పనార్థముగను జంతువాద్యము

లను గాత్రపుపాటకు సహాయార్థముగను మాత్రము కలిగి, సుబోధమై
యుండవలయును.

గీ॥ చవులఁ గల్పింప స్వరరాగ ర్ జతులు దనర ।
జంత్రివాద్యంబులును గూడ ర్ సాయపడఁగ ।
భావమొకటి ప్రధానమై ర్ ప్రబలుచుండ ।
గాన మెపుడు సుబోధమై ర్ గ్రాల వలయు॥

3 స్వరము సంగీతమున కొక యంగ మగునా ?

ఇట్లనుటచే స్వర మక్కఱలేదని కాదు కాని స్వర మెంతవఱ
కవసరము అను దానిని సిద్ధాంతీకరించుటయే దీని యభిప్రాయము.
దీనికి శాస్త్రప్రమాణము లనవసరములనియుఁ జిరకాలాగతమైన శిష్టాచార
ముచేతనే దీనిని సిద్ధాంతపఱుపఁదగుననియుఁ గన్పట్టుచున్నది

సంగీతవిద్యార్థికిఁ బ్రారంభమందు స్వరములే నేర్పఁబడుచున్నవి.
స్వరములనఁగా సరళిస్వరములు, దాటుస్వరములు, హెచ్చుస్థాయిస్వర
ములు, జంటస్వరములు మొదలగునవి పిమ్మట సప్తతాళముల యలంకార
ములు నేర్పఁబడుచున్నవి ఈ స్వరములకుఁగాని అలంకారములకుఁగాని
సాహిత్యములు చేర్పఁబడుట లేదు ఇంతవఱకు స్వరములతోడి కసరతు
విద్యార్థికి బాగుగ నలవాటుపడి ఆ స్వరస్థానము లాతని హృదయమునఁ
జక్కఁగ నాటుకొనిన వెనుక గీతములు నేర్పఁబడుచున్నవి గీతము అనఁగా
పాడఁబడినది అని యర్థము. విద్యార్థికి ఇచటనే పాట ప్రారంభమగును.
ఇంతవఱ కతనికి నేర్పిన దంతయు నిల్లు కట్టకొనఁదలచిన వాని కవసర
మగు రాళ్లు సున్నము దూలములు సమకూర్చి యొసఁగినట్టులు, సంగీత
విద్యార్థి కవసరమగు స్వరస్థానపరిచయము సప్తతాళావృత్తపరిజ్ఞానా
ర్థము నొసఁగఁబడినవి ఇక గీతములు అనుటతోనే వీనికి సాహిత్యములు
నేర్పఁబడినవి. ఈ గీతములు వివిధరాగములందు నేర్పఁబడుచున్నవి. వీని
సాహిత్యములందు లేశమాత్రము తానములును జేర్పఁబడినవి. తానము
లనఁగా శబ్దాక్షరముల నడుమ నచ్చటచ్చటఁ జేర్పఁబడిన అకార

ఇకార ఉకార ఎకార ఒకారముల సముదాయములు. రానుయ్య అనుటకు రలలల మఇఇఇ య్యలలల అని యందురు ఈ తానంబులు కృతులఁ బాడుటకును, రాగము నాలాపించుటకును ముఖ్యాధారములగుటచే నట్టి తానాభ్యాసంబునకై తానమే ప్రధానముగాఁ గల నర్ణములు తాన వర్ణములను పేరుతో వ్రాయఁబడినవి వర్ణములనఁగా నక్షరములు. తాన వర్ణములనఁగా తానముతోఁగూడిన యక్షరములు అని యన్వయింపఁ దగి యున్నది విద్యార్థికి గీతముల యనంతరమందు ఈ తానవర్ణములే నేర్పఁ బడుచున్నవి ఇందు స్వరసాహాయ్యముచేఁ దానముల నలవఁచుకొని యా స్వరమును విడిచివేసి తానమును మాత్రమే విద్వాంసులు పాడుకొందురు. ఈ ప్రతితానవర్ణముయొక్క చివరను ఒక పల్లవియుఁ గొన్ని చిట్టస్వరములును వ్రాయఁబడుచున్నవి ఇవి విద్యార్థికి ముందుముందు స్వయముగ స్వరకల్పనఁజేయుటకు నలయు మార్గముల బోధించును. ఈ నర్ణముల యనంతరమందుఁ గృతులు నేర్పఁబడుచున్నవి. ఇవి కేవలముగ శబ్ద ప్రధానమైనవి ఇందు స్వరసంబంధము పూర్తిగా ననలివేయఁబడినది. అచ్చటచ్చటఁ గొన్నికొన్ని కృతులకుఁ జివర నొకటిరెండు వర్ణములు స్వరము వ్రాయఁబడినను దానికి సాధారణముగాఁ దానరహితమగు సాహిత్యము నే వ్రాయఁబడుచునే యున్నది.

ఇది యంతయు శిష్టాచారము ఈ శిష్టాచారము గ్రంథిస్థమైయే కన్పట్టుచున్నది దీనింబట్టి స్వరము సంగీతమున కొక యంగ మగునా యను సంశయము సిద్ధాంతీకరింపఁబడవలసి యున్నది ఎట్లనఁగాః—

దహరాకాశ విహారమాణమగు పరిబ్రహ్మాంబునందు నాదమొక్కటి యుద్భవించినది. అది కేవల ధ్వన్యాత్మకమై యుండునపు డీశ్వర ఫంకల్పవశంబున నలంకారప్రాయంబులగు కొన్ని భేదంబుల నంది యస్యక్త మధుర మగుచుఁ గాత్రములందును వీణ వేణు మౌరి మొదలగు జంత్రములందును మిగులఁ బ్రకాశించినది. ఈ నాదమునకుఁ గలిగిన యవ్యక్త మధురిమ యంతయు దానియందలి ధ్వనిభేదంబులసలసనే కలిగినది. ఆ ధ్వనిభేదంబులకే యనంతరమందు శ్రుతులని పేరుపెట్టఁబడినది. ఈ వివిధ

శ్రుతుల నెఱింగెడి జ్ఞానంబునకే శ్రుతిజ్ఞాన మని పేరు. ఎవరుగాని నాద బ్రహ్మసంక్షమును స్వేచ్ఛగ ననుభవింపఁ గోరినయెడల నందుల కీ శ్రుతిజ్ఞానసంపాదనము ప్రథమకర్తవ్య మగుచున్నది.

ఈ శ్రుతుల నితరులకు బోధించుటకును వీనిని లోకోపకారార్థముగ ప్రాంథస్థము చేయుటకును అనంతరమందుఁ బేళ్లవసరమై కన్పట్టినవి, అనఁగా శబ్దప్రయోజ్ఞానమును లోకమునకుఁ గలిగించుటకు వ్యాకరణ శాస్త్రమును వాయవించినపుడు కొన్నికొన్నివిధముల శబ్దములను జేర్చి యొక్కొక్కతరగతెగా నేర్పఱచి యాతరగతులకు నామవాచకములనియు, గ్రీయలనియు మొదలుగాఁగల సంజ్ఞలు అనఁగాఁ బేళ్లు పెట్టి వానింగూర్చి బోధించుటకుఁ బ్రాప్తమందు సంజ్ఞాప్రకరణము వ్రాసినట్టులు ఈ సంగీతశాస్త్రంబునకును శ్రుతిబోధనార్థము సంజ్ఞాప్రకరణం బవసరమైనది. అందుచేఁ గొన్నికొన్ని శ్రుతుల నొకటిగఁజేర్చి వానికి 'స' అనియు మఱి కొన్నిటికి 'రి' అనియు నిట్లు స రి గ మ ప ధ ని అని యేడుపేర్లు పెట్టి వీనికి స్వరములని నమదాయనామము పెట్టఁబడినది ఈ యేకాక్షర నామంబులకుఁ బ్రసంగానుకూలంబులుగ నుండుటకు షడ్జము ఋషభము గాంధారిము మధ్యమము పంచమము ధైవతము నిషాదము నన్నివరుసగ్గా నేడు సంగీతనామంబులు పెట్టఁబడినవి ఈ స్వరములలో నొక్కొక్కటి రెండుమూఁడు శ్రుతులకుఁ బ్రతినిధిగ నుండినను, ఒక్కరాగంబును బొడు నపుడు అది యొక్కశ్రుతి నే యనుసరించియుండుట శాస్త్రసమ్మతము ఆయాస్వరముల నుచ్చరించునపుడు అవి యేశ్రుతులకు నామములై యుండునో ఆయా శ్రుతులు తప్పక ధ్వనించుచుండవలయు. అట్లు ధ్వనించు నట్లు స్వరములను స్వేచ్ఛగాఁ బ్రయోగించుటయే స్వరకల్పనఁ జేయుట మనఁబడుచున్నది. ఇది యంతయు స్వరజన్మపూర్వవృత్తాంతము.

సంగీతవిద్యార్థికి ఈ స్వర మెంతవఱ కవసరమో యిపుడు విచారపవలసియున్నది దీనికి విశేషయోజన యక్కఱలేదు. ఈతె యలనడు తవఱకుఁ జెప్పి యెఱిప్రయోజనకారియో పైఁజెప్పఁబడిన శ్రుతులను స్వేచ్ఛగా నాహిత్యమునకుఁ జేర్చి రంజిల్లఁజేయుటకు ఎలయు శ్రుతి

జ్ఞాన మలవడువఱకును ఈ ప్రతినిధిరూపమగు స్వర మంత ప్రయోజనకారి. ఈతె యలవడిన వెనుక తెప్ప యెంత యనవసరమో శ్రుతిజ్ఞాన మలవడిన వెనుక స్వర మంత యనవసరము. ఇందులకు లక్ష్యము. — సంగీతవిద్యార్థికిఁ బ్రారంభమందు సప్తతాళాలంకారములుపూర్తియగువఱకును కేవల స్వరములే నేర్పఁబడుచున్నవి ఇందువలన విద్యార్థికి స్వరప్రతినిధిసాహాయ్యముచే శ్రుతిజ్ఞాన మలవడుచున్నది అంతట గీతములు ప్రారంభింపఁ గనే ముందు పిల్లారిగీతములు నేర్పఁబడుచున్నవి పిల్లారి అనగా విఘ్నేశ్వరుఁడు. ఆయనను బ్రార్థనచేయుటకు ఈ గీతము లేర్పడినవి అట్లయినచో పిల్లారిస్వరములును పిల్లారివర్ణములును పిల్లారికృతులును గూడ నెందుకు వ్రాయఁబడలేదని కొందఱికి శంక వృద్ధిమవచ్చును గాని యీ ప్రకార మవశ్యములేదు ఏలయన, నెవరుగానివిఘ్ననివారిణార్థముగఁ గార్యారంభమందు విఘ్నేశ్వరుఁ బ్రార్థింతురు సంగీతవిద్యార్థి నిజమైన సంగీతమును, అనఁగా భావసహితమైన పాటను, గీతములయొద్దనే ప్రారంభించుచున్నాఁడు కావుననే యిచట విఘ్నేశ్వరుఁ బ్రార్థించుచున్నాఁడు వీనికిఁ బూర్వమందు నేర్పఁబడిన కేవలస్వరములు భావరహితములు గనుక వానిపాఠము గానాభ్యాసము కానేరదు కావున నచ్చట విఘ్నేశ్వర స్తవము చెప్పఁబడలేదు తానవర్ణములును కృతులును గానమధ్యభాగములు కావున వానియందును విఘ్నేశ్వర స్తవము ప్రత్యేకముగఁ జెప్పఁబడలేదు ఇందువలన గీతములే సంగీతమునకు మొదటిభాగ మని తెలిసికొనవలసి యున్నది. ఇచటనే భావసహితమగు సంగీతము ప్రారంభింపఁబడుచున్నది అట్టి గీతములను ప్రారంభింపఁగనే విద్యార్థి తా నదివఱకు సంపాదించిన శ్రుతిజ్ఞానమును స్వరప్రతినిధిసాహాయ్యంబున సాహిత్యముపైఁ బ్రయోగించుటకు నేర్పఁబడుచున్నాఁడు. ఇందు స్వరములును సాహిత్యములును ఒకటి వెనుక నొకటి క్రమంబుగఁ బాడఁబడుచున్నవి. అంతటఁ దానవర్ణంబులను ప్రారంభింపఁగనే యీ వర్ణము లీ స్వరప్రతినిధిసాహాయ్యంబుననే నేర్పఁబడుచున్నవి గాని పాఠునపు డొదలి స్వరమును నిడిచి సాహిత్యమునుమాత్రమే పాడుకొందురు. అనంతరము కృతులు నేర్పఁబడినపుడు వానియందలి సంగతులన్నియు

స్వరసాహాయ్యంబుననే నేర్పబడుచున్నవి గాని కృతులఁబాడునపుడు ఆ స్వరముల నెవ్వరును బాడరు. ఆ స్వరములిచటఁ బూర్తిగ వదలివేయఁబడుచున్నవి. ఇట్లు కేవలస్వరములతో మొదలిడఁబడిన సంగీత సాధకము కేవల సాహిత్యములతో ముగియుచున్నది. ఇందువలన నేమి తెలియుచున్నది? సంగీతవిద్యకుఁబ్రధానమైన భావమును బోధించెడి సాహిత్యములపైన సంగీతశ్రుతిభేదములను స్వేచ్ఛగఁబ్రయోగించు జ్ఞానము అలవడువఱకును ఆ శ్రుతిభేదములకుఁ బ్రతినిధియైన స్వరము, ఈత నేర్పుటకుఁ దెప్పయు విద్య నేర్పుటకు బుస్తకమును జేకొనఁబడినట్టులు, సాధనప్రాయముగమాత్రము చేకొనఁబడిననియు, బనిముట్లతో నాభరణములఁ జేసి ధరించుకొని యా పనిముట్లను మూలదాఁచుకొనినట్లు సాధనప్రాయమైన యీ స్వరము అనంతరమందు దాఁచిపెట్టఁబడుచుండెననియుఁ దెలియుచున్నది. ఇట్లు సంగీతముయొక్క యాద్యంతదశలయందు లేనట్టియు, నడుమవచ్చి సాధన ప్రాయముగ మాత్రము ప్రకాశించినట్టియు నీ స్వరమును, శ్లో॥ రాగ స్వరశ్చ తాళశ్చ- త్రిభి సంగీతముచ్యతే ॥ అనెడి యొకానొక శ్లోకము చొప్పున, సంగీతమున కొక యంగమని చెప్పట తగదు.

అయినను చేతికజ్జయు గులిమితెడ్డును, కత్తి బొకు మొదలగు కొన్ని యాయుధంబులును, కేవలసాధనములే యయినను అలంకారఘటముగఁ గూడఁ గొండఱిచే వాడఁబడి నట్టులు, ఈ కేవలసాధనమైన స్వరమును సంగీతమున కొక యలంకారముగఁగూడ వాడఁబడుట యాచారమందుఁ గనపచ్చుచున్నది అట్లయినను అలంకార మలంకారమే యగుఁ గాని యంగము కానేరదు కావున

స్వరము సంగీతమున కొక యంగముకాదు.

చ॥ ఘనమగు గానశాస్త్రము న • ఖండగతిం బఠియింప నొక్కసా
ధనమయినంతనే స్వరము • దానికి నంగమనంగఁ జెల్లునే?
తనువున స్వర్ణభూషణును • దాల్తురుగాని బలీ! కళాదు సా
ధనములఁగూడఁ దెచ్చి తలఁ • దాలిచి యేరును గుల్కుటొప్పునే?

రాగములలో నెనిమిది పురుషరాగములనియు, మఱి యిరువది సాలుగు స్త్రీరాగములనియు, వానిలో నొక్కొక్క పురుషరాగమునకు మూడేసి స్త్రీరాగములు భార్యలనియు, నొక ఋషి చెప్పియున్నాడు. అవి యిట వివరింపఁబడుచున్నవి.

పురుషరాగములు.

1. భైరవి.
2. భూపాలము.
3. శ్రీరాగము
4. ఫలమంజరి
5. వసంతము.
6. మాళవి.
7. బంగళము.
8. నాట.

వానిభార్యలగు స్త్రీరాగములు.

దేవక్రియ, మేఘగంజి, గురంజి
బిలహరి, మలహరి, బౌంజి.
ఆందోళి, భల్లాతి, సాహుళి.
దేశి, ముఖారి, లలిత
రానుక్రియ, సరాళి, శౌళి
గండక్రియ, ఘూర్జరి, వౌళి
కల్యాణి, ఆహిరి, సావేరి
ఘంగారము, కాంభోజి,
శంక రాభరణము

ఈ యెనిమిది పురుషరాగములును, ఇరువదినాలుగు స్త్రీరాగములును జేర్చి రాగములు ముప్పదిరెం డయ్యెను

వీనిలోఁ గొన్నిటిని బురుషరాగములనుటకుఁ గాని మఱిగొన్నిటిని స్త్రీరాగములనుటకుఁ గాని కారణముల నెంతమాత్రమును నచ్చించి యుండలేదు అది యెట్లున్నను, రాగములన్నియు నీ ముప్పది రెండు మాత్రమే యనుకొనుట మాత్రము గొప్ప పొరపాటు కానన రాగములెన్నియైనదియు నిట వివరింపఁబడును.

ఈశ్వరసంకల్పవశంబున నాదమునందఁ గొన్ని భేదంబులు కలిగినవియు, ఆభేదంబులే యనంతరమందు శ్రుతులని పిలువఁబడెననియు, అట్టి రెండుమూఁడు శ్రుతులకు ఒక్కొక్క స్వరము ప్రతినిధియై నిలుచుననియు, వెనుకటి యుపన్యాసమునఁ దెలుపఁబడెనదిగా ఈ సందర్భమున శ్లో॥ చతు శ్చతు శ్చతు శ్చైవ- షడ్జ మధ్యమ సంచమాః ।

ద్వీద్వీ నిషాద గాంధారౌ - త్రత్రీ ఋషభ ధైవతే ॥

షష్ఠమధ్యమ పంచమములకు, అనఁగా స, మ, ప, అను స్వరము లతో నొక్కొక్కదానికి నాలుగేసియనియు, నిషాదగాంధారముల కనఁగా ని, గ, అను స్వరములకు రెండేసియనియు ఋషభ ధైవతముల కి నఁగా రి, ధ, అను స్వరములకు మూడేసియనియు నిట్లు మొత్తమునకు ఇరు వదిరెండు శ్రుతులని యొక్కచో జెప్పబడియున్నది. కాని యీ భేదము లచేత రాగము లేప్పడలేదు. రాగము లేర్పడిన భేదములు వేరుగ నున్నవి. అవి యెట్లనఁగా ఋషభ గాంధార ధైవత నిషాదములకు మూడేసియు మధ్యమమునకు రెండును షష్ఠపంచమములకు ఒక్కొక్కటియు మొత్త మునకుఁ ఒదియూఁగు శ్రుతిభేదంబులు చెప్పబడినవి ఇందు షష్ఠ పంచ మములకు శ్రుతిభేదములే చేవు గాన వాని నట్టులనే యుంచి సక్కిన రిగ మధని యను నైదుస్వరములకుఁ గల పదునాలుగు శ్రుతులను బ్రస్తరింపఁ గా 72 రాగములు జనించినవి ప్రస్తరించుట యనఁగాఁ గలుగఁదగినన్ని భేదములఁ గలిగించుట ఉపాహరణముగ 'సరిగ' యను మూడక్షరములఁ బ్రస్తరించినచో "సరిగ, రిసగ, సగరి, గసరి, రిగస, గరిస" అని యిట్లు ఆఱు భేదంబులు కలుగుచు ఇట్లులే తాళములుగాని ఛందస్సునందలి గణము లుగాని మఱి యేవిగాని ప్రస్తరింపబడును ఇట్టిదానినే ప్రస్తారము (permutations) అందురు. ఇదేవిధముగా 'రిగమధని' అను నైదుస్వర ములకుఁ గల పదునాలుగు శ్రుతులును బ్రస్తరింపబడి డెబ్బదిరెండు రాగములైనవి. ఎట్లనఁగా:—నిషాదముయొక్క మూడు శ్రుతులచేత మూడు భేదములును, ధైవముయొక్క మూడు శ్రుతులచేత మూడు భేదములును మొత్తము ఆఱుభేదము లైనవి. ఈ యాఱుభేదములను ఋషభ గాంధారముల మొత్తము శ్రుతు లాఱింటిచే హెచ్చింపఁగా (6×6=36) ముప్పదియూఁగు భేదములైనవి. ఈ ముప్పదియూఁగుభేదములను సుధ్యమముయొక్క రెండు శ్రుతులచే హెచ్చింపఁగా (36×2=72) డెబ్బది రెండు భేదము లేర్పడినవి ఇవి ముందు ప్రస్తారక్రమంబున నింకను వివిధ రుగఁ జెప్పబడును. ఈ డెబ్బదిరెండును మేళకర్తరాగము లనియు, జనక రాగములనియుఁ బిలువఁబడుచున్నవి ప్రస్తుతమందు వాడుకలోనుండిన

సంగీతశాస్త్రమున కెల్ల మూలాధారములై యుండిన వీ డెబ్బదిరెండు రాగములే. ఈ మేళకర్తలు సప్తస్వరములను బ్రస్తరించుటచేతఁ గలుగ లేదు. వానిలో నైదు స్వరములయొక్క శ్రుతిభేదములను బ్రస్తరించుటచేఁ గలిగినవి. వీనిలో నొక్కదానియందైన నొక్కస్వరమైన లోపించుట యుండదు. కావున నివి సంపూర్ణ రాగములనియుఁ బిలువఁబడుచున్నవి. వీని నామములను మేళకర్తల నామవిమర్శనమందుఁ జూడనగును.

ఈ డెబ్బదిరెండు రాగములను జనకరాగములనియు, సంపూర్ణ రాగములనియుఁ జెప్పటచే జన్యరాగములును, అసంపూర్ణ రాగములును, వేఱుగఁ గలవా యని యేర్పికఁగాని శంక వైడమక మానదు. అట్టి రాగములును గలవు అవి యీ డెబ్బదిరెండురాగములను, వానిలో నొక్కొక్కదానియందలి ఒకటి లేక రెండు స్వరములను వర్జించుచుఁ బ్రస్తరింపఁగాఁ గలిగినవి. అది యెట్లునఁగాః—సప్తస్వరములలో నొక్కదాని విడిచి మిగిలిన యాఱుస్వరములతోఁ గాని, రెంటిని విడిచి మిగిలిన నైదు స్వరములతోఁ గాని రాగములను గాడవచ్చును. కాని మూడు స్వరములను విడిచి మిగిలిన నాలుగుస్వరములతో రాగమును గాడఁగూడదు. ఈ సప్తస్వరములలో షడ్జము తక్కినవాని కన్నిటికిని మూలాధారమునఁ, మఱియు స్వరారంభ కావయనమైన ధ్వనివిశేషంబును నగుటచేత దానిని మాత్రము వర్జింపఁ గూడదు. తక్కిన ‘నిధపమగరి’ అను స్వరములను గ్రహముగా నొక్కొక్కటి చొప్పున వర్జింపఁగా నాఱు భేదంబు లేర్పడుచున్నవి. పిమ్మట రెండేసి యక్షరముల వర్జింపఁగా “1 నిధ, 2 నిప, 3 ధప, 4 నిమ, 5 ధమ, 6 పమ, 7 నిగ, 8 ధగ, 9 పగ, 10 మగ, 11 నిరి, 12 పరి, 13 పరి, 14 మరి, 15 గరి” అని యిట్లు పదునైదు భేదము లేర్పడుచున్నవి. మొట్టమొదట సంపూర్ణముగ నుండిన భేద మొకటి కలదు ఇప్పుడు మొత్తమునకు $(1+6+15=22)$ ఇరువదిరెండు భేదము లేర్పడుచున్నవి.

ఇచట మఱియొక్కవిషయము నెఱుగవలసియున్నది. రాగమునకు ఆరోహము అవరోహము నని రెండు కలవు. ఆరోహమునఁగా నెక్కుట.

అవరోహమనఁగా దిగుట. 'సరిగమపధనిస' ఇది స్వరముయొక్క యారోహ మనఁబడును. 'సనిధపమగరిస' ఇది యవరోహ మనఁబడును. ఈ రెండును జేరినఁ గాని రాగము కానేరదు ఈ రెంటియందలి స్వరసంఖ్య సమం బుగ నుండుటయు నుండకపోవుటయుఁ గలదు. అనఁగా నొకదానియందు 5 మఱియొక దానియందు 6, 7 గాని లేక రెంటియందును 5 లేక 6, 7 గాని స్వరములుండును. ఆఁసుస్వరములుగల రాగములకు షాడవరాగములనియు, నైదుస్వరములుగల రాగములకు ఔడవరాగములనియు, నేడుస్వరములు గలవానికి సంపూర్ణములనియుఁ బేర్చు కలవు. ఆరోహణమందు సంపూర్ణ ముగనుండి, అవరోహణమందు ఆఁసుస్వరములే యుండినచో దానికి సంపూర్ణ షాడవరాగ మని పేరు ఇట్లులే రాగములలో 1 సంపూర్ణ సంపూ ర్ణములు, 2 సంపూర్ణ షాడవములు, 3 సంపూర్ణ ఔడవములు, 4 షాడవ సంపూర్ణములు 5 షాడవ షాడవములు, 6 షాడవ ఔడవములు, 7 ఔడవ సంపూర్ణములు, 8 ఔడవ షాడవములు, 9 ఔడవ ఔడవములు నని తొమ్మిది భేదములు కలవు. వీనిలో 1, 5, 9 భేదములను సాధారణంబుగ సంపూర్ణములు, షాడవములు, ఔడవములు నని మాత్రమే వాడుదురు.

వైఁజెప్పఁబడిన 'నిధపమగరి' యను స్వరములఁ బ్రస్తరించుట చేఁ గలిగిన సంపూర్ణ షాడవ షాడవ భేదంబులు $(1+6+15=22)$ ఇరువది రెంటి లో నొక్కదానిని ఆరోహణమందు నిలిపి అవరోహణమందు యిరువది రెండు భేదంబులఁ జేర్చినచో నిరువదిరెండు రాగము లేర్పడును. ఇట్లులే పై యిరువదిరెండు భేదములలో నొక్కొక్కదానిని ఆరోహణమందుఁ బెట్టుచు నవరోహణమందుఁ బ్రతిదానికిఁ బైయట్టులు ఇరువదిరెండు భేదముల నంటించుచుఁ బోయినచోఁ దుదకు ఒక్క మేళకర్తయందు $(22 \times 22 = 484)$ నాలుగువందల యెనుబదినాలుగు రాగంబు లేర్పడును.

ఇట్లులే జెప్పదిరెండు మేళకర్తలయందును $(484 \times 72 = 34848)$ ముప్పది లుగు వేల యెనిమిది వందల నలుబదియెనిమిది రాగములు కలుగును.

నిలో మొదటి 72 మాత్రము జనకరాగములనియుఁ దక్కినవి వ్యరరాగము లనియుఁ బిలువఁబడును.

ఇవన్నియుఁ గాక పులిమిఁదఁ బుట్రవలె మఱియొకటి కలదు. అది వక్రరాగముల విషయము. (ఉదా. సరిమపనిస - సనిపమరిగరిస). ఇట్టి వక్రరాగము లిన్ని కలుగునని నిర్ణయించుటకు మార్గము లేదు. లెక్కలేనన్ని జనింపఁగలవు.

కావున రాగములు 32 మాత్రమే యనుకొనుట పొరచుట. చక్కఁగ విచారించినచో 'అనంతావై రాగాః' అను వాక్యము సార్థక మగుచున్నది.

గీ. షాడ వౌడవ సంపూర్ణః సరణి చేత
గణన సేయఁగ వేలు రాః గంబు లగును
వక్రమార్గంబులను గూడఁ డ్రిస్తరింప
నంతు తెలియక సంఖ్యయ డ్రింత మగును.

5. రాగమును బాడు పెట్టు ?

రాగమును బాడఁగోరువారు ప్రప్రథమమున ముఖ్యముగ నైదు విషయంబులను గమనింపవలయును అవి యెవ్వియనఁగాః—1 ఈ రాగము ఆరోహణావరోహణములయందు సంపూర్ణ షాడవౌడవములలో నేభేదముల నందుచున్నది ? 2 షాడవౌడవములలో జేరినయెడ నందేస్వరములు వర్జింపఁబడినవి ? 3 జనకరాగమైనయెడ నిది యెన్నవ మేళకర్త ? 4 జన్యరాగమైనయెడ నెన్నవ మేళకర్తయందు జనించెను ? 5 వక్రమైనయెడ నిం దేస్వరములు ఎట్లులు వక్రించెను ? వీని నెఱుఁగు విధము లిచట వివరింపఁబడును.

రాగము.	ఆరోహణము.	అవరోహణము.	తరగతి.
1. చక్రవాకము	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస	సంపూర్ణము.
2. మలయమారుతము	సరిగపధనిస	సనిధపగరిస	షాడవషాడవము.
3. సావేరి	సరిమపధస	సనిధపమగరిస	షౌడవసంపూర్ణము.
4. ఛాయాసింధు	సరిమపధస	సధపమగరిస	షౌడవషాడవము.
5. హిందోళము	సమగమధనిస	సనిధమగస	వక్ర షౌడవము.
6. శుద్ధమాఱువ	సగమపధస	సధపమరిగరిస	షౌడవివక్ర షాడవము.

మొదటి విషయము నెఱుఁగుటలో నిట్లులే తక్కినభేదంబులలో నేభేదముగను కనిపట్టవలయును రెండవవిషయము నెఱుఁగుటకు:— చక్రవాకము సంపూర్ణరాగమే కావున నందు వర్జ్యస్వరములు లేవు. మలయమారుతముయొక్క యారోహణావరోహణములలో మధ్యమ మొక్కటి మాత్రము వర్జింపఁబడినది. సావేరికి ఆరోహణమందు గాంధార నిషాదములు వర్జింపఁబడినవి. అవరోహణము సంపూర్ణమైయున్నది. ఛాయాసింధునకు ఆరోహణమందు గాంధారనిషాదములు వర్జింపఁబడినవి. అవరోహణమందు నిషాదము మాత్రము వర్జింపఁబడినది. ఇట్లులే కొదువరాగముల వర్జ్యముల నెఱుఁగునది.

ఇక మూడవనాల్గవ విషయములందుఁ గోరబడినట్లు లీ రాగము ఎన్నవమేళకర్త యని గాని లేక యెన్నవమేళకర్తయందు జనించె నని కాని విచారింపవలసియున్నది. ఇట్లు మేళకర్తయొక్క సంఖ్యను విచారిం చుటకుఁ గారణ మేమనఁగా:—ఈ స్వరములో నొక్కొక్కటి రెండు మూఁడు శ్రుతులకుఁ బ్రతినిధియై యుండుననియు, ఒక్క రాగమును బొడునపుడు ఒక్క శ్రుతిని మాత్రమే యా స్వర మాశ్రయించియుండుట శాస్త్రసమ్మతమనియు ముందొకచోఁ దెల్పఁబడెఁగదా; ఈ రాగమును బొడునపు డా స్వరము తనకుఁ గల రెండుమూఁడు శ్రుతులలో నేశ్రుతి నాశ్రయించియున్నదో తెలియవలసియుండుటయే కారణము. ఒక మేళకర్తయందు జనించిన రాగము లన్నియు నా మేళకర్తకుఁ గల స్వరస్థానములనే యనుసరించి యుండునుగాని వేఱుగా నుండవు. కావుననే యా మేళకర్తను దెలిసికొనుట యావశ్యకమయ్యెను. అట్లయినచో మేళకర్తయొక్క పేరును దెలిసికొనరాదా, దాని సంఖ్య నేటికిఁ గోరవలయునని శంక పుడమవచ్చును. ఏలయనఁగా.—14 శ్రుతులను బ్రస్తరింపఁగా 72 రాగభేదములు కలిగినవి. ఆ రాగభేదములకు సంఖ్యతెలియునట్లు పేళ్ళు అనంతరమందు బెట్టఁబడినవి కావున రాగనామములకింటె రాగములే

*సరిగమపథనిస అనునప్పుడు చివర 'స' అనునది పైస్థాయిలోఁబ్రథమస్వరముగాన నము లెలిమిది యని లలంపఁగూడదు.

ముందు పుట్టినవి. ఆ రాగముల పుట్టుక ప్రస్తారక్రమము ననుసరించి యున్నది. ప్రస్తారక్రమమునకును దానివలన జన్మించిన రాగభేదముల సంఖ్యకును అవినాభావసంబంధము కలదు. కావున మేళికర్తయొక్క పేరు కంటె సంఖ్యయే యెక్కుడుముఖ్యముగఁ గోరఁబడినది. మేళికర్తయొక్క సంఖ్య నెఱుఁగుటకుగాను మేళికర్తల ప్రస్తారక్రమము నెఱుఁగవలసియు న్నది. ఆ ప్రస్తారము నెఱుఁగుటకుఁ బూర్వము ప్రస్తరింపఁబడిన శ్రుతుల వివిధనామముల నెఱుఁగవలసియున్నది. అవి యిట వివరింపఁబడును. షడ్జ పంచమములకు శ్రుతిభేదమే లేదనియు మిగిలిన 'రిగమధని' యను నైదు స్వరముల శ్రుతిభేదములే ప్రస్తరింపఁబడిననియు ముందు వివరింపఁబడి యుండఁగాదా. ఆ శ్రుతిభేదముల నామము లిట్లెఱుంగవలెను.

రి	శుద్ధఋషభము	చతుశ్చుతిఋషభము	షట్చుతిఋషభము
గ	శుద్ధగాంధారము	సాధారణగాంధారము	అంతరగాంధారము
మ	శుద్ధమధ్యమము	ప్రతిమధ్యమము	...
ధ	శుద్ధధైవతము	చతుశ్చుతిధైవతము	షట్చుతిధైవతము
ని	శుద్ధనిషాదము	కైశికనిషాదము	కాకలినిషాదము.

ఈ యైదుస్వరములు నీ నామభేదముల నందుటచే వికృతిస్వరము లనఁబడుచున్నవి. కాని ప్రకృతిస్థానములందున్నపుడు అనఁగా నియత శ్రుతులతో నున్నపుడు ప్రకృతులనిఁచుకొనును. షడ్జ పంచమముల కీ భేదములు లేవు గనుక నవి ప్రకృతులనఁబడుచున్నవి.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
శ, రి	చ, రి	ష, రి	అం, గా	శు, మ	ప్ర, మ	ప	శు, ధై	చ, ధై	ష, ధై	కా, ని	
	శు, గా	సా, గా						శు, ని	కై, ని		

ఇందు చతుశ్చుతిఋషభమే శుద్ధగాంధారముగాను,

షట్చుతిఋషభమే సాధారణగాంధారముగాను,

చతుశ్చుతిధైవతమే శుద్ధనిషాదముగాను,

షట్చుతిధైవతమే కైశికనిషాదముగాను,

మాఱుచుండెననియు, ఏరాగమందైన నీ జంటలో నొకటి మాత్రమే యుండుననియు, జదునరులు ముఖ్యముగ గమనింపవలయు. అనఁగా నీ జంటలోని రెండును ఒక్కధ్వనికిఁ జేల్లే గావున నేరాగమందైన నీ జంటలో నొకటిమాత్రమే యుండు నని గ్రహింపవలయు. ఈ వికృతులంబొందిన స్వరపంచకముచేతనే ప్రస్తారవశంబున డెబ్బదిరెండు భేదంబు లేర్పడె. ఆ ప్రస్తారక్రమ మిట సంగ్రహముగ వివరింపబడును.

ప్రస్తారక్రమము

శుద్ధఋషభముమీఁద మూడుగాంధారములును రాగలవు. చతుశ్శ్రుతిఋషభమే శుద్ధగాంధారమగును గాన దానిపైని రెండు గాంధారములు మాత్రమే రాగలవు షట్శ్రుతిఋషభమందే సాధారణ గాంధారము పుట్టుచుండెఁ గాన దానిపై సంతరిగాంధార మొక్కటిమాత్రమే రాగలదు. వీనివలన నాఱుభేదంబులు కలుగుచున్నవి. ఇట్లే ధైవత నిషాదములందును ఆఱుభేదములు పుట్టుచున్నవి వైజెప్పబడిన ఋషభ గాంధారముల భేదములలో నొక్కొక్కదాని కీ ధైవతనిషాదభేదంబు లాటింటిని జేర్పఁగా ముప్పదియాఱు భేదంబు లగును. వీనినే ప్రతిమధ్యమభేదంబులు రెంటిచే రెట్టింపఁగా డెబ్బదిరెండుభేదము లగుచున్నవి. ఆ వివర మీ దిగువ పథకములందు సంగ్రహముగఁ జూపబడును.

రాగప్రస్తార పథకము.

1 వ చక్రము				2-వ చక్రము	
ధ		ని		శు, రి; సా, గా	
శు, రి	శు, గా	శు	శు	3-వ చక్రము	
„	„	శు	కై	శు, రి, అం, గా,	
„	„	శు	కా	4-వ చక్రము	
„	„	చ	కై	చ, రి; సా, గా,	
„	„	చ	కా	5-వ చక్రము	
„	„	ష	కా	చ, రి; అం, గా,	
				6-వ చక్రము.	
				ష, రి; అం, గా.	

వీనినే ఋషభ గాంధార భేదముల నొక చక్రముగాఁ జేసి దైవతనిషాద భేదములచేత హెచ్చించి గాని మఱియొకవిధముగాఁ గాని ప్రస్తరింప వచ్చును. అందుచేత నొక్కొక్క మేళకర్తయొక్క సంఖ్య భేదించును గాని మొత్తముసంఖ్య డెబ్బదిరెండుగానే యుండును. ఇచ్చట వినరింపఁ బడినది పెద్దలచేత నేర్పఱుపఁబడిన మార్గము. మొదటి చక్రమునందు వలెనే తిక్కిన ప్రతిచక్రమునందును దైవతనిషాదభేదములు చేర్పఁబడ వలయును ఈ పథకములందు మధ్యమభేదములు చూపఁబడలేదు. కావున నీ ముప్పదియాటింటికి శుద్ధమధ్యమమును జేర్చి మఱియొక ముప్పదియాటింటికిఁ బ్రతిమధ్యమమును జేర్పవలయును. అప్పుడు డెబ్బదిరెండు భేదము లగును. ఈ డెబ్బదిరెండుభేదములే మేళకర్తలనియు, జనకరాగములనియు సంపూర్ణ రాగములనియుఁ బిలువఁబడుచున్నవి. ఇదియే ప్రస్తారవిసగము. ఈ కథినమగు ప్రస్తారచక్రము నిట వినరించి యాచూసపఱచినందులకుఁ జదువరులు మన్నింతురుగాకి.

శ్రమపడిగ్రహించిన యీ ప్రస్తారమునలనఁ బ్రయోజన మేమనఁగా — మలయమారుతరాగమునకు ఏ గాంధారము ఏనిషాదము పాడవలయు నన్ని సందేహము కలిగెననుకొనుఁడు. ఇది యేమేళకర్తయందు జన్మించెనో ఆమేళకర్త యెన్నవదియో ముందు విచారింపవలయు. అందుకు సాధారణముగాఁ బలువురు పాడునట్టి రాగములు అకారాదిగ వానిమేళకర్తల సంఖ్యలతోడ వేతొకపుటయందు ముద్రింపఁబడినవి. దానియందుఁ జూడవలయును. అంతట నిది పదియాటవమేళకర్తయగు చక్రవాకి మందు జన్మించె నని తెలియును. ఆమేళకర్తకు ఏ గాంధార నిషాదములు కలవ్రో. కనుగొనుటకుఁ బై ప్రస్తారచక్రములఁ జూడవలయు. పదియాటవమేళకర్త యనఁగా మూడవచక్రంబున నాలుగవభేదము కదా. మూడవచక్రంబున కంతటికిని అంతరగాంధారిమని యా చక్రము వలనఁ దెలియును. ప్రతిచక్రంబున నాల్గవభేదమునకు కైశికనిషాద ముండుననియుఁ దెలియును. ఆ గాంధారనిషాదములే మలయమారుత రాగమునకుఁ గలవని గ్రహింపవలయును. ఇట్లు గ్రహించుకొంటే యీ

పాడఁదలచిన రాగ మెన్నవ మేళకర్తయో లేక యెన్నవ మేళకర్తయంట
జన్మించెనోయను విషయము తొలుదొత్తనే విచారణీయ మయ్యెను.

ఐదవదియగు రాగవక్రతావిషయ మిపుడు విచారింపవలసియు
న్నది. దీనికొఱకు విశేషప్రయాస మక్కఱలేదు. హిందోళమునకు ఆరోహ
ణమందు సగమ అని క్రమముగాఁ బోవుటకు బదులు సమగమ అని
వక్రమమునది. అనరోహణమందు పంచమఋషభములు వర్జ్యమయినవి.
శుద్ధ మారువకు ఆరోహణమందు ఋషభనిషాదములు వర్జ్యమయినవి.
అనరోహణమందు పమరిన అని క్రమముగా దిగుటకు బదులు పమరిగరిన
అని వక్రమార్గమున దిగినది. ఇట్లుచే కొడువ రాగములకును వక్రముల
నెఱుఁగునది గ్రంథాధారము చేతఁ గాని యెదుటఁ గాడఁదలచియున్నవారి
వలనఁ గాని “ఈ రాగమునకు వక్రగతి కలదా? ఉన్నచో నది యెచటఁ
గలదు?” అని యడిగి తెలిసికొని యా వక్రస్థానమందుఁ బాను సక్రమ
ముగాఁ బోక యా వక్రగతినే పోవుచుండవలయును ఏదైన నొక నూతన
రాగమును ఏమిటి విద్వాంసునితోఁ గలసిపోడినెలసిన పట్టునల తిట్టించి
నపుడే రాగవక్రతను గుఱించి యొఱుకొరుల నడుగుట యవసరమగును.
ఒక్క వక్రతవిషయమేకాదు వై యెదు విషయములును ప్రాశ్నధమమున
నినొందొరులచే స్పష్టపఱపఁబడవలసినవే అట్లొనర్చుట సక్రమపద్ధతియే
గాని న్యూనత కాదు.

ఈ యెదుమార్గముల గ్రహించి పిమ్మట నెవ్వరైన నిష్టమునచ్చిన
ట్టులు పాడుకొనవచ్చును. వీనిని బోధనక్రమమున వ్రాయుటచేత నిట్టుట
విస్తారముగా నుండునట్లు కనఁబడును గాని యడిగి తెలిసికొనినచో నైదు
ప్రశ్నములకు వలయు ప్రత్యుత్తరములను సరనిము సము లోఁ బడయ
వచ్చును. హారోనియం, ఫిడిలు, వీణ మొదలగు నాయుధములవై ని ఆ
స్వరస్థానముల మాత్రము తెలిసికొని యిష్టమునచ్చినట్లు వాయింపఁజొచ్చి
నచో ఆ రాగము వినఁబడుచునేయుండును. ఇట్లు తాను కోరినట్లులు
ఏరాగమునైన నప్పటికప్పుడు వాయింప వచ్చును.

అయిన నింతవఱకు రాగమునకు వలయు లక్షణములఁగూర్చియే చేప్పఁబడెను గాని రాగమును బెంచిపాడుటకు వలయు మార్గములు వచింపఁబడ లేదు పెంచిపాడుటకుఁ బోరకుని స్వకీయమగు కల్పనాసామర్థ్యము మిక్కిలిగ నవసరమే గాని యట్టి కల్పనకు వలయు మార్గములును నిబంధనలును గూడఁ బెద్దలగు భరతాచార్యులచేతనే యేర్పఱపఁబడినవి. అవియు నిట సంగ్రహముగ వివరింపఁబడును.

ద శ వి ధ గ మ క ము లు.

శ్లో॥ ఆరోహ మవరోహంచ ధాలు స్ఫురిత కంపితాః ।

ఆహతః ప్రత్యాహతశ్చ త్రిపు చ్ఛందోశ మూర్ఛనాః॥

1 ఆరోహణము.	సరి గమ పథ నిస
2 అవరోహణము.	సని ధప మగ రిస.
3 ధాలు.	సప, సమ, సగ, సరి, సస.
4 స్ఫురితము.	సస రిరి, గగ మమ.
5 కంపితము.	పాపపప ఒక్క స్థానమందు నిలిచి
∴ ∴	తంత్ర నల్లార్పుట.
6 ఆహతము.	సరి రిగ గమ
7 ప్రత్యాహతము.	సని నిధ ధప.
8 త్రిపుచ్ఛము.	ససస, రిరిరి, గగగ, మమమ.
9 ఆందోళము.	సరిస పాప, రిగరి మామ.
10 మూర్ఛన.	సరిగమపథని, రిగమపథనిస.

స్వరములు మఱియు నాలుగువిధముల నడచుచుండును. వానికి వాది, సద్వాది, వివాది, అనువాది అని నాలుగు పేళ్లు కలవు.

ఉదాహరణములు.

వాదిస్వరము. సరిగమ పథనిస, రిగమ పథనిస, గమ పథనిస, మపథనిస,
పథనిస, ధనిస, నిస, స

సంవాదిస్వరము. సనిధపమగరిస, నిధపమగరిస, ధపమగరిస, పమగరిస, మగరిస, గరిస, రిస, స.

వివాది స్వరము. సమ్మగరి సరిగమ, రిప్పమగ రిగమప, గద్ధపమ గమపధ, మన్నిధప మపధని, పస్సనిధ పధనిస.

అనువాదిస్వరము. సరిగ, రిగమ, గమప, మపధ, పధని, ధనిస.

ఈ దశవిధగమకములను, చతుర్విధ మార్గములను తెలిసి యుపయోగింపఁ జొచ్చినచో రాగము నెంతసేపైనను బాడుకొను సమర్థత కలుగును.

ఇదిగాక ప్రతిరాగమునకును జీవకళలుండును. అవి యొక్కొక్క రాగమునకు ఒకటి లేక అంతకన్న నెక్కుడు స్వరములపై నుండును. ఆ స్వరములను ఆ జీవకళ కనఁబడునట్లులు కొంచెము దీర్ఘముగా వరీకు మొదలైన యేదోయొక గమకముతోఁ జేర్చి యా రాగముయొక్క ఆరోహోవరోహముల నొక్కతూరి వాడుట యా రాగముయొక్క మూర్ఛన యనఁబడును. అట్టి మూర్ఛన ప్రతిరాగమునకు నుండును వీనిని గూర్చి భరతాచార్యులు తగిన యాధారముల వ్రాసియే యుందురు. కాని ప్రస్తుతకాలపు సంగీతగ్రంథములందు అట్టివి కానరావు. వానిని ఆచారము చేతను, అనుభవముచేతను మాత్రమే తెలిసికొనఁదగియున్నది. అట్టి వానిలోఁ బది దృష్టాంతముకొఱకు మాత్ర మిటు వివరింపఁబడుచున్నవి.

1. అసావేరి స రి మ ప ధ స స ని ధ ప మ గ రి స.

కా కై

స ని సపాధమాప ని ధపమగరిస

ఔడవసంపూర్ణ రాగము. అవరోహణమందు గాంధారము రాగచ్ఛాయా స్వరము. ఈ రాగము శాస్త్రీ—

2. కమాసు - స మ గ మ ప ధ ని స - స ని ధ ప మ గ రి స.

పక్రపాడవ సంపూర్ణ రాగము. ఆరోహణావరోహణములయందు మధ్యమ ధైవత నిషాదములు రాగచ్ఛాయా స్వరములు. ఈ రాగము శాస్త్రీ—

3. కాంభోజి - స రి గ మ ప ధ స - స ని ధ ప మ గ రి స.

ఔడవసంపూర్ణరాగము ఆరోహణమందు సనిపధస అను కాకలినిషాదమును అవరోహణమందు కైకినిషాదమునుగలవు. సర్వస్వరరాగచ్ఛాయగలది.

ప్రతిదిన నేర్చి, మూర్ఖుల • పొందున రాగము, బాడెగొడగుట.

6. మేళకర్తల నామవిమర్శనము.

72 మేళకర్తల నామములు.

1. కనకాంగి.	25. మారరంజని.	49. ధవళాంబరి.
2. రత్నాంగి.	26. చారుకేళి	50. నామనారాయణి.
3. గానమూర్తి.	27. సరసాంగి.	51. కామవర్ధిని.
4. వనస్పతి.	28. హరికాంభోజి.	52. రామప్రియ.
5. మానవతి.	29. ధీరశంకరాభరణము.	53. గమనశ్రయ
6. తానరూషి.	30. నగానందిని.	54. విశ్వంభర
7. సేనాపతి.	31. యాగప్రియ.	55. శ్యామలాంగి
8. హనుమత్తోడ్డి.	32. రాగవర్ధిని.	56. పద్మాభిప్రియ.
9. ధేనుక	33. గాంగేయభూషణి.	57. సింహేంద్రమధ్యమ.
10. నాటకక్రియ.	34. వాగధీశ్వరి.	58. హేమవతి.
11. కోకిలప్రియ.	35. శూలిని.	59. ధర్మవతి.
12. రూపవతి.	36. చలనాట.	60. నీతిమతి.
13. గాయకప్రియ.	37. సాలగము.	61. కాంతామణి.
14. వకుళాభరణము.	38. జలార్ణవము.	62. రిషభప్రియ.
15. నూయామాళవగౌళ.	39. ఝూలవరాళి.	63. లతాంగి
16. చక్రవాకము.	40. నవనీతము.	64. వాచస్పతి.
17. సూర్యకాంతము.	41. పావని	65. మేచకశ్యాణి.
18. హాటకాంబరి.	42. రఘుప్రియ.	66. చిత్రాంబరి.
19. ఝంకారధ్వని.	43. గవాంభోధి.	67. సుచరిత్రము.
20. నటభైరవి.	44. భవప్రియ	68. జ్యోతిస్స్వరూపిణి.
21. కీరవాణి	45. శుభపంతువరాళి	69. ధాతువర్ధిని.
22. ఖరహరప్రియ.	46. పద్విధమార్గిణి	70. నాసికాభూషణము.
23. గౌరీమనోహరి.	47. సువర్ణాంగి.	71. కోసలము.
24. వరుణప్రియ.	48. దివ్యమణి.	72. రసికప్రియ.

ఇందొక చిత్రము కలదు మొదట నీ మేళకర్తరాగంబులు ప్రస్తార
క్రమంబున సృష్టింపబడి యనంతర మా రాగంబులకు, వాని నామా
క్షరనియమముచేతఁ బ్రస్తారక్రమమందలి వాని సంఖ్య తెలియునట్లులు,
నామములు కుదుర్పబడినవి. ఆ నియమ మిట వివరింపబడును.

మేళకర్తల నామాక్షరనియమము.

ఈ నియమమందు 1 కాదినవ, 2 టాదినవ, 3 పాదిపంచ, 4 యాద్యష్ట, 5 నకారము శూన్యార్థకము అను నైదు సూత్రంబులు కలవు. వీని భావ మేమనఁగా:—

1. కాదినవ అనఁగా కకారము మొదలు తొమ్మిది అని యర్థము. కఖగఘజచఛజఝ అను నీ తొమ్మిదియక్షరములును కాదినవ అనఁబడును. ఈ తొమ్మిదియక్షరములును ఒకటి మొదలు తొమ్మిదివఱకుఁ గల సంఖ్యలకుఁ బ్రతినిధులై నిలుచుట కుద్దేశింపఁబడినవి. ఇట్లులే కడమవానియందును గ్రహించునది.

2. టాదినవ=టకారము మొదలు తొమ్మిది. ట ర డ ఢ ణ త థ ద ధ ఇవి టాదినవ అనఁబడును.

3. పాదిపంచ=పకారము మొదలు అయిదు. ప ఫ బ భ మ.

4. యాద్యష్ట=యకారము మొదలు ఎనిమిది. య ర ల వ శ ష సహ.

5. నకారము శూన్యార్థకము=నకారము 'సున్న' అని యర్థము.

ఢ్కెబ్బది రెండుమేళకర్తల సంఖ్యలందు, ఒకట్లు పదులు నను రెండు స్థానంబులే యుండునుగాన నీ సూత్రపంచకమునుండి యా రెండుస్థానము లందలి యంకెలకును ప్రతినిధులుగ నుండఁదగిన రెండక్షరములను ముందు గొని వానిని నామముయొక్క మొదట నుంచి యనంతరము నామ ఘోగుటకై కొదవ యక్షరములు కొన్ని వానికిఁ జేర్పఁబడినవి. ఉదాహరణములు:—

1. కనకాంగి— ఇందలి కకారము కాదినవకంబున నొకటవ యక్షరము గాన ఆ యొకటిని ఏకస్థానంబుననుంచి, రెండవయక్షరమగు నకారము శూన్యార్థకము గాన దాని సున్నను పదులస్థానంబున నుంచ వలయు. అపుడుసంఖ్య '౧1' అగును పూర్వమందు సంఖ్యలేని సున్న వ్యర్థముగాన నీ సంఖ్య ఒకటి యనఁబడును. కావున నీ రాగంబును ఒకటవ 'మేళకర్త'యని చెప్పవలయు.

2. రామప్రియ—ఇందలి యొకటవదగు రేఫాక్షరము యాద్యష్టకంబున రెండవయక్షరము కాన నొకట్లస్థానంబున రెండు నుంచవలయు. రెండవదగు మకారము సాదిపంచకంబున నైదవదిగాన పదులస్థానంబున నైదు నుంచవలయు. అపు డిట్లు 52 అగును. ఈ రాగము 52 వ మేళకర్త.

3. రసికప్రియ—ఇందలి రేఫమును, సవర్ణమును యాద్యష్టకమున రెండు, ఏడు, సంఖ్య లగును. కావున నిది 72 వ మేళకర్త.

ప్రత్యేకసూత్రము—(Special rule.)

ఈ మేళకర్తనామముల ప్రథమద్వితీయాక్షరములలో సంయుక్తాక్షరములు గలప్పుడు ఆ సంయుక్తాక్షరములలో రెండవయక్షరసంఖ్యనే గ్రహింపవలయు. ఉదా, షడ్విధమార్గిణి, ధర్మవతి. ఇందలి వకారమకారముల సంఖ్యలగు 4, 5 నే గ్రహింపబడవలయును.

అక్రమములు.

వైవిధ్యంబున సంఖ్యను గనుఁగొనుట కనుకూలించునట్లు లొనిర్చుటకై సింహేంద్రమధ్యమ అను నామము సిహేంద్రమధ్యమ అని తప్పుగా మార్పబడినది. మఱియు ఋషభప్రియ అను నామము రిషభప్రియ అని మార్పబడినది. ఋషభము అనునది రిషభము అని వాడుకలో నుండుట కిది యొక కారణమై యుండు నని యూహింపఁదగియున్నది.

సూత్రాధికృతములు.

16 చక్రవాకము, 48 దివ్యమణి, 54 విశ్వంభర, 55 శ్యామలాంగి, 66 చిత్రాంబరి, 68 జ్యోతిస్స్వరూపిణి అను నీ నామముల సంయుక్తాక్షరములందు మాత్రము మొదటియక్షరముల సంఖ్యనే గ్రహింపవలయు.

ఈ నియమములచేత మేళకర్తయొక్క నామమునుబట్టి సంఖ్యను గనుఁగొననగును. సంఖ్యనుబట్టి నామమును దెలిసికొనుటకు మాత్రము మార్గ మేర్పఱపబడ లేదు. సంఖ్య తెలిసినవెనుక నామముతో నవసరము లేకుండుటయే యిందులకుఁ గారణము. ఏలయన:—సంఖ్య తెలిసినతోడనే ప్రస్తావితమంబున దాని స్వరస్థానముల సులభంబుగ గ్రహింప

B. S. Lakshminarayana

షమును, ఎనిమిది నిమిషము లొక కళయు నగును నాలుగు కళ లొక యనుద్రుత మగును రెండు అనుద్రుతము లొక ద్రుతము, రెండు ద్రుతము లొక లఘువు, రెండులఘువు లొక గురువు, మూడు లఘువు లొక ప్లుతము, నాలుగు లఘువు లొక కాకవాదిము నని చెప్పబడును. వీనిలో ననుద్రుతము మొదలుకొని యాఱంగములు మాత్రమే వాడుక లోనికి వచ్చును.

2. మార్గప్రాణలక్షణము.

దక్షిణము, వార్తికము, చిత్రము, చిత్రతరము, చిత్రతమము, అతి చిత్రము నని మార్గములు ఆఱువిధములై యున్నవి. వీనిలో దక్షిణ మార్గమం దెనిమిదిమాత్ర లొక్కకళి యనబడును. వార్తికమున నాలుగు మాత్రలును, చిత్రమున రెండుమాత్రలును, చిత్రతరమున నొక్కమాత్రయు, చిత్రతమమున నరమాత్రయు నొక్క కళి యనబడును. అతి చిత్రమార్గమున ననుద్రుతమే యొక్క కళ యనబడును. ఇచటఁ గళి యనఁగాఁ దాళాక్షరములమధ్య నడుచు కాలము అని తెలియవలెను. అనుద్రుతమనఁగా నేకాక్షరకాలమని యంగప్రాణమును వివరించునపుడు తెలియును. దానిచేత మాత్రయనఁగా నాలుగక్షరముల కాలమనియు, స్థితే దక్షిణమార్గమందు ముప్పదిరెండు డక్షరములు నడుచుననియు గ్రహింపవలయును. తాళముయొక్క యొక యక్షరమునుండి మఱియొక యక్షరమునఱకు జరుగు కాలమున నోట నుచ్చరింపఁబడితి లఘుక్షరముల పరిమితిని నిర్ణయించుట కేర్పడినది మార్గప్రాణము దీనిచేత మార్గము లందు 1, 2, 4, 8, 16, 32 సంఖ్యలుగల యక్షరములు ఆఱుకాలముల యందును గ్రమంబుగ నడువవలయుఁ గాని 3, 5, 7, 9 మొదలగు సంఖ్యలు నడువఁగూడ దని తెలియుచున్నది.

3. క్రియాప్రాణలక్షణము.

ఈ క్రియలు మార్గక్రియలు, దేశ్యక్రియలు నని రెండవీధములు. అందు మార్గక్రియలు నిశ్శబ్దక్రియలు, సశబ్దక్రియలు నని మరల రెండు విధములు.

నిశ్శబ్దమార్గక్రియలు.

ఆవాపము, నిష్కామము, విక్షేపము, ప్రవేశము అను నీ నాలుగును నిశ్శబ్దక్రియలు. ఆవాపము అనగా పతాకహస్తముయొక్క తర్జిని మొదలు నాలుప్రేల్లను మడుచుట; నిష్కామము అనగా ఆ మడిచిన ప్రేల్లను విప్పి పొడవుగాఁ జేయుట; విక్షేపము అనగా ఆ హస్తమును కుడిపార్శ్వమునకు విసరుట; ప్రవేశము అనగా ఆ హస్తమును అప్రదక్షిణముగాఁ గ్రిందుగా ముందరికి రానిచ్చుట.

సశబ్దమార్గక్రియలు.

ధ్రువము, శమ్యము, తాళము, సన్నిపాతము అను నీ నాలుగును సశబ్దక్రియలు. ధ్రువము అనగా శబ్దసహితమైన చిటికను వేయుట; శమ్యము అనగా కుడిచేతిమీఁద ఎడమచేతితో ఘాత వేయుట; తాళము అనగా ఎడమచేతిమీఁది కుడిచేతితో ఘాత వేయుట; సన్నిపాతము అనగా రెండుచేతుల ఘాతమును సమముగా పడుట.

దేశ్యక్రియలు.

ధ్రువక, సర్పిణి, కృష్య, పద్మిని, విసర్జిత, విక్షిప్త, పతాక, పతిత అను నీ యెనిమిదియు దేశ్యక్రియలు 1 ధ్రువకము అనగా కుడిహస్తము యొక్క శబ్దసహితమైన చిటిక లేక ఘాత, 2 సర్పిణి అనగా పతాకహస్తముచేత నెడమవంకకుఁ జేయి చాచుట; 3 కృష్య అనగా ఆ హస్తము నెడమనుండి కుడిప్రక్కకుఁ దెచ్చుట; 4 పద్మిని అనగా నధోముఖముగాఁ జేతిని జాచుట; 5 విసర్జిత అనగా ఆ చేతిని వెలుపలకు విసరుట; 6 విక్షిప్త అనగా ఆప్రేల్లన్నిటిని ముడుచుట; 7 పతాకము అనగా ప్రేల్లను జాచి పతాకహస్తముగా నెత్తుట, 8 పతిత అనగా ఎత్తిన హస్తమును దించుట.

ఈ యెనిమిది దేశ్యక్రియలలో ధ్రువక అనునది యొక్కటి మాత్రమే సశబ్దక్రియ యని యెఱుంగునది. ఈ క్రియలలో ఖర్కులు సప్తతాళములం దవసరము లేవు. అవసరముగల కొన్నియైన నెదుట మఱియొకరు వేయునపుడు చూచినయెడ నంతలోఁ దెలియును.

4. అంగ ప్రాణలక్షణము.

తాళాంగములు ఆఱు కలవు. వాని నామములును సంజ్ఞలును అక్షరకాలమును ఈ దిగువ పధకమందు వివరింపబడును.

తాళ షడంగ వివరణము

షడంగముల శేష్లు.	అంగ సంజ్ఞలు.	అక్షర కాలము.	
అనుద్రుతము.	⌒	1	వీనిలో మొదటిమూడంగములు
ద్రుతము.	○	2	మాత్రమే సప్తతాళములలో వచ్చు
లఘువు.	1	4	సు.మఱియు షోడశాంగములుగలవు
గురువు.	ॢ	8	ఇచటవానివివరణ మనవసరమగును
ప్లుతము.	ॣ	12	అవి నూటొక్క తాళములందు వ
కాక పాదము.	+	16	చ్చును.

వీనిలో కాకపాదమును సర్పిణి కృష్య పతాక పతిత యను నీ నాలుగు నిశ్శబ్దక్రియలచేతను, ప్లుతమును ధ్రువక సర్పిణి కృష్య యను మూడు క్రియలచేతను, గురువును ధ్రువక పతిత యను రెండుక్రియల చేతను, లఘుద్రుతానుద్రుతములను ధ్రువక యనెడి క్రియచేతను వాడవలయును.

అనుద్రుత ద్రుత లఘువుల వాడుక.

అనుద్రుతము—ఒక్క ఘాతను వేయుటచేత నొక్క యక్షరపు కాలమై యనుద్రుత మగును. ఇది సప్తతాళములలో నొక్క జంపెతాళమందు మాత్రమే వచ్చును.

ద్రుతము—ఒక్క ఘాతను వేసి పతాకహస్తముగా నటచేతిని బైకి త్రిప్పటచేత నది రెండక్షరముల కాలమై ద్రుత మనబడును. ఈ రెండుక్రియలను దెబ్బ, ఉసి యని సాధారణముగఁ బెక్కుండు పాడుచుందురు.

లఘువు—ఒక్క ఘాతము వేసి కనిష్ఠిక మొదలు మూడవవేళ్ళతో మూడక్షరములను వేసి-చో మొత్తమున నాలుగక్షరములై యొక్క చతురశ్రజాతి లఘు వగును. ఇట్లే త్రిశ్రజాతిలఘువునకు ఒక్క ఘాతము రెండక్షరములను, ఖండజాతిలఘువునకు ఒక్కఘాతము నాలుగక్షరములను వేయవలెను. మిశ్రజాతిలఘువునకు గల యేడక్షరములకు నొక్క ఘాతము వేసి కనిష్ఠిక మొదలుకొని యైదు వేళ్ళను వేసి మరలఁ గనిష్ఠికను గూడ వేయవలెను సంస్కృతజాతి లఘువునకు గల తొమ్మిదియక్షరములను నిట్లే వేయవలయును.

ఈ మూడంగములను మాత్రము చక్కఁగ సభ్యునిచేసిచో సప్తతాళముల సనర్గళముగ వేయవచ్చును. సప్తతాళములందు నీ మూడంగములకన్న వేరగు సంగములు రానేరవు.

5 గ్రహప్రాణలక్షణము.

అతీతము, అనాగతము, సమము, విషమము, సని గ్రహములు నాలుగువిధములు. గీతము నడిచిన పిమ్మట దాళిము నడుచుట యతీత మనఁబడును తాళిము నడిచిన పిమ్మట గీతము నడుచుట యన్యాగత మనఁబడును, తాళగీతములు సమముగా నడుచుట సమ మనఁబడును. ఈ మూడవిధములకు భిన్నముగా నడచుట విషమ మనఁబడును.

“విషమ మనునది ముందు వెనుక మధ్య గాక మఱి యెచ్చట నుండఁగలదు? కావునలేదు.” అని పెక్కండ్రు గాయకులు వాదించుచుందురు. కాని యీ విషమ మనునది శాస్త్రమందే కనవచ్చుచున్నది గాని నడుచునచ్చినది కాదు. అతీతానాగతసమగ్రహములు మూడను నియమము లేక కలిసి వచ్చుటకు విషమగ్రహ మని దీని భావ మై యుండును. ఇందుకు దృష్టాంతముగఁ గొన్నికృతులందుఁ బల్లవి యొక గ్రహమందును జరణము లింకొక గ్రహమందును ప్రారంభమగుచున్నవి. విద్వాంసు లింతకన్న నింకొక మార్గమును గనిపెట్టినయెడ నెప్పటికైన దానిం దెలుపకుందురా,

6 జాతిప్రాణలక్షణము.

చతురశ్రము, త్రిశ్రము, మిశ్రము, ఖండము, సంకీర్ణము నని జాతి యైదువిధములు కలదిగా నున్నది. తాళాంగములలో నొక్క లఘువు మాత్రము ఈ జాతిభేదములచే జతురశ్రజాతియందు 4, త్రిశ్ర జాతియందు 3, మిశ్రజాతియందు 7, ఖండజాతియందు 5, సంకీర్ణజాతి యందు 9 అక్షరముల కాలము కలదిగా నూనిన ఈ లఘుభేదము చేతనే సప్తతాళములును ముప్పదియైదు భేదము లగుచున్నవి ఇట్లు తక్కినయంగము లేవియు మార్పునొందవు.

మనుష్య, స్వర్గ, హంస, దేశ్య, చిత్ర, దివ్య, సింహ, వర్ణ, వాద్య, కర్ణాటము లని లఘువులు 10 విధములనియు, నవి క్రమముగా 4, 3, 7, 5, 9, 6, 8, 10, 12, 16, అక్షరముల కాలము గలవై యుండుననియు మఱియొక నియమము కలదుగాని యది యిట ననవలయు

7. కళాప్రాణలక్షణము

దీర్ఘాక్షరములును, సంయుక్తాక్షరములకుఁగాని పూర్ణబిందువులకుఁ గాని ముందున్నయక్షరములును గురువు అనఁబడును తక్కినవి లఘువు లనఁబడుచు. ఏకకళ, ద్వికళ, త్రికళ, చతుష్కళ యని కళలు నాలుగు కలవు. ఇందు లఘు వైక్కకళను, గురువు రెండుకళలను, పుత్రము మూడు కళలను, కాకపదము నాలుగుకళలను గలిగియుండును. మఱియు చచ్చ త్పుట, చాచత్పుట, షట్పితాపుత్రిక. సంపద్యేష్ట, ఉష్ణటము అను నీ యైదుతాళములకును గళలని పేరు కలదు.

8 లయప్రాణలక్షణము.

• తాళాంతరాళవర్తియగు కాలము లయ అనఁబడును. అది ద్రుతము, మధ్యము, విశంబము నని మూడువిధము లైయుండును. స్వభావసిద్ధమై అసాయాసముగఁ బాడుకొనుట కనుకూలముగ నుండునది మధ్యము అనఁబడును. దీనినే మధ్యమకాలము అందురు. దీనికి రెట్టింపు వేగము గల కాలము ద్రుతకాలము అనఁబడును. మధ్యమకాలములో సగము వేగముగల కాలము విశంబకాలము అనఁబడును.

9 యతిస్థానలక్షణము.

లయప్రవృత్తియొక్క నియమము యతి యనబడును. అసానుమము, ప్రోతోవహము, గోపుచ్ఛము, పిపీలిక, మృదంగము, విషమము నని ఆఱువిధము లైయున్నది.

యతుల వివరణము.

1. ఏతాశమునకుఁగాని తాళాంగములలో నెవ్వియైన ళ్ల, 111, 000, నిట్లు సమజాతికలవిగాఁ గూడెనేని యది సమయతి యనబడును.
2. తాళాంగములలో నెవ్వియైన 1 0 1 ఇట్లు ప్రవాహమువలె మొదటఁ జిన్నవిగను గ్రమక్రమంబుగఁ బెద్దవిగను గూడెనేని యది ప్రోతోవహయతి యనబడును.
3. తాళాంగములు ఆవృతోఁకవలె మొదటఁ బెద్దవిగను రానురాను జిన్నవిగను 2 1 0 1 నిట్లు కూడెనేని యది గోపుచ్ఛయతి యనబడును.
4. ఆద్యంతములందుఁ బెద్దవిగను నడుముకు రానురాను జిన్నవిగను 2 1 0 1 2 నిట్లు కూడెనేని యది పిపీలికయతి యనబడును.
5. నడుమఁ బెద్దవిగను నాద్యంతములందుఁ జిన్నవిగను 0 1 2 1 0 నిట్లు కూడెనేని యది మృదంగయతి యనబడును.
6. తాళాంగములు గొప్పవియుఁ జిన్నవియు హెచ్చతగ్గులుగఁ గూడెనేని యది విషమయతి యనబడును.

10. ప్రస్తారస్థానలక్షణము.

ఇది సంఖ్య, నష్టము, ఉద్దిష్టము, పాతాళము, ద్రుతమేరువు, లఘుమేరువు, గురుమేరువు, ప్లుతమేరువు, సంయోగమేరువు, ఖండప్రస్తారము నని పదివిధము లైయున్నది ఈ తాళప్రస్తారమార్గంబులు అంగశ్రేణి, సంఖ్యాశ్రేణి, పాతాళము, మహాపాతాళము నను లెక్కలు చెప్పట కుపయోగించుచున్నవి. ఇందలి మేరువులు నష్టోద్దిష్టమును జెప్పటకు మాత్రము మిక్కిలిగ నుపయోగించును. అవి యిట ననవసరము.

తాళము నెదుటివారు వేయునపుడు మాచినయెడ నతిసులభముగ గ్రహింపవచ్చును. ఇందలి క్రియలు మొదలగువాని క్షేణ్ణియుఁ డెలియనివారిని బెధరింపుటకు మిక్కిలిగఁ గానివచ్చును.

గీ. అఖిల జగముల జలుగు లా ♦ ర్యములనెల్ల
దాళగతి లోన లీనమై ♦ తనరు చుండు
నట్టి తాళగతికి పశ ♦ స్యాణ విధుల
సరియ కుండిన గొనంబు ♦ విరస మగును

9 తాళములు ఎన్ని? వాని యుపయోగ మెట్లు.

రాగముల సంఖ్యనూ నిర్ణయించుటకు విశ్వతిస్వరములఁ బ్రస్తరించుటచేత 72 మేళకర్త లయ్యెనని చెప్పట కొక మార్గ మగపడెను గాని యీ తాళసంఖ్యగూర్చి చెప్పటకు అట్టి యాధారము లేవియుఁ గన్పట్టుట లేదు. ఎల్లకలిగినా గాని యేడొ తాళములు కలవని యొక నియమము శాస్త్రమందుఁ గనఁబడదున్నది అవి యుచట వివరింపఁబడును.

సప్తతాళములు

శ్లో. ధ్రువౌ మత్యో రూపకేశ్చ - ధ్రువసౌ త్రిపుట ఏవచ
అటతాల్లరి తాళం - సప్తతాళాః ప్రకీర్తితాః

ధ్రువతాళము, మత్యతాళము, రూపకతాళము, జంపెతాళము, త్రిపుటతాళము, అటతాళము, ఏకతాళము నని తాళములు ఏడుకలవు. ఈ యొక్కొక్కతాళమున కింగములు వేరువేరుగఁ గలవు. వాని యంగములు తెలిసినచోగాని యూయా జాతులయం దీతాళ మెన్నియను ర్థములు కలగనునో జేరియదు. కావున నవి యుట వివరింపఁబడును.

సప్తతాళములు.	అంగములు
1 ధ్రువతాళము	1011
2 మత్యతాళము	101
3 రూపకతాళము	01
4 జంపెతాళము	100
5 త్రిపుటతాళము	100
6 అటతాళము	1100
7 ఏకతాళము	1

ఈ తాళాంగముల నామములను, వాని యుగ్గర కాలములు 37 వ పుటయందుఁ జూడవగును.

ఈ తాళాంగములందు లఘు వైక్రటి మాత్రము చతురశ్ర, త్రిశ్ర, విశ్ర, ఖండ, సంకీర్ణంబులను నైదుజాతులయందును గ్రమంబుగ 4, 3, 7, 5, 9 ఆక్షరముల సంఖ్యకలది యగునని జాతిప్రాణలక్షణమందుఁ జెప్పబడియుండె గదా. అట్టి జాతిభేదముచే నస్తతాళములందుఁ గలిగిన 35 తాళముల నామములును వాని యక్షరసంఖ్యయు నీ దిగువ పధకమునందుఁ జూపబడుచున్నవి.

35 తాళముల పట్టిక.

తాళములు.	అంగ సంజ్ఞలు	చతురశ్రము 4	త్రిశ్రము 3	మిశ్రము 7	ఖండము. 5	సంకీర్ణము. 9
1 ధ్రువము	1011	శ్రీకర 14	మణి 11	పూర్ణ 23	ప్రమాణ 17	భువన 29
2 మత్యము	101	సమ 10	సార 8	ఉదీర్ణ 16	ఉదయ 12	రావ 20
3 రూపకము	01	పత్తి 6	చక్ర 5	కుల 9	రాజ 7	బిందు 11
4 జంపె	100	మధుర 7	కవంబ 6	సుర 10	చణ 8	కర 12
5 త్రిపుట	100	ఆది 8	శంఖ 7	లీల 11	దుష్కర 9	భోగ 13
6 అటతాళము	100	తేభ 12	గుప్త 10	లోయ 18	విదళ 14	ధీర 22
7 ఏకతాళము	1	మాన 4	సుధ 3	రాగ 7	రత 5	వసు 9

తగువుల తాళములు.

ఇందు ధ్రువతాళము, మత్యతాళము, రూపకతాళము ఏకతాళము అనుటతోడనే వీని చతురశ్రజాతులును, జంపె యనఁగానే మిశ్ర జాతి జంపెతాళమును, త్రిపుట యనఁగానే త్రిశ్రజాతి త్రిపుటయు, అట తాళము అనఁగానే తానవర్ణములందు ఖండజాతి అటతాళమును ఇతర పాటలయందు ఏకక్షరములగతిగల మఱియొక తాళమును, సాధారణముగ నెల్లరచే గ్రహింపబడుచున్నది. ఊరక గ్రహింపబడుటయెగాక సంగీత గ్రంథములందును బ్రాయికంబుగ నిట్లే వాడబడుచున్నది. 2 'చాపు' అను పేరుతోడ మఱియొక తాళము కనపచ్చుచున్నది. ఇందు మార్గ ప్రాణమునకు విరుద్ధముగఁ దాళాక్షరమున కొక్కొక్కటి కేడు స్వరాక్షరముల చొప్పున గతి నడుచుచున్నది. ఈ తాళమందుఁ బ్రామాణిక

విద్వాంసులచేఁ గృతు లనేకములు వ్రాయఁబడియున్నవి. దీని కాధార మేమైన నుండి యుండవచ్చును. ఈతాళమే పదములు జావల్లు మొదలగు వానియందు 'అటతాళము' అను పేరుతోఁ దఱచుగ వాడఁబడుచున్నది. ఇందు త్రిశ్రజాతి లఘు చైకటియు, చతుశ్రజాతి లఘు చైకటియు దీని కంగములుగ వాడఁబడుచున్నవి 3 'జుల్వ' అని మఱియొకతాళము వాడు కయందుఁ గనవచ్చుచున్నది. ఇందును మార్గప్రాణవిరుద్ధముగా నొక్క లఘువు మూడక్షరముల గతితో నడుచుచున్నది. ఇది మహమ్మదీయుల గానమునుండి వచ్చియుండవచ్చును 4 'మధ్యాది' యని యింకొకతాళము కలదు. దీనికి రెండు అనుద్రుతములు ను, ఒక ద్రుతము ను (౧౧౦) అంగములు. దీనినే మహమ్మదీయులు 'ఖ్యాల్తాళము' అని చెప్పదురు. 5 'ధ్రువరూపకము' అని వేటొకతాళము కలదు. రెండు అనుద్రుతము లును, రెండు ద్రుతములును (౧౧౦౦) దీనికి అంగములు. ఇది రూపక తాళప్రస్తారమునుండి పుట్టినది దీనినే మహమ్మదీయులు 'ద్రుపద్తాళము' అను పేరుతో వాడుదురు

మఱియు నీ సప్తతాళంబులలోని మర్యాతాళము '101' శ్రీకరితాళ మను పేరుతోడను, రూపకతాళము '01' నటీతాళమును పేరుతోడను, త్రిపుటతాళము '100' నటనీతాళ మను పేరుతోడను అష్టోత్తర శత తాళంబులలోఁ గనవచ్చుచున్నవి జంపెతాళము '1 ౧ ౦' శృంగారిణీ తాళమును పేరుతోడ చతుష్పంచాశతతాళంబులందుఁ గనవచ్చుచున్నది అటతాళము '1 100' ప్రతితాళ మను పేరుతోడను, ఏకతాళము '1' ఆదితాళ మను పేరుతోడను నూటొక్కతాళములందు గనవచ్చుచున్నవి. ఈ తాళంబులు వానినుండియే తొలుతఁ జేకొనఁబడెనని తలఁచునెడ నీ తాళంబులే యేల చేకొనఁబడవలయునో వీనికి మాటుపేరు లేల పెట్టఁబడవలయునో యిందులకుఁ గారణంబు మృగ్యంబు.

నూటొక్క తాళములు.

సద్యోజాత, వామదేవ, అఘోర, తత్పురుష, ఈశాన్యము లను తన పంచముఖములవలన నీశ్వరుఁడు నందికేశ్వరునికొఱకు చచ్చుత్పట,

చాచపుట, షట్పితాపుత్రిక, సంపద్యేష్టిక, ఉద్భటము లను తాళపంచక
మును గలుగఁజేసెననియు, వానిని బిమ్మట లోకోపకారార్థము ఆంజు-
నేయ దత్తిలాదులు విస్తరిల్లఁజేసి నూటొక్కతాళములుగా నొనర్చిరిని-
యు శాస్త్రము చెప్పుచున్నది వాని పేరిణ మెచట సనపసరిమయ్యుఁ
జదువరులకు భ్రాంతి నివృత్త్యర్థంబుగ వానిలోఁ గొన్ని యిట వినరింపఁ
బడుచున్నవి.

నూటొక్క తాళముల లక్షణము

శ్లో || తాళేచచ్ఛత్పటేజ్జేయం గురుద్వంద్వం లఘుపురమ్ ||

1. చచ్ఛత్పటతాళమునకు అంగసంజ్ఞ = 22 | 3 ఇది విషమయతి.

శ్లో || గురు ర్లఘు ర్గురుచ్చైవ భవే చ్ఛాచపుటా భిదే ||

2. చాచపుట తాళమునకు అంగసంజ్ఞ = 2 | 1 | 2 ఇది పిపీలికయతి.

శ్లో || పలగాగలపచ్చైవ షట్పితా పుత్రిక స్తథా ||

3. షట్పితాపుత్రికతాళము అంగసంజ్ఞ = 3 | 22 | 3 ఇది విషమయతి.

శ్లో || మగణశ్చ పుతాద్యంతం సంపద్యేష్టిక సంజ్ఞకే ||

4. సంపద్యేష్టికతాళము = 3 2 2 2 3 ఇది పిపీలికయతి.

శ్లో || ఉద్భటతాళేకర్తవ్యం మగణశ్చ ప్రక్షీరితః ||

5. ఉద్భటతాళము = 2 2 2 ఇది సమయతి.

శ్లో || ఆదితాళే లఘుస్త్వతః ||

6. ఆదితాళమునకు అంగసంజ్ఞ = 1

శ్లో || దర్పణశ్చ ద్రుతద్వంద్వం గురుచ్చైవః ప్రక్షీరితః ||

7. దర్పణతాళము = 0 0 2 ఇది స్రోతోవహయతి.

శ్లో || అష్టకృద్వస్తు చర్చర్యాం విరామాంతే ద్రుతౌలఘుః ||

8. చర్చరితాళము = 0 8 | 0 8 | 0 8 | 0 8 | 0 8 | 0 8 | 0 8 |

శ్లో || సింహలీలే విధాతవ్యం లఘ్వాద్యంత ద్రుతత్రయమ్ ||

9. సింహలీలతాళము = 1 0 0 0 | పిపీలికాయతి.

శ్లో || ద్రుతద్వంద్వం యకారశ్చ కంఠర్పః పరికీర్తితః ||

10. కందర్పతాళము = 0 0 1 2 2 స్రోత్రోపహాయతి.

శ్లో || సింహవిక్రమ తాళేష్య ర్హణోపలాగహా ||

11. సింహవిక్రమతాళము = 2 2 2 1 3 1 2 3 3 పషనుయతి.

శ్లో || శ్రీరంగ సంజ్ఞ కేశాళే నగణో లఘుప్లుతోచితః ||

12. శ్రీరంగతాళము = 1 1 2 1 3

శ్లో || రతిలీల విధాతన్యం లఘుద్వంద్వం గురుద్వయమ్ ||

13. రతిలీలతాళము = 1 1 2 2

శ్లో || చత్వారంగ తాళశ్చ ద్రుతోగూఢ రతిపరిమే ||

14. రంగతాళము = 0 0 0 0 2

శ్లో || పరిక్రమే లఘుద్వంద్వం యగణ స్తదివారమ్ ||

15. పరిక్రమతాళము = 1 1 1 2 2

శ్లో || సత్యంగతాళే కిర్తివ్యం చుగణశ్చ లఘుద్వయమ్ ||

16. సత్యంగతాళము = 2 2 2 1 1

శ్లో || లచతుష్కం విరామాంతం గజలీల స్రక్తిగతః ||

17. గజలీలతాళము = 1 1 1 1 0

శ్లో || లఘుద్వయః పుటైచ్చేచ ప్రభిన్నః పరికీర్తితః ||

18. ప్రభిన్నతాళము = 1 2 3

శ్లో || వీరవిక్రమ తాళేః లఘుతోఽగూఢ స్థితౌ ||

19. వీరవిక్రమతాళము = 1 0 0 2

శ్లో || నవిరామం లఘుద్వంద్వం తాళస్యార్థం నలభే ||

20. హంసలీలతాళము = 0 1 1

తాళంబులను బ్రస్తురించినచో నొక్కొక్క మహత్తు (తాళాక్షరముల మొత్తము) నందు ఇన్ని భేదంబులు కలుగు నని చెప్పటమార్గము కలదు. కాని యీ తాళములు ఏమిగాఁగాని నూర్కొక్కటిగాఁగాని పుట్టుట కాంధార మేమికలదో, ఇట్లులే మఱికొన్ని యేల కల్పించఁబడఁ

గూడదో, ఆ మహత్తులు గూడ నేల ప్రస్తరింపబడఁగూడదో కారణములు కానరావు ఇవిగాక అష్టోత్తర శతతాళంబులనియు ఏబాదినాలుగు తాళంబులనియు వేఱుగఁ గలవు కావున వీనిని, ఇంకఁ గల్పింపఁబడియున్న వానినిగూడఁ బ్రస్తరించున గాఁ రగంబులనలెనే తాళంబులును లెక్కింపుమిఁకీ “అనంతావై తాళాః” అనువాక్యము సార్థకమగును.

కాని యా తాళంబులన్నియు వాడుకలో లేవు కావున వాని నిటఁ జూపుటగాని, వాని ప్రస్తారంబుల నిట వివరించుటగాని ప్రస్తుతిమం దనవసరమగునని తోచుటచే విరమించుటైనది.

తాళములందలి పాటలు.

ఏ తాళమునందైన నే పాటనైనఁ బాడుకొనుటకుఁ బొరకునకు స్వాతంత్ర్య ముండినను బ్రతితాళమందును బ్రతివిధమగు పాటయుఁ బాడఁబడుట యాచారమందుఁ గనవచ్చుట లేదు అసఁగాఁ గొన్ని తాళములందుఁ గొన్నివిధములగు పాటలు మాత్రమే పాడఁబడుచున్నవి. ఆ వివర మిటఁ దెలుపఁబడును

1. ఆదితాళము — ఇది 35 తాళంబులలోనిది. చతురశ్రజాతి త్రిపుటతాళమునకు నామాంతరము. ప్రతిసంగీతవిద్యార్థికిని ప్రథమమున నీతాళమందే స్వరసాధనము చేయింపఁబడుచున్నది ఆదియందు అనఁగా మొట్టమొదట నేర్పఁబడుటచేతనే దీనికి ఆదితాళ మను పేరు వచ్చినది యూహింపఁదగియున్నది. వర్ణములు కృతులు లోనగునవి యీతాళమందే యెక్కువగ వ్రాయఁబడియున్నవి ఇది పాడుకొనుటకు విద్యార్థులకును విద్వాంసులకును గూడ మహానుకూలంబుగ నుండును.

2 అటతాళము — ఖండజాతి అటతాళమునం దొక్క తానవర్ణములు మాత్రము చాలగ వ్రాయఁబడియున్నవి. కొన్ని గీతములును గలవు ఈ తాళముయొక్క యీజాతియందుఁ గాని మఱి యేజాతియందుఁ గాని కృతులు, పదములు లోనగునవి రచియింపఁబడి యున్నట్లులు కానరావు.

3. రూపక తాళము. — చతురశ్రజాతి రూపక తాళమునందు గృతులు విస్తారముగను, గీతములు కొంచెముగను వ్రాయబడియున్నవి. కృతులవలెనే పదములును జావల్లును గూడఁ గలవు కాని దీనియందు తానవర్ణములు రచింపబడినట్లులు కానరాదు

4 త్రిపుటతాళము: — దీని చతురశ్రజాతిరూపము ఆదితాళంబుగ ముందే వివరింపబడినదికదా. ఇక దీని త్రిశ్రజాతియందు గీతములును గృతులును, పదములును, కొన్ని రచింపబడియున్నవి. వర్ణములు మాత్రము రచింపబడినట్లు కానరాదు

5. ధ్రువతాళము — చతురశ్రజాతి ధ్రువతాళమునందు గొన్ని గీతములు రచింపబడియున్నవి. కాని యందు వర్ణములు, కృతులు, పదములు లోనగునవి కానరావు

6 మత్యతాళము — దీని చతురశ్రజాతియందు గొన్ని గీతములు మాత్రము కానవచ్చుచున్నవి.

7 జంపెతాళము — మిశ్రజాతి జంపెతాళమందు గీతములును గృతులును నెక్కడనోయొకటిగ మాత్రము కానవచ్చును.

: ఈ వైభవబడిన తాళములందు వానిచెంత నుదాహరింపబడిన జాతులలో వినా యితరజాతులలో గృతులు వర్ణములు లోనగునవి రచింపబడెననుట కాధారము లేంతమాత్రము లేవని గ్రహింపఁ ఫలయును

పాటలందలి తాళములు.

• కొన్ని తాళములందు గొన్నివిధముల పాటలుమాత్రమే వాడబడినట్లులు, కొన్ని విధముల పాటలయందు గొన్ని తాళములుమాత్రమే వాడబడుచున్నవి. అవి యిటఁ దెలుపబడును.

1. గీతములు. — వీనియందు ధ్రువతాళంబును రూపక తాళంబును త్రిపుటతాళంబును దలచుగను, ఆది అట ఏక జంపె మత్యతాళంబులు సకృత్తుగను వాడబడియున్నవి.

2 తానవర్ణములు:— వీనియందు ఆదితాళంబును ఖండజాతి అటతాళంబును మాత్రమే వాడబడియున్నవి. జంపెతాళము మిక్కిలి సకృత్తుగఁ గలదు.

3. కృతులు:— వీనియందు ఆదితాళ రూపక తాళంబులు తఱచు గను చాపుతాళము కొంచెముగను జంపె, త్రిపుట, ఏక తాళంబులు సకృత్తుగను వాడబడియున్నవి.

4. పదిములు:— వీనియందు ఆది, అట, త్రిపుట, రూపకతాళంబులు తఱచుగను జంపె, ఏకతాళంబులు అరుదుగను వాడబడియున్నవి. ఈ అటతాళంబునకు చాపుతాళమనియే అర్థము.

5. పల్లవి:— వీనియందు పాటకుని యిచ్చను సమర్థుని బట్టి యేతాళమైనను వాడబడుచున్నది.

ఉపన్యాససారము

సప్తతాళంబులును, ముప్పదియైదుతాళంబులును, నూటొక్క తాళంబులును, నూటయెనిమిదితాళంబులును, ఏబది నాలుగుతాళంబులును, మఱియుఁ బ్రస్తరింపబడనున్న తాళంబులును సాంఖ్యికంబులుగ నెన్నో కలవని వచించినందులకుఁ దుద కేమి తేలిసది చూడఁడు. ఆది, అట, రూపకము, త్రిపుట తాళములు మాత్రము పెద్దలచేఁ దఱచుగ వాడబడెననియు ధ్రువ, మర్య, జంపె, ఏక తాళములు మిక్కిలి యరుదుగ వాడబడెననియు సారము తేలుచున్నది. కావున 'అనంతావై తాళాః' అనునట్లు తాళములు లెక్కలేనన్నియుండినను విద్యార్థులు ఈ సాంఖ్యిక బాహుళ్యముం గాంచి వెఱఁగందక ప్రారంభమున ముఖ్యమగు నాలుగు తాళంబుల మాత్ర మభ్యసించినఁ జాలును అనంతరము మఱికొన్ని తాళంబు లతిసులభంబుగ నప్రయత్నపూర్వకంబుగ నలసడును.

గీ తొలుతఁ దాళంబు లెటుగల్గె ♦ చెలియరాదు

జన్యము లవెన్ని? యనఁగ నే ♦ సరణిఁ చెలియు

ముఖ్యముగ నాల్గు తాళముల్ ♦ ముందు గొనిన

గానకార్యంబు ముప్పావు ♦ గడచు సరిగ.

10. అవధానములు.

పీఠిక.

ఈ యాంధ్ర దేశంబునఁ గొందఱు కవిపుంగవులు తమ యసమాన మైన యాశుకల్పనాసామర్థ్యంబును, ధారణాకౌశలంబును జూపుచు అష్టావధానం బొనర్చి, తత్సమయంబున నేకకాలంబున నెనిమిది వివిధములగు కార్యముల నొనరించి స్రజల మనంబుల నెక్కుడుగ రంజిల్లఁజేయుచుండిరి. దీనిచేతఁ బ్రజలఱియి యష్టావధానములయందే గాక యా యష్టావధానమనెడి నామమునందుఁ గూడఁ గొంత శౌరవమును గలిగియుండిరి. దానంజేసి కొందఱు గాయకులు తాము సంగీతమం దష్టావధాన మొనరింతు మని సభలయం దీ సప్తతాళముల జాతిభేదములఁ గైకొని కొన్ని కార్యంబు లొనరించుచుండిరి. ఆ విశేషంబులు చదువరులకు వినోద జనకంబులుగను, సంగీతవిద్యార్థుల కాశ్చర్యకరంబులుగను ఉండునని కన్పట్టుటచే ఆ యష్టావధానవిధానం బొకటియే కాక పంచావధానము మొదలు చతుర్దశావధానముదనుక వరుసను పది యవధానంబు లిటు వివరింపఁబడుచున్నవి. కఠినమనక నీనిని జదువరులు సావధానచిత్తమునఁ జిత్తిగింతురుగాక.

11. సంగీతాష్టావధానము.

అవధాన మనఁగా నెచ్చరిక, జాగరూకత. అష్టావధాన మనఁగా వివిధములగు నెనిమిది పనులయం దేకకాలమున మనస్సు నుంచి వానిని జాగరూకతతో నెఱవేర్చుట. కొంతమందికి (సుమా రెనమండుగురికి) కవిత్వము చెప్పట నొకపనిగాఁ గైకొని యనంతరము వ్యస్తాక్షరి, నిషిద్ధాక్షరి, చేదరంగమాడుట, పూవులనుగాని గంటలనుగాని యెంచుట, సంగీతము పాడుట, పురాణము చెప్పట, మొదలగు నేనియైన మఱి యేడుపనులను గైకొని కవివరు అష్టావధాన మొనరింతురు. అందుల కీ గాయకుఁడు చెప్పిన దేమనఁగా:—“అయ్యా ! మీర లెనిమిదినుండి యెనిమిది వేఱువేఱుగు తాళములను వేయుచుండఁగా నేను ఆ యెనిమిదితాళముల నొక్కసారిగ నవలంబించి పాడుటయే గాక యా యెనిమిదితాళములకు నొక్కసారిగ

నావ ర్తముచివరకు వచ్చునట్లు ముక్తాయించి, లేక స్వరమును దీర్చి యెనిమిదితాళములకు నొక్కసారి యావర్తారంభమునకు వచ్చునట్లు పల్లవినెత్తెదను జూడుడు” అని సభాసదులకు విన్నవించును. సాధారణముగఁ బాఠకులు తమకుఁదామే వేసికొనుచుఁ బాడిన యొక్కతాళమునందే తప్పెతప్పె నని పలుసార్లు జగడమాడుకొనుచుండఁగా నితరు లెనిమిదిమంది వేసెడి వేటువేటుతాళములకు సరిపోవునట్లు వీరు పాడుదుమనుట చేత సభికు లెల్లరు మిక్కిలి యాశ్చర్యమునొంది యీ గాయకులు సామాన్యమనుష్యమాత్రులు గారని తలఁచుచుందురు. ఈ గాయకుఁడును ఆ యెనమండుగురికి నెనిమిది తాళములను దానే నియమించి యా తాళములకు సరిపోవునట్లు పాడును. వారలు మిక్కిలిగ నానందించి యీ గాయకుని గొనియాడుదురు.

అష్టావధానరహస్యము.

ఈ యష్టావధానము కవివరులొనరించు నట్టి యష్టావధానమువలె బహుప్రయత్న సాధ్య మగునది కాదు. మిక్కిలి సులభమయినది. కవివరుల యష్టావధానము సర్కసులోని కసరతువంటిది. ఎంతగనో ప్రయత్నించినఁ గాని కొంతయైనఁ గొంతమందికైన సాధ్యముకాదు. ఈ గాయకుఁడొనరించెడి యష్టావధానము గారడివానిచేతిలోని రూపాయవంటిది. దీని రహస్యమును జెప్పినయెడ నప్పుడే రెండవయాతఁడొనరింపవచ్చును. దీని రహస్యము నిటఁ దెల్పినచో దీని గ్రహించి సంగీతవిద్యార్థు లెల్లర్లు నొనరింపవచ్చును. కావున నట్టి రహస్య మిచట వెల్లడింపఁబడుచున్నది? దీనిఁ జదువునపుడు కి్ తాళముల పట్టికను మాత్రము తటచుగఁ జూచి యన్వయించు కొనుచుండుడు.

అనంతర మిట్టి యవధానముల నొనర్పవలయున నెడి కుతూహలము మీకుఁ గలిగెనేని నస్తతాళములను వాని యంగములను వానినుండి లఘువుయొక్క జాతిభేదముచేఁ గలిగిన కి్ తాళముల పేర్లను జక్కఁగఁ జదివి కంఠపాఠముచేసి పెట్టుకొనుడు. అపు డవధానము మీకు మిగుల సులభముగ నుండును.

రహస్యము:—సుధతాళమునకు 3 అక్షరములుకదా. కదంబతాళమునకు 6 అక్షరములుకదా. ఈ రెండుతాళములను జెఱియొకరు వేయించుండినచో కదంబతాళ మొక యావర్తము పూర్తియగునప్పటికి సుధతాళము రెండు వర్తములు తిరిగిరాదా? పత్తితాళమునకును కదంబతాళమునకును దాళాంగములందుమాత్రమే భేదముకలదు గాని యక్షరసంఖ్య రెంటికిని 6 గానే యుండునుగదా. కావున కదంబతాళ మొక యావర్తము తిరిగివచ్చునప్పటికి పత్తితాళమును నొక యావర్తము తిరిగిరాదా? ఉదయతాళమునకు 12 అక్షరములుకదా. ఈ తాళ మొక యావర్తము తిరిగివచ్చునప్పటికి పత్తి, కదంబ తాళములు రెండేసియావర్తములును సుధతాళము 4 ఆవర్తములును దిరిగిరావా? కర అను తాళమునకును ఉదయతాళమునకును దాళాంగములే భేదించునుగాని యక్షరసంఖ్య 12 మాత్రమేకదా. కావున దానిఁగూడ వీనితోఁ జేర్చుకొనరాదా? ఇంతవఱ కైదుతాళంబు లయ్యెఁగదా. ఇక్కడ లేశమాత్రపు గురుమంత్రంబొక్కటి కలదు. అదియేమనఁగా. ఈయష్టావధానావసరమును బట్టి, పైముప్పదియైదు తాళములతో నెంతమాత్రమును సంబంధములేని 24 అక్షరములుగ్గల యొక యబద్ధపుతాళమును గల్పించి మీ మనస్సునఁ బెట్టుకొనుఁడు. దాని ననుసరించి పాడుఁడు. దానిలో నీ పైఁ జెప్పిన తాళములయిదును శేషములేకయే తిరిగివచ్చునుకదా. పైఁగా ఆది, సార, చణతాళములకు అంగభేదముండినను వాని కెనిమిదేసియక్షరములే కలవు. కావున నీ యిరువదినాలు గక్షరములలో నా మూఁడుతాళములుగూడ నొక్కొక్కటి మూఁడేసి యావర్తములు తిరిగిరావా?

ఇపుడు చూడుఁడు. మీరు రహస్యముగా నేర్పఱచుకొనిన 24 అక్షరముల యబద్ధపుతాళము ననుసరించి మీరు నిశ్చింతగాఁ బాడుకొనుఁడు. మీ రహస్యతాళమున కావర్తాంతి నుగునప్పటికి సుధతాళము 8 ఆవర్తములు పూర్తిగాఁ దిరిగివచ్చును. పత్తి కదంబతాళములు నాలుగేసి యావర్తములును, ఉదయ, కర తాళంబులు రెండేసి యావర్తములును, ఆది, సార, చణతాళంబులు మూఁడేసి యావర్తములును పూర్తిగఁ

దిరిగివచ్చును. మీ రహస్యతాళాంతమునకు సరిగా ముక్తాయించిన యెడ నీ యెనిమిదితాళములకు నపుడే యావర్తాంత మగునుగనుక నీ ముక్తాయింపే యన్నితాళములకు నొక్కసారిగఁ దానియంతట నదే సరి పోవును. మీ రహస్యతాళమునకు 24 అక్షరములను బూర్తిచేసి 25 వ అక్షరముపై నఁ బల్లవి నెత్తఁగానే అ యెనిమిదితాళములకును నేక కాలముం దప్పుడే యావర్తములు ప్రారంభమగును. దానిఁ గాంచి సభికు లెల్లరు మహాశ్చర్యము నంది చేతులు తట్టుచు మిక్కిలిగ నానందింతురు. ఇంతటివా రిక లేరనుచుందురు.

ఇందు మీ కేమికష్టము కలదు. ఏకష్టమైన నెదుటఁ గూరుచుండి తాళమువేసెడి యెనమండ్రదే అయియున్నది. వారిలోఁ బ్రతివారును దలయెత్తక యొకరిముఖము నొకరు చూడక తమతాళమునే చూచు కొనుచు వేసిరేని తప్పకుండ వేయుదురు ఏ మాత్రమైన నెదుటివాని తాళమును జూచిరేని యా తాళముల కన్నిటికి నంగభేదము కలదుగనుక దమ తాళము తప్పిపోవును. “గాయకుఁడుగా రెనిమిదితాళములకు సరి పోవునట్లు పాడుచుండఁగా నీయన యొక్కతాళమునే వేసికొనలేక తప్పఁ గొట్టుకొనెను” అని పదిమందియు నాతనిఁ జూచి గేలిసేయుదురు. ఒక వేళఁ దప్పకయుండునట్లు జాగ్రత్తతో వేసినను ఒక్కతాళమును వేయుటకే యీయన మిక్కిలి శ్రమపడి రనియైన నందురు. సాధారణముగా నెంతటివానికైన నీ పరాభవము తప్పదు. మరియు “ఇంత కష్టములైన తాళములను వీరలకుఁ బెట్టి యమానుష ప్రజ్ఞాధురంధరులగు గాయకుఁ డుగా రనాయాసముగఁ బాడిరి” అని సభికులు మెచ్చుచుందురు. ఇదియే సంగీతాష్టావధానము.

క. అష్టావధానమనఁగా

గష్టం బిది కాదు గాన ♦ కార్యములందున్ ;

ముష్టి నొక మర్త తాళము

వేష్టించినఁ జాలు వేటు ♦ విద్య వలయునే ?

(ముష్టిన్ = పిడికిటియందు, వేష్టించినన్ = దయచేసి యుండినయెడ.)

12. వివిధావధానములు.

వైని వివరింపఁబడిన యష్టావధానవిధానవివరణము వలన నేమి తెలిసెను? గాయకుఁడు ఒక్కమర్తతాళమును దాను స్వయముగఁ గుదుర్చుకొనియో యితరులవలన నేర్చుకొనియో యుండి దానిని సభాముఖంబున నుపయోగించి తాను మాత్రము జాగరూకతతో బాడినం జూలునని కదా తెలిసెను.

ఇచట మఱియొక్క మర్తమును గూడ జ్ఞప్తియం దుంచుకొనుఁడు. మీ రేర్పఱచుకొనిన మర్తతాళాంతమునకు సరిపోవునట్టులు పల్లవిని బాడి స్వరముగాని, కొంత స్వరమును బాడినవెనుక ముక్తాయినగాని తీర్పఁగలిగినచో నట్టులు తత్సమయమందే సమర్థింపుఁడు. లేనియెడ నట్టి పల్లవిని, స్వరమును, ముక్తాయింపును గూడ నింటియొద్దనే కుదుర్చుకొని, కట్టుచేసికొని, పారముచేసి, దానిని సభాముఖంబునఁ బ్రయోగింపుఁడు. అదియుఁ గానిచో నా యావర్తాంతమునకు సరిపోవునంతటి పొడుగుఁ గల యొక కీర్తనను వ్రాసికొని పారముచేయుఁడు. మీకుఁ గవనసామర్థ్యము లేనిచో సంగీతసాహిత్యవిద్యాపరిచితిఁ గల యే కవిచేతనైన నొక్క పాటను వ్రాసించి పారముచేసి భద్రముగఁ బెట్టుకొనుఁడు. మీ మర్తతాళావర్తము పెద్దదిగనుండె నని వెఱపు తోఁచెనేని దానిని రెండు మూఁ డావర్తములుగాఁ జేసికొనుఁడు. 21 అక్షరములను మూఁడు శ్లోకతాళములుగ విభజింపవచ్చును. 24 అక్షరములను మూఁడు ఆదితాళములుగఁ గాని రెండు లేఖతాళములుగఁ గాని విభజింపవచ్చును. ఇంక మీ కేమిశ్రమ కలదు? ఇంటికన్న గుడి పదిలమయ్యె ననిన ట్లామెఁగదా. కావున ని ట్లొనర్పుఁడు.

ఇట్లు వివిధావధానముల నొనర్చుటకు మీ కేమికావలసియున్నది? ఒక్కొక్క యవధానము, దానికి వలయు మర్తతాళము, ఆ తాళము నందు శేషము లేక యావర్తింపఁదగిన యితరతాళములు గదా మీకుఁ గావలయును. అవియే యిట వివరింపఁబడుచున్నవి.

వివిధావధానముల పధకము.

అవధాన నామములు.	మర తాళముల అక్షరసంఖ్య	ఇందుఁ జేరెడి యితర తాళములు.
1. పంచావధానము	21	మధుర, శంఖ, సుధ, రాగ, రాజ.
2. షడవధానము	28	శ్రీకర, మధుర, శంఖ, రాగ, రాజ, విదళ.
3. సప్తావధానము	20	సమ, మాన, చక్ర, గుప్త, సుర, రత, రావ.
4. అష్టావధానము	24	పత్తి, ఆది, సార, కదంబ, సుధ, ఉదయ, చణ, కర. [సుధ, రాగ, రాజ, విదళ.
5. నవావధానము	42	శ్రీకర, పత్తి, మధుర, కదంబ, శంఖ,
6. దశావధానము	36	పత్తి, లేఖ, మాన, కదంబ, సుధ, కుల, ఉదయ, దుష్కర, కర, నను. (అష్టా వధానమునకు లేఖ మాన తాళముల జేర్చినను చాలును.)
7. ఏకాదశావధాన ము	48	పత్తి, ఆది, లేఖ, మాన, సార, కదంబ, సుధ, ఉదీర్ణ, ఉదయ, చణ, కర.
8. ద్వాదశావధాన ము	72	పత్తి, ఆది, లేఖ, మాన, సార, కదంబ, సు ధ, ఉదయ, చణ, దుష్కర, కర, నను.
9. త్రయో దశావ ధానము	84	శ్రీకర, పత్తి, మధుర, లేఖ, మాన, కదం బ, శంఖ, సుధ, రాగ, ఉదయ, రాజ, విదళ, కర. (ద్వాదశావధానమునకు లోయ తాళమును జేర్చినను జాలును
10. చతుర్దశావధాన ము	120	సమ, పత్తి, ఆది, లేఖ, సార, చక్ర, కదం బ, గుప్త, సుర, ఉదయ, చణ, రత, రావ, కర. (వీనియందు మాన, సుధ తాళములఁ జేర్చుకొని 15 గాని 16 గాని చేసికొనవచ్చును.)

ఈ యనధానములలో పంచావధానము అనుటచేత 5 తాళముల యవధానమనియు నవావధానము అనుటచేత 9 తాళముల యవధానమనియు నిట్లే ప్రతినామమందలిసంఖ్యచేతను ఆ యా యనధానములందన్ని తాళములు కలవని తెలియుచుండెడి గదా. ఆ తాళములలో విషయబోధనముకొఱక మాత్రము సమయానుకూలముగఁ గొన్నియిట వివరింపఁబడినవి. కాని పంచావధానమనుటచేత నిచటఁ దెలుపఁబడిన యెదుతాళములే యెల్లప్పుడు నందు రావలయు నని మాత్రము తలఁపఁగూడదు. మఱి యేతాళములనైన నందుఁ గూర్చుకొనవచ్చును. వానికిఁ దగిన మర్తతాళమును మాత్రము జాగరూకతతో వేఱుగఁ గూర్చుకొనవలయు. లేనియెడ పడవధానమునుండి యొక్కతాళమును దీసివేసినచో పంచావధానమే యగును. అష్టావధానమునుండి రెండుతాళములఁ దీసివేసినయెడ పడవధానం బగును. ఏయవధానమునైన నిట్టిలే మార్చుకొనవచ్చును. అప్పటి కెందఱు తాళమువేయఁగలవారు దొరికిన నందఱితోడనే యవధానమును జేయవచ్చును. కాని చేసినవిధముననే చేయుచునుండక తాళములను మార్చిమార్చి చేయుచుండుట నాణామని వేఱుగఁ జెప్ప నక్కఱయుండదు. కావున వివిధమార్గాముల నేర్చి యుండవలయు.

అవధానవిమర్శనము.

అవధానమనుటచేత వివిధములగు కార్యములం దేకకాలమున మనసు నుంచి వానిని నెఱవేర్చుట యని ప్రజలు గ్రహించుచున్నారు. కాని దీనియందు గాయకుని మనస్సున వివిధవిషయధారణము సుంతయు లేదు. కావున దీని నవధానమని చెప్పటకు వీలులేదు. ఇది యనధానము ను గాదు, దీనిఁ జేయునాతఁడు అనధాయకుఁడును గాఁడు. కవివరులొస రించు నవధానములందుఁ బ్రజలకు గౌరవముండటచేత నా యనధాన నామమును వీరలు చేకొనిరి. ఈ వివిధావధానముల నొనర్చుటచేతఁ బ్రజలను భ్రమపెట్టుటయే పర్యవసానమగును. కాని యిందు గాయకుని సమర్థతలేశమును లేదు, గాయకుఁడు కొన్నిసమయములందు ఆ మర్త

తాళమునుగూడ స్వయముగఁ గల్పించుకొనఁజాలియుండఁడు. వినువారలకు దీనివలనఁ బుణ్యము పురుషార్థ మేమియుఁ గానరాదు. ఒకరొకరే తాళముతప్పచుండుటయు నందఱును మరల మొదలిడుచుండుటయుఁ గలుగుచుండును కావున గానమువలని తాత్కాలికానందమైనఁ గలుగదు. పలువురు భ్రమించి సారకుండు గట్టివాఁడు గట్టివాఁడని యనుకొను పల్కులను వినుటమాత్రమే నాటి సంగీత మగును.

మఱియు గానామృతసారమును కొల్లగ వెదచల్లి యెల్లరి నానందసాగరంబున నోలఱుడించునాతఁడు విద్వాంసుఁడనంబడును ఇట్టి యనధానంబులు కేవలము గారడపనులుమాత్రమే యగును. కావునఁ బ్రజలు దీని నొక విశోదయుగఁ బెట్టుకొనినఁ బెట్టుకొందురుగాక. కాని యీ సంగీతానధానమాల నొనర్చెడు గాయకులు గట్టివారనియుఁ దదితర గాయకులు సామాన్యులనియు మాత్రము భ్రమఁజెందక గానము మొక్క మార్దవమును రసమును గ్రహించి యానందించుట యుత్తమకార్యమగును.

క. వివిధావధానముల నే
నవలీలగఁ జేయనేర్తురని వెడలినచో
భువిఁ గొందఁజైన సతనికి
నవలీలను వశులుగారెర యంతియ చాలుకా.

14. పల్లవిపాట యక నేమి ?

పల్లవిపాట గీతవర్ణ కృతి విలక్షణమైన గానమార్గము నపలంబించుచున్నది. ఆ గీతవర్ణకృతుల లక్షణముల నెఱిగించినఁ గాని తద్విలక్షణముల నెఱిగించుట కలవికాదు. కావున నట్టి గీతవర్ణకృతుల లక్షణములును, వానిఁ బాడు మార్గములును సంగ్రహముగ నిట వినరింపఁబడుచున్నవి.

గీతములు

విద్యార్థికిఁ బ్రారంభమందు సరళి స్వరము మొదలు. అలంకారములయంతము వఱకుఁ గల స్వరములన్నియు నొక మాయామాళవ గౌళ

రాగమునందు సాధనము చేయుంపఁబడుచున్నవి ఇంతెనఱ కాతనికి రాగ కల్పన యర నేమో తెలియదు. కాని అలంకారములందు స్తవతాళములు మాత్రము నేర్పఁబడును ఇక పద్యార్థికి రాగాలూపము గీతముల యొద్దనే ప్రారంభము చేయఁబడును కావున విద్యార్థికి సులభముగ నలనడుటకై చిన్నవిగ నుండునట్లును, రాగముయొక్క ఆరోహణానరోహణాదులు విరళముగఁ దెలియునట్లునూ, విభంబకాలముననే మిక్కిలిగ నడచునట్లును, శబ్దములనడుమఁ దఱచుగ రెండుమూఁ డతరముల తానము మాత్రమే వచ్చునట్లును గీతములు వ్రాయఁబడినవి నీనిహోఁగొన్నిటి సాహిత్యమందు ఆయా రాగముల లక్షణము వ్రాయఁబడినవి ఇట్టివి లక్షణగీతము లని చెప్పఁబడుచున్నవి మరియు నీ గీతములందు 1. ఉద్ద్రాహఖండము, 2. ఆభోగఖండము, 3 ముద్రాఖండము నని మూఁడు భాగములు కలవు. వాని వినరణ మిట ననవసరము

తానవర్ణములు.

తానవర్ణములందు పల్లవి అనుపల్లవి చరణము నని మూఁడు భాగములు కలవు అనుపల్లవికి ఉపపల్లవి యనియు నామాంతరము కలదు. ఈ మూఁడును తానప్రసానములయియే యుండును. ఇందుఁ దొలుతఁ జెప్పఁబడిన దశవిధగమకములునూ, చతుర్విధ కల్పనలును కవిచే సమర్థము గఁ బ్రయోగింపఁబడి యుండును కాని గొంతు పదముపై నొక్కటి యో అంతకిన్న నెక్కువో గమకము లొక్కసారి ప్రయోగింపఁబడి నపుడు దానిని మరలమరల నెన్నిసార్లు చఱచినను అవిగమకములు భేదమాత్రమును భేదములేని యుండునట్లు ప్రయోగింపఁబడవలయు. కాని కొందఱు పాటకులు కొన్ని సర్గములందుఁ గొన్ని స్థలములలోఁ గవికల్పితగమక మునకు బదులుగా స్వకవికల్పితగమకములు నానఁ బ్రయోగించుచు న్నారు. అయినను ఇట్లాశ్రయము లేనదిని చూచువారే విద్యయుండు లేక యుండిరి? ఎన్ని నియమములు కలవ కవిప్రయోగశాస్త్రములై నూరిన గ్రంథములందుఁ గనవచ్చుచున్నవి! అట్టి బల్లపవాహాద్యానాదములు సంఘమం దెన్ని కనవచ్చుటలేదు!

ఈ తానవర్ణముల చరణము ననుసరించి సుమారు 3, 4, 5, చిట్ట స్వరములు వ్రాయఁబడి యుండును. ఇవి విద్యార్థికి ముందుముందు స్వకోయముగు స్వరకల్పనాసామర్థ్యమును గలిగించుట కుపయోగించును కృతులు.

కృతులయందును పల్లవి, అనుపల్లవి, చరణము అను మూఁడు భాగములు కలవు. తానవర్ణములందుఁ గాని కృతులయందుఁ గాని పల్లవియు ననుపల్లవియుఁ గొలతయందు సమాబుగ నే యుండును. అనఁగాఁ బల్లవి యర్థావర్తమే యుండినచో ననుపల్లవియు నర్థావర్తమే యుండును. పల్లవి యొకయావర్తి ముండినచో ననుపల్లవియు నొకయావర్తమే యుండును. పల్లవి రెండావర్తములున్నచో ననుపల్లవియు రెండావర్తములుండును సాధారణముగాఁ బల్లవి అనుపల్లవులు రెండావర్తములుంటి కనవచ్చుచున్నది. చరణము తానవర్ణములం దొక్కటికన్న నెక్కుడెక్కుడను గనరాదు. కృతులందుఁ గొంద టొక్కచరణంబును మఱికొందఱు మూఁడుచరణంబులను వ్రాసిరి. అందు గురుమూర్తిదీక్షితులవా రొక్కచరణంబునే వ్రాసిరి శ్యామశాస్త్రిలవారు మూడేసిచరణముల వ్రాసిరి తాగయ్యగారు కొన్నిటి కొక్కచరణంబును మఱికొన్నిటికి. మూఁడు చరణంబులను వ్రాసిరి. తక్కినవారు వీరిలో నొకరిమార్గంబు ననలంబించిరి. ఎచ్చటనో యొకటిరెండు కృతులకు రెండేసి చరణంబులును వ్రాయఁబడినట్లులు తెలియుచున్నది అసంతరకవులు కీర్తనల వ్రాయునపుడు వీరి సద్గతులనే యవలంబించిరి కాని కొన్నిచరిత్రలను కీర్తనరూపముగ వ్రాయునపుడు మాత్రము అవసరమగునన్ని చరణములను వ్రాసిరి.

ఈ కృతులయందు వీని కలంకారప్రాయములగు సంగతులు కలవు స్వరముతోడఁ గాని సాహిత్యముతోడఁ గాని చేర్పఁబడక అర్థవిహీనమైన కేవలధ్వనితోడఁ బ్రయోగింపఁబడిన గమకములకు 'సంగతి' యను పేరు సంగీతవిద్వాంసు లెల్లరచే వాడఁబడుచున్నది ఏలయో నిఘంటువులం దీ యర్థము చేర్పఁబడలేదు. ఈ సంగతులు ప్రతికృతియందు నుండును. ఇవి మిక్కిలిగ సర్వజనరంజకములై యుండును. ఈ సంగతులను

స్వయముగఁ బ్రయోగించు శక్తిని సంపాదించుటే సంగీతవిద్యార్థు లొన రించు బహువిధపాఠముల పర్యవసాన మగుచున్నది. ఈ సంగతులఁ బ్రయోగించు శక్తియే విద్యార్థిశ్రమపడి తన హృదయభూమియందు నాటు కొనిన సంగీతవృక్ష మొసంగు ఫలము ఈ సంగతులు కృతులందుఁ బెక్కు లుగఁ బ్రయోగింపఁబడును. వీనికి సంఖ్యానియమము లేదు. ఎన్నియైన నుండవచ్చును. కాని యీ సంగతులు తాళదశప్రాణబద్ధములై, రాగ స్వర వర్ణ వక్రకాది నియమసహితములై, దశవిధ గమకరూపాలంకార యుతములై, కృత్తిగర్భితాభిప్రాయానుగుణములై, నవసమ్రాత్సాహ కల్పనాచారీభరితములై యుండవలయు. ఇట్టి సంగతులఁ గూర్చుట యెల్లరకును సామాన్యముగ నలవి కాదు కావున దీని నెఱిగి యా కృత్తికర్తలు తాము సంగీతసాహిత్యవిద్యాధురీణు లగుటంజేసి తొలుతనే లోకోపకారార్థ ము కృతులందుఁ దత్త్వద్భాష్యాచితము లగు సంగతులు నియమసహితములగునట్లులు తామే రచించి వానిని విద్యార్థులకొఱకు స్వరపఱిచి యుంచిరి.

ఇచ్చట స్వరపఱుచుట యన నేమో కొంచెము వివరింపవలసి యున్నది. అందులకుఁ జదువరులు మన్నింతురుగాక భాషాభిప్రాయము లఁ దెల్పుటకు లేఖనాక్షరము లెట్లొ సంగీతాభిప్రాయములఁ దెల్పుటకు స్వరాక్షరము లట్లు. ఎదుట లేనివారికి భాషాభిప్రాయముల నక్షరముల తోడ వ్రాసి యెట్లు తెలియఁబడుతురో సంగీతాభిప్రాయముల స్వరాక్షర ములతోడ వ్రాసి యట్లు తెలుపనగును చదువనేరనివారు త్తిరములఁ జదువరులచేఁ జదివించి భావముల నెట్లు గ్రహింతురో స్వరపరిచితి లేని గాయకులు స్వరపరిచితిఁ గలవారిచే వానిఁ జదివించుకొని పాట నట్లు గ్రహింపనగును. భావమును గ్రహించినవెనుక జాబుతో నవసర మెట్టు లు తీటిపోవునో పాటను గ్రహించినవెనుక స్వరముతో నవసర మెట్టులు తీటిపోవును. కావున పాట సుపయోగమందుంచుకొని స్వరమును జ్ఞాప క్థాము ధాచివెట్టుకొందురు. ఇట్లు తన హృదయమందలి సంగీతభావము లను స్వరాక్షరములతో వ్రాయుటయే 'స్వరపఱుచుట' యనఁబడును.

ఇట్లు స్వరపాఠపఠన సంగతులుగల కృతు లిపుడు వెక్కులు ముద్రితములై సంగీతగ్రంథముల కలంకారములై యున్నవి. ఈ సంగతుల సంఖ్య పల్లవియం దెక్కుడుగను, అనుపల్లవియందుఁ గొంచెము తక్కువగను, చరణమునం దంతకంటెఁ గొంచెము తక్కువగను ఉండును. ఎట్లయినను పల్లవికంటె ననుపల్లవియం దెక్కుడుగఁ గాని యనుపల్లవి కంటెఁ జరణమునం దెక్కుడుగఁ గాని యుండుట కానరాదు.

కొన్ని కృతులకు రెండుగాని నాలుగుగాని యానర్తముల స్వరమును వ్రాయఁబడియున్నది కత్తి, బాకు మొదలగు నాయుధములు శరీరమున కలంకారప్రాయము లయినట్లులు ఈ సాధనమయిన స్వరమును గృతుల కలంకారప్రాయమగుటయ గాక యీ రాగముల వర్జ్యవక్రస్వర గతుల నెఱిగించుటకుఁ బ్రత్యేకసాధన మగుచున్నది కొందఱి స్వరమునకు సాహిత్యమునుఁ గూడ వ్రాయుచున్నారు

పల్లవి.

పైఁజెప్పఁబడిన గీతవర్ణకృతుల లక్షణములచేఁ బల్లవిలక్షణమిపుడు సిద్ధాంతపఠపఠనపరిసియున్నది ఎట్లనఁగా, గీతమునందువలెనే దీనియందు గానము కలదుగాని యీ గానము మఱియొకరిచేఁ జిట్టగా వ్రాయఁబడియుండదు. తానవర్ణమునందువలెనే దీనియందు తానమును కల్పనస్వరములును ఉండునుగాని యివి యితరులచే వ్రాయఁబడియుండవు. కృతులకుండునలెనే దీనియందు సంగతు లసంఖ్యాకములై యుండును గాని యివి యొకరిచేఁ జిట్టలుగా వ్రాయఁబడియుండవు. పల్లవి బాడుటకుఁ బూర్వము ఆ పల్లవియొక్క రాగమును వారకుఁడు విశ్రాంతిగఁ బాడవలసియున్నాఁడు ఈ రాగాలాపము అనునది పల్లవి యను పదమందుఁ జేరకపోయినచు ఇది విద్యతోక్తితో నాచారమునందు మిక్కిలిగఁ గనవచ్చుచున్నది ఇది యనసరిము కూడ నై యున్నది. ఈ రాగాలాపమును ఈ పల్లవియందలి గానక్రమమును, తానమును, స్వరసంచారమును, సంగతులను విద్వాంసుఁడు స్వశక్తిచేతఁ గల్పించి పాడవలసియున్నాఁడు. దీనియం దనుపల్లవియుఁ జరణంబులు నుండవు. ఇట్టిదే 'పల్లవిపాట'.

ఉ. పల్లవిమాత్ర మైత్రీ, యను ♦ పల్లవియః జరణంబులేక, యం
దెల్లెడ రాగసంగతు ల ♦ హీనగతిన్ స్వరకల్పనంబు రం
జిల్లగఁ, దొంటిపద్ధతిని ♦ జిట్టలతోఁ బని లేక, యంతయుం
గొల్లగ నాశుధార్ నొన ♦ గూర్చుటె పల్లవిపాట నాబడున్.

15. పల్లవిపాట యెందుకు?

గీతములను, తానవర్ణములను, కృతులను బాడునపుడు పాటకుని సమర్థత చక్కఁగా సభ్యులకు వెల్లడికానేరదు. ఏలయన, వానియందలి గానాధిక్య మంతయుఁ గవికల్పితమే వానిం జక్కఁగఁ బరించి యొప్ప గించుట మాత్రమే పాటకుని పని. “మావి మాకిచ్చుట మడిమాన్యంబు లిచ్చుట” యనినట్లులు తాను వానిం జెడఁగొట్టకుండ నొప్పగించినయెడఁ జూలును. అట్లు లొప్పగించుటలో విద్యార్థియు విద్వాంసుఁడను, గొన్ని సమయములందు సములే యగుచుందురు. వఱిగొన్ని సమయములందు కంఠసాధుర్యము మాత్రము చక్కఁగనుండినయెడ విద్వాంసునికన్న విద్యార్థియే యధికుఁడనిపించుకొనును. సభలందు ముఖ్యముగ ముందు శౌరవింపఁబడవలసినది విద్యాధిక్యము గాని కంఠసాధుర్యమును, కనుల యందమును, ముఖవిలాసమును గావుకదా లేకయున్నచో నాలుగు వర్ణములను ఐదు కృతులను నేర్చి కంఠసాధుర్యమాత్రముచే ఘనుఁడ నని శాలువఁ దలఁజుట్టుకొని సభలందు నిల్చెడి పండితవేషులు కొల్లలుగ బయలువెడలరా? ఇట్లనుటచే గాయకులకు కంఠసాధుర్య మనవసర మని తలఁపఁగూడదు. విద్యాధిక్యముతోఁ గూడినకంఠసాధుర్యమే పూజ నీయము. విద్యాధిక్యములేని కంఠసాధుర్యము వాద్యమెఱుఁగనివాని చేతిలోని నాణెమగు ఫిడిలువలెనే యుండును. కావున సభలందు విద్యాధిక్యమే ప్రథమగణ్య మగుచున్నది అట్టి విద్యాధిక్యమును గేవలపాఠము లొప్పగించుటయందుఁ బరీక్షించుట కలవికాదు. పాఠశాలలయందును విద్యార్థియొక్క సామాన్యశక్తి (General ability) ని ముందు పరీక్షించి యనంతరము కొన్ని పద్యములనో పాఠములనో అప్పగించుకొందురు. అట్లులే యిచ్చుటను జరుగవలసియున్నది అట్లులయినచో నే యే సమర్థ

తలు ఏ యే పరీక్షలచేత నీ పారకునియందుఁ బరీక్షింపఁబడవలసియున్నవి? అని చదువరులకు సంశయము పొడమకమానదు. కావున సవి యిట్ల వివరింపఁబడును.

సంగీతవిద్యాపరీక్ష

సమర్థతలు.

పరీక్షింపవలసిన
పారములు.

1. మందవిద్యార్థి కెల్లప్పుడును పుస్తకాపేక్ష యేయున్నట్లు లీపారకునకుఁగృతులందువలె నెల్లప్పుడును స్వరాపేక్షయే కలదా? స్వరా పేక్ష లేక సంగతులను ధారాళముగఁ బాడుట రాగమును విరామముగా నాలాపన చేసి, పాడుట
2. రాగముయొక్క నర్జ్యవక్రకాదినీయమములఁ బాటించుచు సంగతులను దశప్రాణయుతి తాళబద్ధ మగునట్లు ధారాళముగఁగల్గింపఁ గలదా? తానాది సంగతినహితంబుగఁ బల్లవిని బాడుట
3. గొంతు తిరిగినటులు సంగతులఁ ద్రిష్పంచుండెనా లేక యా సంగతులందలి స్వరస్థానపరిచయ మీతనికిఁ గలదా? అట్లయిన నట్టి సంగతులను స్వరమునఁ గూడ గల్గింపఁ గలదా? వై నిబంధనలతోడ స్వరకల్పనఁ జేయుట.
4. ఈసంగతులను, స్వరమును ముందుపారము చేసికొని వచ్చి పాడుచుండెనా, అపుడు తెలివిచే గల్పించి పాడుచుండెనా? ఇచ్చిన పల్లవీని బాడుట.
5. ఈతఁడు పెద్దల గ్రంథము నేమైన సంప్రదాయసిద్ధముగఁ బఠించెనా, పల్లవియందు మాత్రము తెలివితోడఁ బెనఁగులాడుచుండెనా? కొన్ని వర్ణములను కృతులను బాడుట.

పాఠకుని వివిధములగు సమర్థత లిట్లు పరీక్షింపఁజేవలసియున్నవి. కాని వైఁజెప్పఁబడిన 'ఇచ్చినపల్లవిని బాడుట' యను నాలుగవపనియందుఁ గొన్ని నియమములు కలవు పరీక్షకు లా నియమములఁ బాటించనిచోఁ బరీక్ష్యులకు నష్టము కలుగుననుటకు సందియ మిసుమంతయు లేదు. ఆ నియమము లెవ్వియనఁగా —

1. రాగములును తాళములును అనంతములై యుండఁగానఁ బాఠకున కభ్యాసము లేని యొక నూతనరాగంబునఁ గాని నూతన తాళంబునఁ గాని పల్లవి నీయఁగూడదు

2. కొందఱు పాటకులు ఏ నూతనరాగతాళములయందైనను, వాని నియమముల నపుడు పరీక్షకులనలనఁ జెలిసికొని, తమ యసమాన ప్రతిభావిశేషంబున నప్పటికిఁ ప్పడు సమర్థించి పాడఁగలిగియుండుదురు అట్టివారలకు మాత్ర మేనూతనరాగతాళములందైన నీయవచ్చును. అట్లు పాడినచు అది యొక యసాధారణ ప్రజ్ఞయు, ప్రతిభావిశేషంబును నగును గాని పాటకుని సాధనబలము కాదు. కావున దీనిని సామాన్యవిధిగఁ గీసికొనఁ గూడదు.

3. పాఠకుని యనుభవజ్ఞానమును, కల్పనా సామర్థ్యమును పరీక్షించుటే ప్రకృతాంశముగాఁ శ్రవణమాత్రమున జ్ఞాపకముంచుకొనుట కలవికానన్ని పక్షములతోఁ గాని, నోరుతిరుగని జేతులతోఁగాని పల్లవి నీయఁగూడదు

పరీక్ష్యుఁ డే యే రాగములందు, నే యే తాళములందుఁ బాడుట కంగీకరించునో తెలిసికొని, యొకటిరెండు తడవలు వినినమాత్రమున మరలఁ బాడఁదగినట్లు లుండు పల్లవి నీయఁదగును అనంతర మాతని యనుభవజ్ఞానమును, కల్పనా సామర్థ్యమును, మఱి యితరప్రజ్ఞలను శ్రద్ధతోఁ జూచుచుండవలయు. కాని మొదలే యుచ్చరించుట కలవికాని పల్లవి నిచ్చినయెడ నితరప్రజ్ఞలన్నియు న్యర్థమైపోవును గాన నట్లొసఁగ గూడదు కావునఁ బరీక్షకు లీ నియమంబులఁ బాటించుచుఁ బల్లవుఁ

సాధారణముగా సభ్యు లిట్లు పరీక్షించుట నపేక్షింప కుండినను బారకులు తా మచుభవజ్ఞానము లేని సామాన్యులుగఁ బరిగణింపఁబడకుండుటకై తమంతటఁదామే రాగమును బల్లవిని బాడుచుందురు కొన్ని సమయములందు సభ్యులు, పారకుని బరీక్షించు పని తమ తాత్కాలి కోద్యమము కాకుండుటచేతను, అట్టి పరీక్షాగానమువలన నానందింప వలె ననెడి యిచ్చ తమకు లేకుండుటచేతను, ఆ పల్లవిపాట తమకు వలదని యెఱిఁగించినను స్వప్రయోజకత్వప్రకటనాపేక్ష యెవ్వారికి నవిలంఘనీయ మగుటచేఁ బారకు లెట్లులెన సందుఁజేసికొని సుంతయో రివంతయో దానిని బాడఁ జూచుచుండుటయుఁ దటస్థపడుచుండును.

ఇట్లు పరీక్షించు తాత్పర్యమే సభ్యులకు సాధారణముగ నుండనిచోఁ బరీక్షావిధానముం గూర్చి యింతగ వివరించుట యనవసరంబు కాదోయని చదువరులు శంకింపవచ్చును. కాని యిది యనవసరము కాదు. ఏల యనఁ బరీక్షించు ప్రయత్నము సభ్యులకు సకృత్తుగ నుండినను బారకులు మాత్రము తమలోఁదాము తగువులాడి యొండొరులఁ బరీక్షింపఁ జూచుట తఱచుగఁ దటస్థించుచుండును. అట్టి తరుణములందు వారిలో విద్యాధికులు గెలుపొందుటకు బదులు సహజముగఁ బరీక్షావిధానము నేవ్మాత్రమైన నెఱిఁగినవారును, యుక్తిపరులును, సమయోచిత ప్రసంగచతురులును నగువారు మాత్రము గెలుపొందుట తటస్థించుచుండును. అట్టి సమయములందెల్ల నీ వివరణము పారకులకు సంజీవివలెను, మధ్యవర్తులుగనుండు తీర్పరులకు వజ్రాయుధమువలెను ఉపయోగించును అట్టి తగువులందెల్లను బల్లవియే ముఖ్యమగు నన్యోన్యపరీక్షాసాధనంబుగఁ గైకొనఁబడు చున్నది కావున నెన్నివిధంబులఁ దరిచిఱచినను పల్లవిపాట 'విద్వాంసుని జ్ఞానమును బరీక్షించుటకు' అయియున్నది.

గీ॥ తాళదశవిధులను సుంత ♦ తలఁగ కుండ

రాగసంగతులను గూర్చి ♦ రక్తః జేర్చి

చాల స్వరకల్పనము సేయు ♦ జ్ఞానధనున

కీయఁ బల్లవి తగును స ♦ రీక్ష కొఱకు.

ఏవిద్యయందుఁ గాని, యే విద్యార్థి గాని, యే కాలమందు గాని సంపాదింపఁజూచునది జ్ఞానము గాని కొన్ని పాఠములు కావు. కొన్ని పాఠములను మాత్రము సంపాదించుకొనుట యెటువంటి దనఁగా పండ్లు కోరునాతఁ డొకరి తోఁటలోనికిఁ బోయి కొన్ని పండ్లను దెచ్చుకొనుట వంటిది. జ్ఞానమును సంపాదించుట యనఁగాఁ దన తోఁటలోనే యా ఫలవృక్షమును బెంచుట వంటిది. కావున విద్యార్థి సర్వప్రయత్నములచే దత్తద్విద్యా జ్ఞానమును సంపాదించి యనంతరమం దా జ్ఞానమును స్వోపయోగార్థమును లోకోపయోగార్థమును ఉపయోగించును. ఇందుకు దృష్టాంతముఁ జూడుఁడు. సంస్కృత విద్యార్థి పంచకావ్యములను, కొన్ని నాటకములను, అలంకార గ్రంథములను జదివి పూర్తిచేయునప్పటికి సాహిత్యపండితుఁ డనఁబడును. అప్పు డాతఁడు తన పాండిత్యము నెట్లు లుపయోగించునో చూచితిరా ! లోకమున కుపయోగించు న్యాయ వేదాంత జ్యోతిషాది శాస్త్రములలో నొకటి రెంటిని జదివి వానిని లోకోపకారార్థ ముపయోగించును. అట్టి శాస్త్రములఁ జక్కఁగ నన్వయించు కొనుటకుఁ దన పాండిత్యము నుపయోగించును. అట్లు కానిచోఁ బురాణాది గ్రంథముల నన్వయించుటకైన నుపయోగించును. కాని తాను ముందు పఠించిన శ్లోకముల నొప్పగించుటే తనపనిగా మాత్రము పెట్టుకొనఁడు.

మఱియొక దృష్టాంతముఁ జూడుఁడు. ఇప్పటి యాంగ్లేయ పాఠశాలలయందు విద్యార్థి బి. యే, పరీక్షయందు గెలుపొందు నప్పటి కాంగ్లేయ భాషయందుఁ గొంతవఱకు పాండిత్యమును గలవాఁ డగును. అంతట ఇంజనీ రగుటకు బి. సి, పరీక్షకో, వైద్యుడగుటకు యం. డి, యం. బి సి. యం. మొదలగు పరీక్షలకో, న్యాయవాది యగుటకు బి. యల్, పరీక్షకో 'మఱిదేనికో' చదువును గాని తాను ముందు నల్లించిన పాఠపాఠముల నొప్పగించుటకు మాత్రము ప్రయత్నింపఁడు.

ఇట్లులే యే విద్యయందైనను గురుసమ్ముఖమునఁ బఠించిన పాఠములవలన విద్యార్థి జ్ఞానమును సంపాదించి యనంతర మా జ్ఞానము నుప

యోగించుకొనుటయే కననచ్చుచున్నది. కాని యీ సంగీత విద్యయందు మాత్ర మే కారణంబుననో గాని మఱియొకమాన్యము కననచ్చుచున్నది. ఎట్లనఁగా:— గీతములు ప్రారంభ విద్యార్థిసాతము లగుటచేత వానిని సభాముఖంబున నెవ్వరును బాడుట లేదు. వర్ణములు మధ్యవిద్యార్థికి తాన స్వరకల్పనా జ్ఞానమును బోధించుటకు నేర్పఁబడు చరములు. అయినను వానిని గొందఱువిద్వాంసులు మాత్రము సభలందుఁ బాడుచుందురు. కృతులు ఆరూఢవిద్యార్థికి రాగరసోత్పాదన కౌశలమును బోధించు పాఠములు. ఈ కృతు లన్నియు దైవభక్తిబోధకములై యుండును. వీనినే ప్రతి విద్వాంసుఁడును కొల్లగ సభాముఖంబునఁ బాడుచుండును. పల్లవిని బాడినను బాడుకున్నను కృతులను బాడుట మాత్రము తప్పనివిధి. వీనియందలి సంగతులు మొనలగు విశేషములన్నియుఁ గవి కల్పితములే. ఇందలి పరనకౌశల మంతయు గురుముఖంబున సభ్యసింహు బడినదే. ఇక విద్వాంసుని పని యున్నదున్నటుల సుప్పగించుట కాని మఱేమియు లేదు. ఇట్టిపాఠములే పెక్కులుగి విద్యా సులచే సభాముఖంబునఁ బాడఁబడుచున్నవి. కొందఱు పాఠకులు వీని యనంతరింబున నొకటిరెం డితరములై స పాటలను బాడినను అట్లు పాడుట విద్వద్ధర్మము కాదని తలఁచువారును గొందఱు కలరు.

ఈ సంగతి మిగుల విచారణీయ మగుచున్నది. ఎట్లనఁ:— ఈ నేర్చిన పాఠములఁ బాడుటే విద్వద్ధర్మమా? ఇదియే విద్వద్ధర్మ మెనఁబడ నాతని జ్ఞానమును పల్లవిపాటచేత నేల పరీక్షింపవలెను? ఆ జ్ఞానము నకు వినియోగ మెచ్చట? దొమ్మరవాఁడు త్రాడుపై నడిచుటను జూచి యానందించినట్టు లీ పల్లవిపాటను గూడ నొక వినోదమాత్రముగఁ గైకొందుమని చెప్పఁదగునా? ఈ పల్లవిపాటయొక్క ప్రథమబీజము భరతాచార్య మతానుసారముగ త్యాగయ్యగారు మొదలగు సంగీత విద్వాంసులచే రచియింపఁబడిన తానవర్ణముల చరణములందే కన్నట్టు చుండుట లేదా? కేవల వినోదముగఁ బరిగణింపఁబడుటకే, వార లట్టి మూర్ఖమును జూపిరాని వచింపనగునా? ఇక నీ సంగీతవిద్యార్థియొక్క

చిరప్రయాసార్జితమైన జ్ఞానమువలన ఫలమేమి? పాతపాఠముల నొప్ప గించుటే ఫలమా?

ఇచట విద్వాంసుల మార్గమును విమర్శింప దొరకొనినందుల కట్టి విద్వాంసులు సాదరులై మన్నించుచు భిన్నాభిప్రాయంబులఁ దగు రీతిం దెల్పుదురుగాక. సంగీత విద్వాంసుని సమర్థత కేవల వినోదమాత్ర ముగఁ బరిగణింపఁబడఁదగినది కాదు. కార్యమగు పల్లవి యెప్పుడై నవినో దము కావచ్చును గాని కారణమగు జ్ఞాన మెప్పుడును వినోదము కానే కాదు. జ్ఞాన మెప్పుడును వ్యర్థమును గాదు. ఇక నీతని జ్ఞాన మెందుల కుపయోగించు ననఁగా:—మనుజున కీ లోకంబున వలయునది దైవభక్తి యొక్కటే కాదు. ప్రభుభక్తి, దేశభక్తి, గురుభక్తి, మాతృపితృభక్తి, నీతి, ధైర్యము, శౌర్యము, జ్ఞానము, వైరాగ్యము ఇత్యాది యోగ్యతలు పెక్కులు వలసియున్నవి. వీని నన్నిటిని గూర్చిన పాటలను జనరంజకము లగునట్లులు వినిపించి బోధించుటకు సంగీతజ్ఞానము ముఖ్యమగు సాధ నము. కేవల వర్ణాత్మకనాదసహితములై యొప్పు వేదవేదాంతవేదాంగ శాస్త్రపురాణేతిహాసకావ్యనాటకాలంకారాదుల కెల్ల వన్నెదెచ్చుటకే ధ్వన్యైక్యకనాదభేదజ్ఞాన ముపయోగింపఁబడవలసి యున్నది. కావుననే వేదములు స్వరసహితంబులుగనే పరింపఁబడుచున్నవి. దైవభక్తిని సంగీత సహితంబుగ బోధించుటచేఁ ద దితరవిషయంబులఁ గూడ నిట్టులే ప్రజలకు బోధింపఁదగు నని త్యాగరాజులు త్రోవఁజూపియున్నారు. నేటివఱకును రణరంగమందు భటులను వీరావేశ ముద్భవింపఁజేసి మేను మఱచునట్లొనర్చుచున్నది సంగీతమే గాని మఱియొకటి కాదు. జనసంఘ ముయొక్క యప్పటప్పటి స్థితుల ననుసరించి వలయు విషయముల నాయా కాలములందలి కవులు పాటలుగ రచించుచుందురు. వారలకు సంగీతజ్ఞాన ముండుట యదాదు. ఆ పాటలను ద త్త ద్రసోచితములగు సంగీత సంగతులచేత సలంకరించి వానిని జనరంజకములగునట్లొనర్చు పని సంగీత విద్వాంసునిది. కృతులందువలె సంగతులను జిట్టలుగా నేర్ప వలసిన యవసరము లేకయే తాను దొల్తసంపాదించిన జ్ఞాననుహత్వ

ముచేఁ ద త్త ద్విషయోచితములగు సంగతులను ఆశుధారను గల్పించి పాడవలసిన విధి సంగీత విద్వాంసునిది. అట్లు లొనర్చిన వారలే నిజమగు విద్వాంసులు. అట్టివారలదే యనుభవపూర్వకమగు నిష్కళంకజ్ఞానము. తరంగములను, అష్టపదులను, అధ్యాత్మ రామాయణ కీర్తనలను బాడుట విద్వాంసునకు గౌరవహీనము కాదు. కృతుల నొప్పగించెడివారికన్న నట్టి వానిని గృతులవలెఁ బాడువార లెక్కుడు సమర్థులుగ నెన్నఁబడవలసి యుండురు.

కావున సంగీతపాఠకుని జ్ఞానము కృతులొప్పగించుటకుఁ గాక తత్త త్సమయోచితముగ రచియింపఁబడిన పాటలకు వన్నెవెట్టి కృతుల వలెనే సర్వజనరంజకములగునట్లొనర్చి వినిపించుట కయియున్నది. ఇటు లనుటచేఁ గృతు లనవసరములనిగాని రసహీనములనిగాని యేరును భ్రమింపఁ జనదు. కృతులఁ బాడఁదగును. ఆనందముగ వినఁదగును. కృతులే మనకు మార్గదర్శకము లయియున్నవి. అట్టి కృతులను శ్రమచేసి వల్లించి వాడి జనుల నానందపఱుచుచుండినందులకు సంగీతవిద్వాంసు లెంతయు వందనీయులై యున్నారు. కాని యా కృతులనే పట్టుకొని కూరు చుండక యా కృతులు చూపెడు మార్గమును బట్టుకొనుటకే యీ పాటకుని జ్ఞాన ముపయోగింపఁ బడవలసియున్నది.

ఆ-వె. పాఠ పాఠములను ♦ వల్లించుటకుఁ గాదు
గానవిదుని తొంటి ♦ జ్ఞాన మెల్ల
కృతులు వర్ణములును ♦ సతతము సూచించు
గతుల ననుసరింపఁ ♦ గలుగు కొఱకు.

17. అనవసర ప్రసంగములు.

ఒకానొక సభయందు డంబాచారి, మితభాషి
యను నిద్దఱు గాయకులు చేరఁగా సభ్యులు వారి
నిద్దఱిని గలిసి యేదైనఁ బాడుఁడని కోరిరి.
అంతట వారి కిద్దఱకు నిట్లు ప్రసంగము జరిగెను.

డంబాచారి—(తనలో) ఏమి యీ చిత్రము ! ఈ కాలములో శాలువ,
జుట్టుకొని బయలుదేరినవాం డ్రండలును సంగీతపాఠకులే యగుచుం
డిరి! నే నట, యీతనితో నట, కలిసి యట, పాడవలె నట. ఈతని
జూడఁగ బడిపిల్లగానివలె నున్నాఁడు. నా సంగతి నేను చెప్పకయే
నన్ను, జూడఁగనే తెలియుచున్నది ఇట్టివానితోనా నేను కలిసి
పాడుట ఇతనిని డాబుచేసి మూఁడుముక్కలలో చాచా ప్యాప్యా
అనిపించి మరల నోరెత్తకుండఁ జేసి యనంతరము నే నొక్కడనే
పాడుకొనెద. బహుమతిని నేనే పొందెదను. (ఇట్లునుకొని రెండవ
గాయకుని జూచి) ఏమయ్యా పాఠకుఁడుగారూ నీ పేరేమయ్యా?
నోరెత్తి నూటనే చెప్పలేకయున్నావు, సంగీతమేమి పాడెదవయ్యా!
మితభాషి—ఉత్తరము చెప్పటకే యవకాశ మీయరైతిరికదా. నా
పేరు మితభాషి. యందురు.

డంబా—మాట్లాడనేర్చినవాని కొక రవకాశ మీయవలయునా? పైగా
'అవకాశమీయరైతిరి' యని నాపై నొక తప్పు వెదకినావు! ఇట్లు
తప్పులు వెదకుటయేనా నీవు నేర్చుకొనిన విద్య? ఇంకేమైనఁ గలదా?
నీకు విద్య నెవరు నేర్పిరి?

మిత—నా గురువుగారిపేరును బట్టియే నన్ను గౌరవింపఁదలఁచితిరా ?
నావిద్యనుబట్టి కాదా?

డంబా—ఓహో ! నీ ప్రసంగము 'పిట్ట కొద్ది కూత ఘనము' అన్నట్లు
గానే యున్నదే. సరేగాని నీ వేమిపాడెదవో చెప్పు.

మిత—తమ చిత్రము. ఏదైనను బ్రారంభింపుఁడు తమచిత్రప్రకారమే
పాడెదను. [వా?

డంబా—ఏదైనను 'బాడెదవుగా! 'డం డం జానకి' అనెడు కృతిని బాడెద.

మిత—ఏదైన బాడెదననఁగా రాగమును బల్లవిని బాడునపుడు చెటి రెం
డ్డవర్తములు పాడెదమనియు, గృతిని బాడునపు డది మన యిద్ద
ఱకు వచ్చినకృతయైనచోఁ గలిసిపాడెదననియు, గానిచో మీ రొక
కృతి పాడిన నేను మఱియొక కృతి పాడెదననియు నన్వయింపఁదగును

గాని మీరు పాడెడి ప్రతిపాటను నేను ముం దెటిగి పాడవలయుననియు, మీరు స్వరకల్పనను బాడునపుడు మీకల్పననే నేనును గూడఁ బాడవలయుననియు, మీమాటలనే మీతోఁగూడ మాట్లాడుచుండ వలయుననియు నన్వయింపఁ దగునా? అట్లు తెవ్వరికై న సాధ్యమగునా? డంబా—అబ్బో నీకు సంగీతముపాడుటకంటె లెక్కరులిచ్చుట బాగుగఁ దెలిసినట్టులున్నదే నీ లెక్కరులో నేమో 'పల్లవిపాట, స్వరకల్పన' అను మాటలు వినఁబడినవి. నీవేమైనఁ బల్లవిపాడెదవా యేమి?

మిత—లేశమాత్రము పాడెదను.

డంబా—అందఱుఁ బల్లవులఁబాడెడివారే. అందఱు స్వరకల్పనఁజేసెడివారే. నీ స్వరకల్పన యనంతరము చూడవచ్చును గాని స్వరము అనఁగా నేమో నీకుఁ దెలియునా?

మిత—స్వరము అనఁగా నేమో తెలియనిచో నేను పల్లవిఁ బాడుటకు సాధ్యముకాదా?

డంబా—స్వరశబ్దమే నీకుఁ దెలియనిచో నీవు పాడెడి పల్లవేమిటయ్యా!

మిత—అట్లయినచో స్వరశబ్దార్థమే పల్లవిని బాడునా?

డంబా—నీ వీ దడ్డవాదములు నేర్చుకొనినంతగా సంగీతమును నేర్చుకొన్నచో బాగుండునుకదా? తెలిసినచో జవాబు చెప్పరాదా? లేనిచోఁ జేతులు జోడించి చేతకాదనరాదా?

మిత—అయ్యా ! మీరేల యాగ్రహించెదరు? చెప్పెద నాలకింపుఁడు. స్వతః రంజయతి స్వరం. అనఁగా స్వయముగ రంజించునది స్వరము అనఁబడును. ఈ శబ్దార్థము పల్లవిపాట కెంతవఱకుఁ దోడ్పడునో తామే సెలవిండు.

డంబా—(ఆశ్చర్యముతోఁ దనలో) అరే ! చెప్పినాఁడే ! అయిన నింతటితో విడువఁజనదు. ఇటువంటివే మఱి నాల్గుప్రశ్నలను వేసి చూచెద. (అని ప్రకాశముగా) సరే. వినినముక్క నొకదానిఁ జెప్పితివిగాని 'స' అనునది యేదేశమందుఁ బుట్టినదో చెప్పు.

మిత—అయ్యా సంగీతమును ఆవలనుంచి జగడమాడినను ఆ జగడము గూడ వినువారలకు బ్రయోజనకారిగనుండవలయు కాని 'స' యొక్కడఁ బుట్టెననియు, 'రి' యే వస్త్రమును ధరించుననియు, 'గ' యేమి భుజించుననియు నిట్టి ప్రశ్నల మీ రడుగఁజొచ్చినయెడ వీనివలన నెవ్వరికిఁగాని యేమిప్రయోజన ముండును. కావున నిట్టివానికి నేను ప్రత్యుత్తర మీయను. మిగిలి యడిగితిరి కాన దీని కొక్కదానికి మాత్రము చెప్పెదను 'స' జంబూద్వీపమందుఁ బుట్టె నని సంగీతగ్రంథములందుఁ గలదు. 'దాని ప్రయోజనము నాకుఁ దెలియదు. మీకుఁ దెలిసినఁ జెప్పుడు.

డంబా—(తనలో) అబ్బో! ఈతఁడు సులభముగ వంగినచ్చునట్లు లేడు. నే నడుగఁదలచిన ప్రశ్నల నన్నిటిని ముందే గ్రహించి యొకటే సారిగఁ గొట్టివేసినాఁడు. ఈ విషయములో నింక మెదలరాదు. లేనియెడ సభికులుగూడ నీతనిపక్షమే యగుదురు కాని యింకొక యెత్తు పన్నవలసియున్నది అదెద్దియన, నిపు డీ ప్రసంగము నొక యగాధమగు శాస్త్రగాధలోనికి మాఁదృఢ దానియం దీతఁడు తగు ప్రత్యుత్తరముల నీయఁజాలఁడు. ఆ మాట నిశ్చయము ప్రశ్నను వినినతోడనే యేమియుఁ దోచక గ్రుడ్లు మిణకరించును. ప్రశ్నలు శాస్త్రగుప్తార్థబోధకము లగుటచే సభికులును మహానందంబున నాలకింతురు (ప్రకాశముగా) ఏమయ్యా! నీవేమో కొన్నిప్రశ్నల నొల్లనంటివి. పోసిమ్ము. మఱి యొక్కటి నడిగెదఁ జెప్పుము.

మిత—చి త్తము, సెలవిండు.

డంబా—నీకు రాగప్రస్థారము తెలియునా?

మిత—కొంతనఱుకు.

డంబా—శుద్ధసావేరిరాగమునకు ఆరోహణావరోహణములఁ జెప్పుము.

మిత—సరిమపధస - సధపమరిస॥

డంబా—ఇది యే మేళకర్తయందు జన్మించెను.

మిత—ఖరహారప్రియయందు.

డంబా—గౌరీమనోహరియందు జన్మించెనని చెప్పఁగూడదా?

మిత—చెప్పవచ్చును.

డంబా—హరికాంభోజియందు జన్మించె ననవచ్చునా?

మిత—అట్లును జెప్పవచ్చును.

డంబా—ధీరశంకరాభరణమందు జన్మించెననియుఁ జెప్పవచ్చునా?

మిత—అట్లును జెప్పవచ్చును.

డంబా—ఇదేనా నీ ప్రస్తారజ్ఞానము? ప్రతిరాగమందును జన్మించెనందువా!

మిత—ప్రతిరాగమందును జన్మించెనని నేను చెప్పితినా? ఈరాగ మీ నాలుగుమేళకర్తలయందును జన్మించునని మీరుమాత్రము చెప్పరా!

డంబా—ఎట్లుజన్మించునో చెప్పుము.

మిత—ఖరహరప్రియాగౌరీమనోహరీ రాగములకు ఒక్క నిషాదమందు మాత్రమే కదా భేదముకలదు. ఆ నిషాద మీ రాగమందు మొదలే లేదయ్యెను. కావున నిట్టిరాగ మా రెండుమేళకర్తలయందును బుట్టు ననుటకు సందియమేమి? మరియు ఖరహరప్రియకును హరికాంభోజికిని ఒక్క గాంధారమందే కదా భేదముండుట ఆ గాంధారమును ఈ రాగమందు లేదయ్యె. కావున నీ రాగభేద మా హరికాంభోజియందు మాత్రము జనింపదా? హరికాంభోజికిని ధీరశంకరాభరణమునకును ఒక్క నిషాదమందే భేదము ఆ నిషాదము దీనియందు లేదని ముందు నచించితఁ గదా. కావున నిది మా ధీరశంకరాభరణమందును జన్మించును ఇంతయేల? ఒక్కచుట్టునఁ జెప్పెద వినుఁడు ఖరహరప్రియ, గౌరీమనోహరి, హరికాంభోజి, ధీరశంకరాభరణము లను నాలుగు మేళకర్తలనుండియు గాంధారనిషాదములఁ దొలఁగించినయెడ నా నాలుగింటికిని లేశమాత్రము ను భేదము లేదుకదా. ఈ శుద్ధసావేరి రాగంబున గాంధారనిషాదములు రెండును లేవుకదా. ఆ నాలుగు మేళకర్తలను బ్రస్తరించినపుడు వానిలోఁ బ్రతిదానియందు ను నిట్టి భేదమొకటి జన్మింపకయుండునా? ఇందు మీ సందియ మేమి?

డంబా—ఈ నాలుగిటిలో దేనియం దీ రాగము జన్మించెనందువు ?

మిత—ఈ నాలుగింటియందును ఈ భేదము జన్మించెనందును.

డంబా—అట్లుకాదు. ఈ నాలుగిటియందుఁ బుట్టిన భేదములలో నే భేదమునకు ఈ పేరు పెట్టఁబడినది ?

మిత—నాలుగింటియందు జన్మించినను భేదము ఒక్కటే జన్మించినది గాని నాల్గుభేదములు జన్మింప లేదు. అట్టి యొక్కభేదమునకే యీ పేరు పెట్టఁబడినది.

డంబా—అట్లు కాదయ్యా. నాలుగును ఒక్కసారిగఁ బ్రస్తరింపఁబడ లేదుకదా. ఒకదానివెనుక నొకటి ప్రస్తరింపఁబడినది. అందు మొట్టమొదట ఏమేళకర్తను బ్రస్తరించుచున్నపుడు పుట్టినభేదమునకు ఈ ‘శుద్ధసావేరి’ అను పేరు పెట్టఁబడినది ?

మిత—మొట్టమొదట ఏపనివానిచే, ఏగ్రామములో, ఏకొలిమిలోఁ జేయఁబడిన పనిముట్టునకు గొడ్డలి యను పేరు పెట్టఁబడినది? మీరు చెప్పఁడు.

సభ్యులు—(చప్పటలుగొట్టుచు నవ్వుచున్నారు.)

డంబా—అంతకంటెఁ జెప్పటకు వీలులేదా ?

మిత—నే నెట్టులు చెప్పుదును ? అన్ని రాగములకును నామకరణము చేయఁబడలేదు చేయఁబడిన కొన్నిటికైనను నామకరణముచేయు సమయమందు నేను జూడలేదు చూచినవారు నాకుఁ జెప్పలేదు.

నేను జూచినవఱకు గ్రంథములలో దాని కాధారము కనఁబడలేదు. మఱికొంత ప్రయత్నించుటకైన నిది యనవసరవిషయ మని నాకుఁ దోచలేదు ఇంతకన్న మీ కేమైన దెలిసినచో సెలవిండు.

డంబా—కాదయ్యా యిటు విను. ఇట్లు లొక్కొక్క రాగంబును పది మేళకర్తలయందు జన్మించె నని చెప్పట సరసముగ నుండునా ?

మిత—ఏల యుండదు ? అది నా తెలివితక్కువచేతఁ గాని మఱియొకటి తెలివితక్కువచేతఁ గాని కలుగుట లేదుకదా. ఎవరు ప్రస్తరించిన నట్టులే కలుగును. ఇందేమి దోషముండును ?

డంబా—(తనలో) ఈతఁడు శాస్త్రవాదముచేత లోబడునట్లులు లేడు. నే నిదినఱకుఁ బెక్కిండ్రితో జగడంబులఁ గల్పించుకొని వాదిం చితఁ గాని యెవరు నింతదూరము దనుక నన్ను డీకొనియుండ లేదు. ఈతఁడు శాస్త్రమును గూడఁ జక్కఁగఁ బఠింపించి యున్నవాఁడు ఇప్పు డేమి నేయుదు? ఈతనికే లోబడుదునా? కాదుకాదు. ఇంతలో నేను త్వరితగతినఁ గూడదు మఱియొక్క మార్గము నా మనంబునకుఁ బొడకిట్లుచున్నది. ఈతఁడు బహుశః గ్రంథములఁ జూచి విషయములఁ బఠించి యుండును వాని నన్నిటి నిచటఁ బఠింపఁబె నొప్పగించు చున్నాఁడు. కావున నీతనితోడ నిక శాస్త్రవాదము నాకుఁ బ్రయోజనకారి కాదు యుక్తివాదముచేత నితని నట్ట మసిఁ బూసి నేరేడుకాయఁ జేసి నేను సఫలమనంగీఘుఁడ నయ్యెద. దీనియం దీతఁడు చాచా ప్యాప్యా అని యసకమానఁడు లేకయుండినచో యుక్తులను గూడ నే శాస్త్రమందుఁ జదివియుండును? అది వట్టి మాట ఇంక నా దెబ్బకుఁ దిరుగులేదు. (అని ధైర్యముతెచ్చుకొని మాతనిగాంచి) ఏమయ్యా! చరకుఁడుగారూ! నీ కేమో లొలనిండు మాటలేయుండినట్లున్నది ఏమేమో చెప్పుదును. ఒక మాటకు మఱొక మాటకు సందర్భము కనబడును. పోనీయు ఈ శాస్త్రచర్చను వదిలి మఱియొక ములభమైన విషయము నడిగెదఁ బెప్పెదవా?

మిత—చిత్తము. తమ యభిప్రాయ మెట్లునో యట్లులే కానిగడు. మన ప్రసంగమందలి గుణగుణముల సరయుటకు సభ్యులు కలరుకదా. డంబా—నీ వేమో మేళకర్తలు రాగములు ననుచుంటావే. ఆ రాగము లెట్లుకలిగినవి?

మిత—మేళకర్తను ఒకటి రెండు స్వరముల వర్జించుచు బ్రస్తరించుటచే.

డంబా—స్వరములా? స్వరము లనఁగా నేటి?

మిత—సరిగమపధని అనునవి.

డంబా—ఆ యక్షరములే యుండనలె నని యేమిసిద్ధాంతము? 'స' అను టకు బదులు 'క' అనఁ గూడదా? 'రి' అనుటకు బదులు 'ల' అనఁ

గూడదా ? ఇట్లే సరిగమపధని అనుటకు 'కలవరవ్యాదయ' అను నేడిటిని స్వరములుగఁ జేసికొనఁ గూడదా ?

మిత—మీ శంక బాగుగనే యున్నది గాని ఈ స్వరము లెందుకుఁ గల్పింపఁ బడినవి ?

డంబా—శ్రుతులకుఁ బేర్లుగా నుండుటకు.

మిత—ఆ శ్రుతు లెవ్వరిచేఁ గనిపెట్టఁబడినవి?

డంబా—మన పూర్వులచే.

మిత—ఆ శ్రుతులకు వా రేర్పఱచిన పేళ్లయందూ దోషము లేమైన మీకుఁ గన్పట్టెనా ?

డంబా—లేదు.

మిత—అందు మీ రేమైన సభివృద్ధిఁ జేయనెంచితిరా ?

డంబా—అభివృద్ధి కాదుగాని యాస ప్తస్వరములకే వేఱుపేర్లు పెట్టెదను.

మిత—ఆ సప్తస్వరములకును స్థానములైన శ్రుతులను మీరు కనిపెట్ట లేదు. ఆ శ్రుతులఁ గనిపెట్టినవారు వాని కేర్పఱచిన నామములందు దోషములు గలవని మీరు చెప్పట లేదు. హరి చేసినదానికే మీరు వన్నెఁబ్బెచ్చు చుద్యమమైన లేదు. ఇక వారు కనిపెట్టిన శ్రుతిభేదములకు వారు పెట్టిన పేళ్లను జెడఁగొట్టి మీరు మారుపేరు లేని పెట్టవలెను?

డంబా—పెట్టఁ గూడదా ? పెట్టుట దోషమా ?

మిత—ఇల్లు విప్పి పందిరివేసెద మందురా ?

డంబా—పందిరివేయుట కాదు. మరిల నింటినే కట్టెదను.

మిత—ఉన్న యింటి నూడఁబెట్ట మరలఁ గట్టెదమందురా ?

డంబా—నీవు అధికప్రసంగివిగా నున్నావే ! చేతనైనయెడఁ బ్రత్యుత్తరముఁ జెప్పరాదా ? ఉపమానవాక్యములతోఁ బనియేమి ?

మిత—అయ్యా ! యేల యాగహించెదరు ? తెలివెద నాలకింపుఁడు.

పెద్ద లిరువదిరెండు శ్రుతిభేదములను దొల్తఁ గనిపెట్టిరి. వాని వాడుకను గూర్చి భిన్నాభిప్రాయంబులు కలవు. వానిం గూర్చి

చెప్పఁబూనినయెడఁ బ్రత్యేకముగ నొక యుపన్యాస మగును. అది యప్రస్తుతవిషయము. దాని నటుండనిండు. అనంతర మెవ్వరో పెద్దలు వానిని 12 శ్రుతులుగ భాగించుకొని, వానికి పేఱుగఁ బేళ్లుపెట్టి, వానిలో నాలుగింటికి రెండేసి పేళ్లు పెట్టుటచే వానిని 16 గఁ జేసి, వానిచే డెబ్బది రెండు మేళకర్తల నేర్పఱచిరి. ఆ పదియాఱు శ్రుతులనే యేడు భాగములుగాఁ జేసి వానికిఁ బేళ్లుగా వెనుకటి సప్తస్వరములనే యుంచిరి. ఆ మార్గమే యిపుడు విద్వాంసు లెల్లరచేత నవలంబింపఁబడుచున్నది. మీరిపుడు మహాజ్ఞానసంపన్నులయి వచ్చినందులకు వారొనర్చిన మేళకర్తలనే గైకొని వారొనర్చిన శ్రుతిభేదములనే గైకొని వారిపేళ్లను జెడఁగొట్టి మీపేళ్లు పెట్టుట సరసము కాదు మీరే నాదబ్రహ్మమును జక్కఁగ బరిశీలింపుఁడు. అవసరములఁ గనిపెట్టి దానిని ఇరువదియో ముప్పదియో శ్రుతులుగా విభజింపుఁడు వానిని బదియో పదునైదో భాగములుగా నొనర్చి వానికి మీ యిష్టమువచ్చిన స్వరనామధేయములఁ బెట్టుఁడు. పిమ్మట వానిం బ్రస్తరించి రెండునందలో మూఁడువందలో మేళకర్తల గావింపుఁడు. అనంతరము వానికి మీరే లక్ష్యలక్షణముల వ్రాసి యితరులకు బోధించి నూతన సంగీతప్రస్థలు గండు. అది సరసముగ్గనుండును.

కాని 'స' తీసి 'క' పెట్టెదననియు, 'రి' తీసి 'ల' పెట్టెదననియు, 'గి' తీసి 'వ' పెట్టెదననియుఁ జెప్పినచో, జిరకాలాగతమై బహుజనవిదితమైన క్రమమును జెడఁగొట్టి బల్లకు గోడయనియు, గోడకు మంచమనియు, మంచమునకుఁ గుంచమనియుఁ బేళ్లుపెట్ట నెంచినట్లులు రసాభాసమునకుఁ గారణమగును. కాబట్టి యాచారములోనున్న స్వరములకు మీరు మాఱుపేళ్లు పెట్టుట తగదు.

డంబా—(విషాదముతోఁ దనలో) ఔరా! యెంతబాగుగ సమర్థించినాఁడు! ఇదివఱకు నా మైరావణప్రజ్ఞలచేత నెందఱీనో మోసగించి పరాభవించితి గాని యీతఁడు మాత్రము పులినిమింగిన పుట్ర వలె నా పాలిటికిఁ బరిణమించినాఁడు. ఇంకేమి సేయుదు. ఇక నిచట న్నాకు గౌరవము జరుగదు. దేశమును విడిచి పాటిపోవలసి వచ్చుచున్నది.

(అని పరితాపపడుచు) ఏమయ్యా పాఠకుడుగారూ ! ఇట్లు ప్రసంగింపఁ జూచినయెడ శాస్త్రగాధ చాలగలదు. నేడు కాలాతీతమైనది.

• ఈ విషయ మిప్పటికిఁ జాలించి పోవుదము, లెండు.

మిత—చి త్తము. చి త్తము. చి త్తము.

ఇట్టి ప్రసంగముతోడ నాఁటి సభ ముగిసెను. సభ్యులెల్లరు మిత భాషిగారి ప్రత్యుత్తరములకు మిగుల నానందించిరి. ఈ ప్రసంగ మంతయు జ్ఞానమునకుఁ బనికివచ్చును గాని గానసభయందు అనవసరమే యని చెప్పఁదగును. చక్కఁగ శ్రమచేసి పాఠి సభికుల నానందపఱుపఁ గల పాఠకున కీ విషయములు తెలియకున్నను లోపముకలుగదు. తెలిసి యెక్కువ పాడునది లేదు. కాని డంబాచారులు కొందఱు వారిల నడ్డ దిడ్డపు శంకలఁజేసి యవమాన పఱుచుచుందురు. విషయము తెలిసి యున్నను సమయోచితముగ జవాబుచెప్ప నేర్చియుండవలె గదా. పై డంబాచారిగారి యనవసర ప్రశ్నలలో దేనికిఁ బ్రత్యుత్తరమియఁ జాల కున్నను మితభాషి యవమానపడవలసినవాడే కదా. సంగీతవిద్వాంసు లందు సాహిత్యవిద్వానిపుణత మిక్కిలి యరుదుగఁ గనవచ్చుచున్నది. దానిబట్టియే ప్రసంగనైపుణియు నుండుగదా. కావున నట్టి సమయము లందు నిష్పక్షపాత హృదయలగు సభికులు జోక్యముఁ గలిగించుకొని యనవసరములఁ దొలగించి ధర్మమును నెలకొల్పుదురుగాక. అట్టి సభ్యుల యుపయోగార్థమే యీ గ్రంథము ముఖ్యముగ వ్రాయఁబడినది. చి. తనుఘనుడంచుఁ జూపుకొన ♦ దంభ చరిత్రుడు ధూర్తుడై సభా

జనముల మోసగించుటకు ♦ శాస్త్రము శాస్త్రమటంచు నెవ్వయో

యనవసరప్రసంగముల ♦ నట్టె యడావడిఁ జేసి యక్కటా

• యనుపమ గానకౌశలుల ♦ నల్లరివెట్టెడు నిద్రి చెల్లునే?

గీ. కాన సభికులు నిటువంటి ♦ గ్రంథములను

జదివి త స్తత్త్వముల నెల్ల ♦ సంగ్రహించి

• యనవసరములఁ దొలగించి ♦ యమృతతులిత

• గానరసమును జవిగొనఁ ♦ గలుగుఁ గాక.

18 బెదరించు ప్రశ్నలు, ఉత్తరములు.

ఎదుటిపాఠకుఁడు పాడునది యెంత శాస్త్రసన్తుతిముగను, సరసముగను, జనరంజకముగను ఉండినను గొందఁలు దంభవిబద్ధులను లేవైన యొకటి రెండు ప్రస్తుతప్రశ్నల నాతని సడిగి వాని తాతఁడు తోడనే ప్రత్యుత్తిర మీయఁజాలక పోయినచో నాతని బెదరించి, “ఈతఁడు సుమారుగఁ బాడును గాని శాస్త్రవిషయము లీతనికిఁ నలయును, మఱియుఁ బాడఁడిదానియందును అచ్చటచ్చట గోషంబులు కలవు” అని నలువరలలో నాతని నిరసించు చుండును. అట్టి ప్రశ్నల సుసంస్కారరూపంబున బోధించు టనవసరమని తోచినందున నవి యిటుఁ బ్రశ్నోత్తరరూపంబున సంగ్రహముగ వినరింపఁ బడుచున్నవి.

ప్రశ్నలు.

ఉత్తరములు.

1. నాదశబ్దమునకు అర్థమేమి? నకారము ప్రాణమనియు, దకారము అగ్నిమనియు, ఇట్టి ప్రాణాగ్నిసంయోగము చే నాదము పుట్టిసిననియు, సర్దివగు.
2. నాదము ఎటులు పుట్టును? ఆత్మ మనస్సును ఉచ్ఛోధింపును. అ మనస్సు నాభిమండలమున “అగ్నిని కట్టును ఆ అగ్ని వాయువును ప్రేరేపించును. ఆత్మ, మనస్సు, అగ్ని, వాయువు లను నీ నాలుగును జేరి నాదమును బుట్టించును.
3. ఆహతనాదము అనగా మ్రోగింపఁబడు నాదము. ఒకనిచే నేమి? మ్రోగింపఁబడి నలుపుట చే పినబడఁగిన నాదము.
4. అనాహతనాదము అనగా పగులచే మ్రోగింపఁబడిన తానుగా నేమి? ధ్వనించెడి అంతర్భుజుగు ప్రణవనాదము. నీనినే యేకాగ్రచిత్తమున ఋషు లెల్లరు నాధ్యాత్మికులు.

5. శ్రుతి యన నేమి ? పఞ్చాది స్వరారంభ కావయన మైన హ్రస్వమాత్రకధ్వనివి శేషము
6. స్వరము తెల్లు పుట్టెను? శ్రుతులవలన
7. స్థాయి అన నేమి? పఞ్చము మొదలుకొని ఆరోహగతిగా సప్తస్వరముల నుచ్చరించి మరల పఞ్చము నందుకొనుట ఒక్క స్థాయి యనఁబడును.
8. స్థాయు లెన్ని?వాని పేరు మూడు మంద్రస్థాయి, హధ్వస్థాయి, తారస్థాయి
లెవ్వి?
9. పఞ్చ మనఁగా నర్థ పేమి? 'రిగమపధని' అను నాఱుస్వరంబులకునొ జననస్థానమైనది మఱియు నాసిక, కంఠము, ఊరస్య, తాలువు, జిహ్వా, గంఠములు అను నాఱుస్థానములందుఁ బుట్టినది అని యర్థము.
10. వికృతిని బొందని స్వరము పఞ్చము, పంచమాము.
లెవ్వి?
11. వికృతిని బొందు స్వరము శుద్ధఋషభము, అంతరిగాంధారము, శుద్ధమధ్యమము, శుద్ధధైవతము, కాకలి నిషాదము.
12. వికృతినిబొందుట యన నేమి? స్వరము తన నియతశ్రుతిని విడిచి దాని పై శ్రుతినిగాని,దిగువశ్రుతినిగానిచేకొనుట
13. అనులోమ మన నేమి? తాళాక్షరము ఒకటింటికి స్వరాక్షరము లు 2, 4, ౩ యగునట్లు రెట్టింది పాడుట
14. విలోమము అన నేమి? స్వరాక్షరము ఒకటింటికి తాళాక్షరము లు 2, 4, 8 యగునట్లు రెట్టింది పాడుట.
15. మూర్ఛన యన నేమి? సప్తస్వరములఆరోహణావరోహణములు
16. గ్రామము అన నేమి? మూర్ఛనలతోఁ గూడి యున్న స్వర సమూహము

17. గ్రామము తెన్ని? అవి మూడు. పశ్చిమగ్రామము, మధ్యమ
గ్రామము, గాంధారిగ్రామము.

18. ప్రారంభవిద్యార్థికి స్వరము లన్నియు మాయా నియతశ్రుతులతోఁ గూడియుండె నని,
మాళవగౌళ రాగమందే అందుచేత నిది విద్యార్థికి సులభంబుగ
యేల సాధనము చేయింప నుండునని
వలయును?

19. రాగాంగము, ఉపాంగము, క్రియాంగము, దేశాంగము అన నేమి? ఇవి రాగభేదములు సంపూర్ణ రాగములు
రాగాంగము అనఁబడును. పాడవౌడవభేద
జన్యములు ఉపాంగము అనఁబడును. వక్ర
రాగములు క్రియాంగము అనఁబడును.
రెండు రాగములను గలుపుటచే బుట్టినవి
దేశాంగము అనఁబడును.

20. శుద్ధము, ఛాయాలగము, ఇవి రాగములందలి తరగతులు. ఎట్లనఁ
మిశ్రము అనఁగా నేమి? గా, శాస్త్రోక్తరీతిని పాడఁబడినవి శుద్ధములు
అన్యరాగచ్ఛాయతోఁ గలపఁబడినవి ఛాయా
లగములు, ఈ రెండును గలిసినవి మిశ్రములు.

21. గ్రహస్వరము, న్యూనస్వరము, అంశస్వరము అన నేమి? రాగము మొక్కగాని సంగతియొక్క
గాని మొదట నిలుపఁబడిన స్వరము గ్రహ
స్వర మనియు, చివర నిలుపఁబడినది న్యూన
స్వరమనియు, నడుమనడుమ పలుసార్లు
ప్రయోగింపఁబడినది అంశస్వర మనియుఁ
జెప్పఁబడును.

22. నష్టము, ఉద్దిష్టము అన నేమి? ఈ రూపమునందు ' ఇన్నవభేద మెద్ది
యనఁగా జెప్పెడు విధము నష్టము అనఁబడు
ను. ఈ రూప మెన్నవభేదము అనఁగాఁ
జెప్పెడు విధము ఉద్దిష్టము అనఁబడును.

23. తాళశబ్దమునకు వ్యుత్పత్తి యర్థ మేమి? తల ప్రతిష్ఠాయాం అను ధాతువుచే దీని యందు గీతవాద్యసృత్యములు ప్రతిష్ఠితములై యున్నవి అని.
24. తాళము ఎట్లు ఉత్పత్తియగును. కాలము, క్రియ, మానము అను మూఁడును ఏక కాలమందుఁ గలియుటచే.
25. కాలము, క్రియ, మానము అన నేమి? క్షణాదికము కాలము; చేతులు తట్టుట మొదలగునది క్రియ; క్రియలమధ్యనుండు కాలము మానము.
26. ఆవర్త మన నేమి? తాళాంగము లన్నియు నొక్కసారి చుట్టివచ్చుట.
27. అనుద్రుతమునకుఁ గల వివిధనామము లెవ్వి? అనుద్రుతము, అర్ధచంద్రము, వ్యంజనము, అనునాసికము, అవ్యక్తము, విరామము. 6.
28. ద్రుతమునకుఁగల వివిధనామము లెవ్వి? అర్ధమాత్ర, ద్రుతము, ప్రియము, బిందువు, వలయము, చక్రము. 6
29. లఘువునకుఁ గల వివిధనామము లెవ్వి? మాత్ర, సరళము, హ్రస్వము, కళ, లఘువు, శరము. 6.
30. స్వరజతి యన నేమి? స్వరముతో సమముగా తానరహితమైన సాహిత్యమును గల పాట.
31. సంగీతము ఎందుకు? వర్ణాత్మకనాదసహితములైన వేదశాస్త్ర పురాణాదులను జనరంజకము లగునట్లు చేసి వినిపించుటకు.
32. మహత్తు అనఁగా నేమి? గొప్పది అని నైఘంటికార్థము. ప్రస్తురింపఁబడుటకు మొదటఁ బెట్టుకొనఁబడిన రూపము మహత్తు అనఁబడును.
33. మేరువు అనఁగా నేమి? శిఖరము అని నైఘంటికార్థము. ప్రస్తురింపఁబడిన భేదముల వేటువేటుసంఖ్యలను వివరముగాఁ దెలుపు పథకము.

34. సారణి యనఁగా నేమి? వీణ, తంబూళి, ఫిడిలు మొదలగుజంత్రము లందు షడ్జస్వరమును బలికించెడి తంతి.

35. గమకము అనఁగా నేమి? శ్రోతృచిత్త సుఖావహమైన స్వరముల కదలింపు.

ముందుదెల్పఁబడిన అనవసరప్రసంగములు అను వ్యాసమునందు గాని, ఈ బెదరించుప్రశ్నలు అను శీర్షి కక్రిందఁగాని వ్రాయఁబడిన వన్నియు ననవసరములే యని చదువరులు భ్రమింపఁగూడదు. శాస్త్రజ్ఞానము నపేక్షించువాని కివి యన్నియు నవసరములే. కాని యీ నామముల నెఱుఁగక పోయిన మాత్రముచేత సమర్థముగఁ బాడిన పాఠకుని వ్యర్థునిగఁ దృణీకరించుట యధర్మమని తెలుపుచు నట్టి సమయములం దీ చదువరులే జ్యోక్యముఁ గలిగించుకొని ధర్మమును నెలకొల్పునట్టి సమర్థత నిట్టి గ్రంథ పఠనమువలనఁ బడయుదురు గాక యని యిట్లు వ్రాయఁబడినది.

గీ. ఒనర నీ ప్రశ్నలకును బ్ర శత్యుత్తరములఁ
జెప్ప నేరక యున్నచోఁ ర జెడుగు మూఁడుఁ
జెప్ప నేరిచి యధికంబుఁ ర జేయ లేరు
గాని నేరిచియుంటయే ర గట్టితనము.

19. వ్యుత్పత్యర్థములు.

(సంగీతమందు దఱచుగా వచ్చు నామముల వ్యుత్పత్యర్థములు.)

1 షడ్జము—షట్సు స్థానేషు జాయత ఇతి షడ్జః. జనీ ప్యాదుర్భావే. శ్లో || నాసా కంత ముర స్తాలు - బిహ్వా దంతాంశ్చ సంస్పృశ శ్చ | షడ్భ్యస్సంజాయతే యస్మాత్ - తత ష్షడ్జ స్స ఉచ్యతే || అనఁగా నాసీక, కంతము, వక్షస్సు, తాలువు, నాలుక, దంతములు అను నీ యాఱుస్థలములందును బుట్టునది గనుక షడ్జము అనఁబడుచున్నది.

2. ఋషభము—ఋషతి (హృదయం ప్రవిశతి) ఇతి ఋషభః. ఋష గతౌ. అనఁగా హృదయమును బ్రవేశించునది. మఱియు ఋషభ

స్వరసంవాదిత్వాద్వా ఋషభః. అనఁగా వృషభస్వరమువంటి స్వరమును బలుకునది ఋషభము. దీనిని సంగీతవిద్వాంసులు రిషభము అనియు వాడుచుండిరి.

3. గాంధారము—గాం (వాచం) ధరతి ఇతి గాంధారః. ధృగ్ ధారణే. వాక్కులను ధరించునది. 2 స్వరాంతరస్య గంధం (లేశం) ఆ రాతి ఇతివా గాంధారః. రా ఆదానే. అనఁగా స్వరాంతరము యొక్క శ్రుతిని బుచ్చుకొనునది గాంధారము. 3 గాంధార దేశీయై రీయత ఇతివా గాంధారః. గాంధారదేశపు జనులచే బాడబడునది గాంధారము.

4. మధ్యమము—శ్లో॥ తద్వదేవైత్థితో వాయు - రురః కంత సమాహితః నాభిప్రాప్తో మహానాదో మధ్యస్థత్వాత్తు మధ్యమః ॥ 1. ఉరః కంతములతోఁ గూడి మధ్యావయవమైన నాభివలనఁ బుట్టునది. 2. స్వరాణాం మధ్యస్థితత్వాద్వా మధ్యమః. సప్తస్వరముల మధ్యమునం దుండునది మధ్యమము.

5. పంచమము—శ్లో॥ వాయు స్సముత్థితో నాభే - రురో హృత్ కంత మూర్ధసుః | సంచరన్ పంచమ స్థాన - ప్రాప్త్యా పంచమ ఉచ్యతే॥ అనఁగా నాభి, ఉరస్సు, హృదయము, కంతము, శిరస్సు అనెడి యైదు స్థానములందుఁ బుట్టునది గనుక పంచమము. మఱియు పిక్లేః పంచ్యత ఇతివా పంచమః. పచి విస్తారే. కోయిలలచేత విస్తరింపబడునది గనుక పంచమము.

6. ధైవతము—1. ధీమద్భి రీయత ఇతి ధైవతః. అనఁగా బుద్ధిమంతుల చేతఁ బాడబడునది. 2 ధావతి (నాభ్యాదిస్థానేభ్య ఆగచ్ఛతి) ఇతివా ధైవతః. ధావు గతి శుద్ధ్యోః. అనఁగా నాభ్యాదిస్థానముల వలనఁ బుట్టునది ధైవతము.

7. నిషాదము—నిషీదంతి స్వరా అస్మిన్ ఇతి నిషాదః. షడ్ లో విశరణ గృత్యవసాద నేమం. కడపటిస్వర మగుటవలన. దీనియందు స్వరము లన్నియుఁ జేరియుండును.

8. వీణ—వేతి (జాయతే) స్వరః అస్యామ్ ఇతి వీణా. వీ గతి ప్రజన కాం
త్యసన ఖాద నేషు. దీనియందు స్వరము పుట్టును గాన వీణ
యనబడును.
9. మృదంగము—మృద్యత ఇతి మృదంగః. మృద మర్దనే. కొట్టబడు
నది మృదంగము. 2. మృత్ అంగమ స్యేతివా మృదంగః. మట్టి
అంగముగాఁ గలది మృదంగము.
10. మంద్రము—మందతే (శనైః నిస్సరతి) ఇతి మంద్రః. మది స్తుతి
మోద మద స్వస్మ కాంతి గతిషు. మెల్లగాఁ బలుకబడునది.
11. తాళము—తలంతి (తిష్ఠంతి) గీత వాద్య సృత్తాని అత్ర ఇతి తాలః.
తల ప్రతిష్ఠాయాం. సృత్త గీత వాద్యములు దీనియందు నిలిచి
యుండును.
12. లయ—లీయంతే సృత్తగీతాదయః అస్మిన్ ఇతి లయః. లీజ్ శ్లేషణే.
సృత్తగీతాదులు దీనియందు సమముగాఁ గూడియుండును.

20. సంగీత కవిత్వము.

సంగీతమందు గీతములు, వర్ణములు కృతులు లోనగువానిని రచిం
చుటయు, అప్పటప్పటికి విద్వాంసులలోఁ గలుగుచుండు వివాదాంశంబుల
విమర్శించి పూర్వపక్షసిద్ధాంతంబుల గ్రంథరూపంబునఁ బ్రకటించుటయు,
శాస్త్రగుప్తార్థంబుల సర్వజనులకు సులభగ్రాహ్యంబులగునట్లు లంతకంత
కుఁ దేలికయగు శైలిని బద్యగద్యరూపంబుల వెల్లడించుచు మఱియుఁ
దొంటి భరతాచార్యులచే రచింపఁబడి ముద్రణంబునఁ బ్రకటింపఁ బడక
యుండిన శాస్త్రగ్రంథంబులనుండి వివిధార్థముల సంగ్రహించి వానిని
బహుజనోపయోగార్థము ప్రకటించుచు గ్రంథములరచించుటయు అను
మూఁడువిధముల కార్యముల నొనర్చుటకు 'సంగీతకవిత్వము' అని యిట్ల
జెప్పఁబడినది. ఈ సంగీత కవిత్వమును గూర్చి చెప్పటకుఁ బూర్వము కవి,
కవియొక్క విధులు, కవిత్వము, బానిలాభము, అది లేకున్నచోఁ గలుగు
నష్టములు మొదలగు వానిఁ గూర్చి యించుక వివరింపవలసి యున్నది.
అందులకుఁ జదువరులు మన్నింతురు గాక.

ఏదేశమునందుఁగాని ఏకాలమునందుఁగాని మానవకోటికి కవి వలనఁ గలుగు నుపకారములను వివరించి వర్ణింపఁబూనినచో భారతంబు లగుననుటకు సందియంబు లేదు. పశితనమునుండి మనము పఠించుటకు వలయు పొత్తంబులఁ దరగతులవరుసను కవి రచియించి యొసంగును. ఆయా వయస్సులందు మన ప్రవర్తనలను జక్కఁబఱచుటకు వలయు ధర్మంబుల బోధించును. మనుజుఁ డేకారణంబుననై న శ్రమఁజెంది, కల వరమునంది యుండినపుడు తన యపూర్వకల్పనాచాతుర్యముచేఁ గల్పిం పఁబడిన చిత్రవిచిత్రవర్ణనాలంకారములచే నాతని చిత్తంబును రంజిల్లఁ జేయును. ఎవ్వఁడుగాని ఐహికసుఖంబుల రోసి విరక్తుఁడై యుండునపు డాతనికి బ్రహ్మనందసుఖనాగరంబున నోలలాడింపఁ దగు పరతత్వబోధల సోనర్చి చిత్తవిశ్రాంతి నొసంగును. ఇట్టి కవివలన నుపకారము నొందని పురుషుం డీ ధాత్రి నొక్కఁడైన నుండునా? చిలుకలను, గోరువంకలను, స్త్రీల కచకుచాద్యవయవములను గొల్లలుగ వర్ణించి తృప్తి జెందు కవులఁ గొందఱి నావల నుంచి తక్కినవారి సంగతినే యోచింపుఁడు. విద్యా ధిక్యముచేఁ గాని, దాతృత్వముచేఁ గాని, ధైర్యముచేఁ గాని, రణశూర త్వముచేఁ గాని మఱియే నుగుణముచేఁగాని మానవసంఘమం దేపురుషుఁ డైన నసమానత్వమును స్థాపించినచో నాతని యోగ్యతను, ఆతని యితరసద్వర్తనములను వివిధగతుల వర్ణించి సంఘమం దట్టి ఘనులను మఱి నూర్వుర వెలువడఁజేయు సమర్థత కవికిఁ గాక మఱి యేరికిఁ గల్గు? ఇట్టి కవియొక్క సమర్థత తదితరుల సమర్థతవలె నాతనితో నంతరింపదు. ఎట్లనఁగా నొక రణశూరుఁడు మరణించినయెడ నాతనిసమర్థత యాతని తోడనే యంతరించును. ఒక విద్వాంసుఁడు గతించినయెడ నాతని విద్య యాతనితోడనే యంతరించును. ఒకప్రభువు గతించినయెడ నాతని యధికార మాతనితోడనే గతించును. కాని కవిసమర్థత యట్లు లంతరించునా? కవిశిఖామణి యనందగు బమ్మెర పోతనామాత్యుఁడు చని యిప్పటి కేంతకాలమయ్యె? ఆతఁడు రచించిన భాగవతమందలి యమృతతుల్య హాస్యములు నేటివఱకును మానవహృదయముల నపారసుఖనాగరంబునఁ

దేల్చుచుండలేదా? ఆతఁడు దినదినంబును మన కన్నులయెదుట నిలిచి బోధించుచుండునట్లు లాతని వాక్యంబులు మనచేవిం బడుచుంట లేదా? నాఁడు మొదలు నేటివఱ కెందఱు ప్రభువులు, ఎందఱు విద్యాధికులు, మఱి యెందఱు శూరులు పుట్టిరి గిట్టిరి. వారి పే రేమైనఁ గలదా? కావుననే యొక కవి యిట్లు వచించెను.

క. గుడి పడును; నూయి పూడును,
వడినీళ్ళకుఁ జెలుపు తెగును ర వనమును ఖిలమాఁ
జెడనిది పద్యము సుమ్మా,
కుడియెడమలు చూడకన్న ర గువ్వల చెన్నా!

మఱియొక్కటిఁ జూడుఁడు. దశకంఠుఁడగు రావణుఁడు ఎంతటి బలశాలి! ఎంతటిశూరుఁడు. సహజదుష్టస్వభావుఁడును నిఖిలజనకంటకుఁడు నయ్యు సురనరయక్షకిన్న రాదులచేత నెంతగఁ బూజలందె ! ఇపు డాతని యాజ్ఞలకు వెఱచువార లెవ్వరైనఁ గలరా? ఆతని చట్టంబుల నెవ్వరైన మన్నించుచుండిరా? ఆతనివాక్యంబుల కెవరైన నానందించు చుండిరా? ఆతఁడు మరణించిన యుత్తరక్షణమందే యాతని తొంటి రూజు లెల్ల నుల్లంఘింపఁబడలేదా? ఆతని సమర్థత యేమయ్యెను? ఆతని తోడనే రూపుమా సెను. రావణుండు నిఖిలలోక భయంకరమూర్తియు, సమర్థుఁడును నగు ప్రభుఁడనియు, పోతనకవి నిరుపాధికుఁడును, అసమర్థుఁ డును నగు నొక పేదబ్రాహ్మణుండనియు భ్రమఁజెందినవార లిపు డీ యిద్దఱి సమర్థతలను బోల్చిచూడనిండు. ఆతఁడు భయంకరవాక్యములతోఁ జట్టములొనర్చె. ఈతఁడు మృదువాక్యములతోఁ జట్టము లొనర్చె. ఆతఁడు ప్రజల శరీరముల వశపఱచుకొని నేవలందె. ఈతఁడు ప్రజల హృదయము ల్ల వశపఱచుకొని పూజలందెను. ఆతని ప్రతిభ యాతనితోడనే నశించె. ఈతని ప్రతిభ యీతని యనంతరము వందలకొలదిసంవత్సరముల వఱకు కోట్లసూర్యప్రకాశంబున జగంబును సదా వెలిగించుచుండెను. అతఁడు తన చట్టములను పత్రములపై వ్రాసెను. ఈతఁడు తన చట్టములను

మానవహృదయములపై వ్రాసెను. ఆతని చట్టము లాతనితోడ నేపోయెను.
ఈతని చట్టములు మానవహృదయములందు శాశ్వతములై యుండి సర్వ
కాలములందును సర్వజనులచేత నతివినయభయభక్తులతో గౌరవింపఁ
బడుచుండెను. కవినమర్థత నెఱుంగుట కీ దృష్టాంతము చాలదా?

ఇట్టి కవినమర్థత చేతనే యే దేశమందుఁగాని యే కాలమందుఁగాని యేవిద్యయైనను బోషింపఁబడవలసియున్నది. జ్యోతిషగ్రంథముల నెవరు వ్రాసిరి? వైద్యగ్రంథముల నెవరు వ్రాసిరి? మఱి యితర శాస్త్రగ్రంథముల నెవరు వ్రాసిరి? కవులుకాదా? కవి వ్రాయనిదే యేగ్రంథమైన నెట్లులు వచ్చును? దేశంబునఁ గవియే లేడనుకొనుఁడు. అపుడు మన విద్య లెట్లు ల్గుండును? ఎఱుకలవాని భాషవలెనే యుండును. మన వైద్యజ్ఞాన మెట్లులుండును? 'వై త్తిరోగానికి మాండ్' అను మందులవాని జ్ఞానము వలెనే యుండును. కొదువవిద్యలును అట్లులే యుండును. కావున నేకాలమునం దేవిద్యయందు కవులు లేకయుందురో యాకాలమునం దా విద్య లంతరించుననుటకు సందియము లేదుకదా.

ఇక సంగీతవిషయమును జిత్తగింపుఁడు. పూర్వకాలమందు నా రదుఁడు, అర్జునుఁడు, నందికేశ్వరుఁడు మొదలగు ముప్పదియిద్దఱు భరతాచార్యులు సంగీతశాస్త్రంబున లక్ష్యలక్షణసమన్వితంబులగు గ్రంథముల రచియించియుండిరను మాట మాత్రము ప్రస్తుతకాలపు కొన్ని సంగీత గ్రంథములందుఁ గనవచ్చుచున్నది. కాని యా గ్రంథములు మాత్రము కలికంబునకైనఁ గానరావు. అవి యన్నియు నేమయ్యెను? నశించెనా? లేదులేదు. అన్నియు నశింప లేదు. కొన్ని మాత్రము అనఁగా బహుశః రెండుమూఁడు మాత్రము ఇంకను గొనయాపిరితో నున్నవి. వార్ధక దశలో నుండిన యాగ్రంథరాజములను పోతనామాత్యుని పుత్రుంబోలిన కొందఱు మహాభక్తులు సగౌరవధర్మబుగఁ బూజించుచున్నారు. పోతనామాత్యుఁడు తాను రచియించిన భాగవతమును ఒక పెట్టెలోఁ బెట్టి తన యవస్థానకాలమందుఁ దనపుత్రుని కొప్పగించుచు "నాయనా! ఇదియే నా

మూలధనము. అర్హులగువారికి దీని నర్పింపుము” అని చెప్పెనట. ఆ పుత్రుఁడు తనకు అర్హులగువారలే కన్నడలేదని తన యావజ్జీవితకాలమును ఆ వెట్టె మూతనైనఁ దెఱవక దాని నతిభక్తితో ననుదినము పూలఁ బూజించి గతించెనట. అనంతరము దానిం దీసి చూడ నందలి పత్రము లన్నియుఁ బురుగులచేఁ దినఁబడి భ్రష్టములై యుండఁగా మఱి కొందఱు కవులు వానిం జక్కఁజేసి ప్రచురించిరట. అట్లులే యీ భక్తులును పూర్వపు సంగీతగ్రంథశేషములఁ బూర్ణభక్తితోఁ బూజించుచుండిరి. కాని యట్టి యొక్క గ్రంథమైనను వారి పేరుమీఁద ముద్రణంబునఁ గనవచ్చుట లేదు.

అనంతరము మధ్యకవులనఁబడఁదగిన దీక్షితులవారు, త్యాగరాజు గారు, శ్యామశాస్త్రిలవారు మొదలగు వారు తొంటి భరతాచార్య మతానుసారముగఁ గొన్ని లక్ష్యములను అనఁగా గీతములు వర్ణములు కృతులు లోనగువానిని వ్రాసిరి. ఆలక్ష్యములే ప్రకృతకాలపు సంగీతాభ్యాసకులకును విద్వాంసులకును ముఖ్యాధారము లై యున్నవి.

ఇకను ఆధునికకవు లనఁబడఁదగిన మన యాంధ్రదేశపు ప్రకృత కాలపు కవుల సంగతిని జిత్తగింపుఁడు. వీర లిప్పటికి ముప్పది సంవత్సరములనుండి* మాత్రము గ్రంథములఁ బ్రకటించుచుండిరి ఇందు వీరలు పూర్వకవి ప్రోక్తములగు కొన్ని లక్షణములను మధ్యకవి ప్రోక్తములగు కొన్ని లక్ష్యములను మాత్రము ప్రకటించుచునచ్చిరి. ఇందు మొదటిది, ప్రపంచ సర్వేశ్వరశాస్త్రిలవారు ప్రకటించిన సంగీత సర్వార్థసారసంగ్రహము. పిమ్మటఁ గొన్ని మాసములకే శ్రీమాన్ తచ్చూరుశింగరాచార్యుల వారును వారి సోదరులును ఈ గ్రంథరచనకుఁ బూనుకొని తొంటి లక్ష్యముల నెల్లఁ దరగతులుగా విభజించి క్రమంబుగ 1 స్వరమంజరి, 2 గాయక ఫారిజాతము, 3 సంగీతకళానిధి, 4 గాయకసిద్ధాంజనము, 5 గాయక

* క్రీస్తుశకము 12 వ శతాబ్దము మొదలు 16 వ శతాబ్దము వఱకును శార్ఙ్గదేవులు, అశోకులు, వేంకటమఖి మొదలగువారు కొన్ని గ్రంథముల రచించిరి. అనంతరము గ్రంథములు రచింపఁబడెననుట కాధారములు కనవచ్చుట లేదు.

చనము అను గ్రంథములను అప్పటప్పటికిఁ బ్రచురించి సంగీతవిద్యార్థులకు మహాపాకారముఁ గావించిరి ఇట్లు 1900 సంవత్సరమువఱకును నూతనలక్ష్యము లేవియుఁ బ్రకటింపఁబడలేదు. అంతటఁ బ్రసిద్ధవిద్వాంసులగు తిరువత్తూరు వీణ కుప్పయ్యగారి కుమారులగు బ్రహ్మశ్రీ తిరువత్తూరు త్యాగయ్యగారు 1900 సంవత్సరమున పల్లవి స్వరకల్పవల్లి* అను గ్రంథమును బ్రకటించిరి. దానియందు వారి తండ్రిగారు రచించినట్టియు వారు స్వయముగ రచించినట్టియు పెక్కువర్ణములు లోనగువానిఁ బ్రకటించిరి. మఱియు రాగమూర్ఛనల గూర్చియు వ్రాసిరి. 1904 వ సంవత్సరమున ఉమ్మడిసెట్టి వెంకటస్వామినాయఁడుగారు సంగీతవిద్యాదర్పణము అను గ్రంథమును వ్రాయుచు నందు వారు రచించిన మూఁడు తానవర్ణములను, ఒక్కస్వరజతిని, ఒక్కగీతమును బ్రకటించిరి. పిమ్మట 1905 వ సంవత్సరమున తచ్చూరు చినశింగరాచార్యులు వారు గాయకసిద్ధాంజనము రెండవభాగమును బ్రకటించుచు నందు వారును వారి సోదరులును రచించిన పెక్కు కృతులను బ్రకటించిరి. ఇట్లులే మఱికొందఱు నేమైన వ్రాసియుండవచ్చును.

ఈ గ్రంథప్రకటనపద్ధతియందుఁ జదువరు లొక్క విషయమును ముఖ్యముగ గమనింపవలసియున్నది. అదెద్దియనఁ బ్రకృత కాలమున మన దేశపు సంగీతవిద్వాంసులలో గ్రంథకరణోత్సాహమును గలవార లరుదు గ నుండుటయు, వారును స్వయంకృతలక్ష్యములఁ బ్రకటించుటయందు వెస్కీముందాడుటయుఁ గనవచ్చుచున్నది. దీనిని బట్టియు, మఱి కొందఱాధునికవిద్వాంసుల ప్రసంగములను బట్టియు దీని కారణ మూహింపఁ దగియున్నది. ఎట్లనఁగాః—గొందఱి ట్లనుచుందురు. “పూర్వము మహానుభావులు భరతాచార్యులు శాస్త్రముల వ్రాసిరి. అనంతరము త్యాగయ్యగారు లోనగు విద్వాంసులు గీతములు, వర్ణములు, కృతులు రచించిరి.. మనము రచించుట కెంతవారము? మనవారిలోఁ గొందఱు రచింపఁ

* ఖీశే 1907 సం॥న సంకీర్తనరత్నావళి అను గ్రంథమును గూడఁ బ్రచురించిరి. ఈ రెండు గ్రంథములును విద్యార్థులకంటె విద్వాంసుల కెక్కుడుగ నుపయోగించును.

బూనుట వారల స్వాతిశయభావమును సూచించును. మఱియు నది పెద్దల గ్రంథమును అగౌరవపఱుచుట యనఁబడును. సమర్థతయున్న యెడఁ బెద్దలగ్రంథమును జక్కఁగఁ బాడిన నంతియఁచాలును ” అని యాధునిక విద్వాంసులు కొందఱ టిట్లు ప్రసంగించుచుఁ దాము క్రొత్తవానిని వ్రాయకపోఁగాఁ దమ సాటివారు వ్రాయఁబూనుచో వారల సర్వవిధంబుల నిరుత్సాహపఱుతురు. వారు వ్రాసినదానిని దాము మన్నింపకపోఁగా నెట్లులైన నిరసింపఁజూచుచుండురు. సంగీతవిద్వాంసులలో సాహిత్యపరిచితి అసలే యపురూపమగుచున్నది. ఈ దినమందు సంగీతవిద్వాంసులలోఁ గొందఱు నిశానీదారులై యుండిరని వచించుటకుఁ బరితాపము పైడముచున్నది. అచ్చటచ్చట విద్యాధికులు కొందఱ ఁండినను సగటువిద్వాంసు (Average songster) నకు పైమరీతరగతివిద్యార్థి కన్న నెక్కుడుపాండిత్యముండుట యరుదు. అట్టి వారిలో నెదుటివారి కవిత్వమును నిరసించువారలే యెక్కుడుగ నుండురు. కాని స్వయముగ వ్రాయువారలు అరుదు. ఎట్టెట్టులో శ్రమపడి వ్రాసినను వారి నీ యితరవిద్వాంసుల నిరసనప్రతిబంధకము మిక్కిలిగ బాధించుచుండును. ఇదియే వైఁజెప్పఁబడిన పద్ధతికి ముఖ్యకారణ మని చెప్పఁదగియున్నది.

ఒకవేళ నీ కవిత్వమును చేతఁగానివా రందఱును జెప్పఁబోయినచోఁ బ్రయోజనమేమి యని కొందఱు శంకింపవచ్చును. కాని యది సరికాదు. ఏలయనఁ జేతఁగానివాఁడో చేతనగువాఁడో ముం దెట్లు తెలియును? ఆతఁడు రచియించెడి గ్రంథము రసవంతమే యగునో నీరసమే యగునో ముం దెవరు చూచి చెప్పఁగలరు? బిడ్డలు ఎట్టివారు పుట్టుదురో యని విచారించియే పెండ్లియాడుచుండిరా యేమి ! బిడ్డలలో నొకఁడు సకల గుణపూర్ణుడై శాశ్వత కీర్తినంపన్నుడగుచుండును. ఇంకొకఁడు వ్యర్థుడై నామరూపములులేక నశించుచుండును. అట్లులే సాహిత్యమందుఁ బూర్వ కవికృతగ్రంథములలో నిస్సారములగున వెన్ని యంతరించియుండలేదు! కావున వీనియందును నీరసములగునవి కొంతకాలమున కంతరించిపోవును. సరసములగునవియే నిలుచును. కావున నీ శంక యనావశ్యకము.

అయినను శీఘ్రకాలములో నీ కొఱతలు తీటి సంగీతము కొంత
 యభివృద్ధిని గాంచుననుటకుఁ దగిన సూచన లగపడుచున్నవి. ఎట్లనఁగా:-
 సంగీతము వేశ్యలకొఱ కేర్పడఁ గాని సంసారులకుఁ దగదనియు, పాఠ
 కుల జీవనార్థ మేర్పడఁ గాని పరువుగలవారికిఁ దగదనియు ననుకొనెడి
 నడుమవచ్చిన మూఢాభిప్రాయము లిపుడు ప్రజలనుండి దూరమగు
 చున్నవి. దీని యభిప్రాయమును, గౌరవమును బ్రజలకుఁ దెలియుచున్నది.
 సంసారులు అభ్యసించుచున్నారు. ముఖ్యముగ విద్యాధికులగు నవనాగర
 కులు తా మభ్యసించుటచేతను, తమ తోఁబుట్టువులకును బిడ్డలకును
 నేర్పించుటచేతను ఈవిద్యకుఁ దగిన గౌరవము నిచ్చుచున్నారు. మఱియు
 నీ విద్యామర్తముల గ్రంథశోధనచేఁ గనిపెట్టుచున్నారు. వీరలే యీ విద్య
 యం దింకఁ గొంచె మభివృద్ధిఁ గాంచినచోఁ బైఁజెప్పిన నిరర్థకనిరసనాది
 ప్రతిబంధకములు వీరిల నేమైనఁ జేయఁగలవా? వీరి పేరు విన్నమాత్రం
 బుననే యవి పటాపంచలై పోవా? వీరిలయందు విద్యాధిక్యము కలదు.
 గ్రంథశోధనఁ జేయఁగలరు. దేశమం దితరవిద్య లెట్లు లభివృద్ధియగుచుం
 డెనో కనిపెట్టఁగలరు. యుక్తాయుక్తములు స్వయముగ విచారింపఁగలరు.
 అభివృద్ధికి నూతనమార్గములఁగల్పింపఁగలరు సంశయముగలప్పుడు దానిని
 బ్రతీకాముఖంబునఁ బ్రకటించి ప్రజాభిప్రాయముల నరయఁగలరు. కావున
 నట్టివారలే యీ విద్య నభ్యసించుచుండినచో నిది యభివృద్ధిఁ గాంచునను
 టకు సందియము కలదా? అట్టి స్థితియు శీఘ్రకాలంబుననే కలుగు నని
 నమ్మిఁదగియున్నది. అయిన నిట్టి నవనాగరకులందు సంగీతవిద్వాంసులు
 వెలువడుటకుఁ గాని, సంగీతవిద్వాంసులందు నవనాగరకతాచాతురీ
 ధురీణులు వెలువడుటకుఁ గాని యెట్లయినఁ గొంతకాలము పట్టక
 మ్మానదు. అంతవఱకును విద్యాధికు లగువారు తమ విద్యాబలమును
 బుద్ధిబలమును సంగీతవిద్వాంసుల సాధనబలమునకుఁ దోడుచేసి వార
 లకుఁ దగు ప్రోత్సాహము నొసంగుచుఁ బ్రతిబంధకములఁ దొలఁగించుచు
 వచ్చినచో దేశమందు సంగీతకవిత్వము నానాట నభివృద్ధిఁ జెంది శీఘ్ర
 కాలముననే సమర్థములగు పెక్కు- నూతనలక్ష్మ్యములు కాలోచితముగ

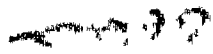
వెలువడు ననుటకు సందియము లేదు. అట్టి సంకల్పమును నవనాగర కులకును సంగీత విద్వాంసులకును లోకపితయగు నా పరమేశ్వరుం డనుగ్రహించుఁ గాక.

ఉ. ఎక్కడఁ దప్పకల్గునొ మఁ తెక్కడ నెవ్వరు వంకలెంతురో
యక్కట కూడదంచుఁ గృతుఁ లల్లకయుంట ప్రశస్థమానె? సీ
ముక్తిఁడి పుట్టునో తనకుఁ మూర్ఖుఁడు పుట్టునొ యంచుఁ దొల్లనే
యక్కట పెండ్లియాడుట య నర్థకమంచును వీడు టొప్పునే ?

MY HUMBLE SUGGESTION.

నా యొసంగు సలహా.

మన దేశమునందలి ప్రకృతకాలపు సంగీతస్థితిని జక్కఁబఱచుటకుఁ బ్రతిజిల్లాకు నొకటిగఁ గాని కొన్ని జిల్లాల కొకటిగఁ గాని కొన్ని సంఘములు “ గాయకమహాజనసభలు ” (Musicians' conferences) అను పేరితోడ నేర్పడి యందు సంగీతవిద్వాంసులు తమతమ యభిప్రాయములను, సంశయములను, సలహాలను ధారాళముగఁ దెల్పుచు, ననంతర మొండొరుల విద్యాధిక్యములను ప్రతిభావిశేషంబులను గన్నుల్వార జూచు భాగ్యము లభించునట్లు నర్చుట యావశ్యకమని సంగీతవిద్యాభిమానుల కెల్లరకు విసయపూర్వకముగఁ గొన్ని కారణములచే నేను సలహా యిచ్చుచున్నాఁడను.

ఇట్లు.

బుధజన విధేయుఁడు,

జేతపూడి - భగవంతరావు,

గ్రంథకర్త.

సర్వేజనా స్పృశనో భవంతు.

ప్రకటన.

1. రుక్మాంగద (నాటకము)	రు.	1	0
2. మనుచంభవము (నాటకము)		1	0
3. కవిమిత్రము (అర్థానుస్వార శకటరేఖ నిఘంటువు)		0	8
4. గానసారము (సంగీతోపన్యాసములు)		1	0

పీనిని పలయువారు గ్రంథకర్తగారి కీ దిగువవిధమున వ్రాసికొనవలయును.
ప్రతి శాక ప్రతి యుచితముగ నీయబడును.

జేతపూడి భగవంతరావు,

మచిలీపట్నము.

విశాఖ పబ్లికేషన్స్ కంపెనీ లిమిటెడ్
విశాఖ పబ్లికేషన్స్ కంపెనీ లిమిటెడ్
విశాఖ పబ్లికేషన్స్ కంపెనీ లిమిటెడ్